

OSALLISUUSVIIKKO

Toimintamalli vanhempien osallisuuden vahvistamiseen
perhekeskuksissa

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Sosionomi YAMK
Lapsi- ja perhepalveluiden kehittäminen
Syksy 2019
Sini Rautelin
Mia Veijalainen

Tiivistelmä

Tekijä(t) Rautelin, Sini Veijalainen, Mia	Julkaisun laji Opinnäytetyö, YAMK	Valmistumisaika Kevät 2020
	Sivumäärä 88 sivua	
Työn nimi Osallisuusviikko Toimintamalli vanhempien osallisuuden vahvistamiseen perhekeskuksissa		
Tutkinto Sosionomi YAMK, Lapsi- ja perhepalveluiden kehittäminen		
Tiivistelmä <p>Tämän kehittämishankkeen kohdeorganisaationa oli Lastensuojelun Keskusliiton Perheet keskiöön -hanke (2018-2020), jonka tavoitteena on kiinnittää järjestöjen tarjoama tuki ja palvelut valtakunnallisesti osaksi perhekeskustoimintaa. Yhteistyötä ja kumppanuutta tarvitaan lapsiperheiden palveluiden järjestymiseksi asiakaslähtöiseksi kokonaisuudeksi. Tämän kehittämishankkeen tavoitteena oli kehittää vanhempien osallisuutta vahvistava Osallisuusviikko -toimintamalli perhekeskusten käyttöön. Tarkoituksena oli saada lapsiperheiden ääni ja kokemukset sekä osallisuuden mahdollisuus mukaan perhekeskusten kehittämistyöhön toimintamallia hyödyntämällä.</p> <p>Tässä tutkimuksellisessa kehittämishankkeessa seurattiin Perheet keskiöön! -hankkeen osallisuusviikon pilottia, jota käytettiin pohjana toimintamallin kehittämistyössä. Kehittämishankkeen lähestymistapana oli toimintatutkimus. Tutkimus- ja kehittämismenetelminä käytettiin havainnointia ja teemoitettua ryhmähaastattelua, joka toteutettiin Perheet keskiöön! -hankkeen työntekijöille työpajatyöskentelyinä kehittäviä ja arvioivia menetelmiä hyödyntäen. Aineisto analysoitiin teoria- ja aineistopohjaista sisällönanalyysia mukaillen. Tulokset nostivat esiin toimintamallin keskeisiä osa-alueita: perhekeskustoiminnan kehittäminen, kohtaaminen, vuorovaikutus ja monitoimijainen yhteistyö.</p> <p>Johtopäätöksinä voidaan todeta, että toimintamalli perustuu vanhempien kohtaamiseen ja heidän osallisuutensa mahdollistamiseen hyvin matalalla kynnyksellä. Toimintamalli vastaa perhekeskustoiminnalle asetettuihin kriteereihin, joissa asiakkaat otetaan mukaan palvelujen ja toimintojen arviointiin ja kehittämiseen. Lisäksi toimintamalli mahdollistaa perhekeskustoimijoiden monitoimijaisen yhteistyön, jossa asiakkaan rooli on keskeinen. Toimintamalli muotoutuu viiden eri vaiheen kokonaisuudeksi.</p> <p>Tulosten ja niistä tehtyjen johtopäätösten pohjalta kehitettiin Osallisuusviikko -toimintamalli, josta tehtiin valtakunnallinen toimintasuositus perhekeskuksille.</p>		
Asiasanat perhekeskustoiminta, osallisuus, monitoimijaisuus, kohtaaminen, varhainen tuki, lapsiperhepalveluiden kehittäminen		

Abstract

Author(s) Rautelin, Sini Veijalainen, Mia	Type of publication Master's thesis	Published Spring 2020
	Number of pages 88 pages	
Title of publication Week of Participation Operating model for strengthen parents' participation in the family centers		
Name of Degree Master of Social Services, Development of Child and Family Services		
Abstract <p>Target organization for this development project was the Central Union for Child Welfare project Focus on Families! (2018-2020), which aim is to secure nation-wide support and services offered by organizations as a part of family centers operation. Co-operation and partnership are needed to organize child and family services in customer-oriented approach. The aim of this development project was to develop Week of Participation -operating model which strengthen parents' participation and can be used in family centers. The purpose was to get voice and experience of family with children and their participation chances to be included in family centers development work by using this operating model.</p> <p>This development project was followed Focus on Families! -project's participation week pilot which was used as a ground to develop this operating model. Development project was done as an activity analysis way of approach. As research and development methods were used observation and theme group interview which implementation was done to Focus on Families! workers by workshops with improving and evaluating methods. Material was analyzed with adapting theory and material content analysis. The results brought up the operating model's main areas: development of family center, meeting and interaction and multi-functionality co-operation.</p> <p>As a conclusion we can discover that the operation model is based on meeting parents and making their participation possible over low-threshold. The operating model matches the criteria that has been set for family center operation, where customers are taken along to services and activities development and evaluation work. The operating model makes possible as well multi-functional co-operation among family center operators with client's role being essential. The operating model consists from five different sector entirety.</p> <p>Based on the results and the conclusions was developed Week of Participation -operating model and were made the national operation recommendations for family centers.</p>		
Keywords family center operation, participation, multi-functionality, meeting and interaction, early stage support, development of child and family services		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	KEHITTÄMISHANKEEN KOHDEORGANISAATIO JA TAUSTA.....	3
2.1	Lastensuojelun Keskusliiton Perheet keskiöön! -hanke.....	3
2.2	Lapsi- ja perhepalveluiden muutos kohti perhekeskusmallia.....	5
3	KEHITTÄMISHANKKEEN TARKOITUS JA TAVOITE.....	8
4	PERHEKESKUSTOIMINTA.....	9
4.1	Palvelujen kokonaisuus.....	9
4.2	Varhainen tuki.....	11
4.3	Järjestöt osana perhekeskustoimintaa.....	14
5	LAPSIPERHEIDEN OSALLISUUS.....	17
5.1	Osallisuuden monet muodot.....	17
5.2	Osallisuus perhekeskuksissa.....	20
6	MONITOIMIJAISSUUS LAPSIPERHEPALVELUISSA.....	24
6.1	Asiakas ja toimijat yhteistyössä.....	24
6.2	Monitoimijaiset perhekeskukset.....	25
7	TUTKIMUS- JA KEHITTÄMISMENETELMÄT.....	28
7.1	Toimintatutkimus ja laadullinen tutkimuksellinen kehittämistyö.....	28
7.2	Aineistonkeruumenetelmät.....	30
7.2.1	Havainnointi.....	30
7.2.2	Teemoitettu ryhmähaastattelu.....	31
8	KEHITTÄMISHANKKEEN TOTEUTUS.....	36
8.1	Aikataulu ja kehittämisprosessin eteneminen.....	36
8.2	Havainnointia jalkautumisen yhteydessä.....	39
8.3	Teemoitetun ryhmähaastattelun työpaja 1.....	40
8.4	Teemoitetun ryhmähaastattelun työpaja 2.....	42
8.5	Aineiston analysointi.....	44
9	TULOKSET.....	50
9.1	Jalkautumisen tuottamat havainnot.....	50
9.2	Ensimmäisen työpajan työskentelyn tulokset.....	53
9.3	Toisen työpajan työskentelyn tulokset.....	56
10	JOHTOPÄÄTÖKSET JA TOIMINTASUOSITUS.....	60
10.1	Osallisuusviikko -toimintamallilla voidaan vahvistaa vanhempien osallisuutta ..	60
10.2	Toimintasuositus.....	65

11	POHDINTA.....	70
11.1	Eettisyys ja luotettavuus	70
11.2	Prosessin arviointi.....	73
11.3	Näkökulmia jatkokehittämiseen	76
	LÄHTEET	78

1 JOHDANTO

Suomessa on viime vuosina uudistettu lapsi- ja perhepalveluita, jotta ne vastaisivat tehokkaammin perheiden tarpeita ja olisivat saatavissa varhaisemmassa vaiheessa. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (LAPE) 2016-2019 kautta on tavoiteltu perhelähtöisempiä ja vaikuttavampia palveluita, jotka olisivat saatavissa oikea-aikaisesti. Tämä mahdollistuu, kun peruspalveluille keskitetään lisää resursseja ja ehkäiseviin, varhaisen tuen palveluihin painotetaan toimintaa. Palveluiden painopisteen siirtyminen varhaiseen tukeen on myös kustannustehokasta pidemmällä aikajanelalla katsottuna. (Aula 2019; Terveuden ja hyvinvoinnin laitos 2019a.)

Pääministeri Antti Rinteen hallituksen ohjelmassa (2019, 141, 145) todettiin myös, että lapsiperheet ovat muuttuneet viime vuosina monimuotoisemmiksi ja esille on noussut uudenlaisia tarpeita palvelujen suhteen. Tämän hetkiset palvelut eivät vastaa todellisiin tarpeisiin. Hallituksen ohjelmassa tavoitteeksi asetettiin lapsiperheiden palveluiden parantaminen, ja yhtenä keinona tämän saavuttamiseksi oli mainittu perhekeskustoimintamallin edelleen kehittäminen. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmalle luvattiin hallituksen ohjelman taholta jatkoa vuosille 2020-2023 (Bergbacka & Kalmari 2019).

Perhekeskusten ydinajatus on, että lapsiperheiden tarvitsemat palvelut ovat lähellä heidän arkeaan. Perhekeskusten ydintehtävänä on edistää lasten ja perheiden hyvinvointia. Perhekeskusten palveluissa ja toiminnoissa suhde ja painotukset tähän ydintehtävään näkyvät ja tulevat ilmi eri tavoin. Yhdessä ne pystyvät tuottamaan lapsiperheille juuri sellaisen kokonaisuuden, jolla hyvinvoinnin edistämiseen pystytään vastaamaan. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019b; Terveuden ja hyvinvoinnin laitos 2019f.) Yhteistyö julkisten palveluiden, järjestöjen, seurakuntien ja yksityisten toimijoiden kesken tuo vaikuttavuutta ja vahvistaa lapsiperheiden hyvinvointia (Hastrup ym. 2019a, 6). Järjestöjen ja seurakunnan kanssa tehtävälle yhteistyölle lapsi- ja perhepalveluiden tuottamiseksi kunnissa ja maakunnissa löytyvät myös lain edellyttämät perusteet kuntalaista (365/1995, 2§) sekä hallituksen esityksestä (HE 15/20172, 8§).

Perhekeskustoiminnan palvelulupaus ja kehittämistyötä ohjaavat kansalliset linjaukset painottavat yhteistyötä perheiden eli asiakkaiden kanssa. Asiakslähtöisyys ja osallisuuden edellytysten mahdollistaminen on perhekeskustoiminnan kehitystyössä keskeistä. Perheiden osallisuuden mahdollisuudet tulee huomioida palvelujen ja toiminnan kehittämisessä. Osallisuus on vaikuttamista, toimimista ja kohdatuksi tulemista. Perhekeskuksissa toiminnan tulee lähteä perheiden tarpeista, joita on myös syytä erilaisin menetelmin kartoittaa. (Hastrup, Pelkonen, Normia-Ahlsten & Perhekeskusverkosto 2019b, 5-6, 8; Kekkonen & Huittinen 2018, 3-4.)

Tämä opinnäytetyö on tutkimuksellinen kehittämishanke, jonka tarkoituksena on olla mukana kehittämässä perhekeskustoimintaa monitoimijaisen yhteistyömallin keinoin. Tarkoituksena on saada alueen lapsiperheiden ääni ja kokemukset sekä osallisuuden mahdollisuus mukaan perhekeskusten kehittämistyöhön ja palvelutarjontaan. Kehittämishankkeen tavoitteena on kehittää perhekeskusten käyttöön Osallisuusviikko -toimintamalli, jonka avulla perhekeskuksissa pystytään osallistamaan ja kuulemaan alueen lapsiperheiden vanhempia.

Tämä kehittämishanke tehdään toimeksiantona ja yhteistyössä Perheet Keskiöön! -hankkeen kanssa. Perheet keskiöön! -hanke löytyi Lastensuojelun Keskusliiton internet -sivujen kautta. Yhteydenotto Perheet keskiöön! -hankkeen hankepääliköille tuotti myönteisen vastauksen yhteistyöpyynnölle ja suunnittelu yhteisestä kehittämishankkeesta käynnistyi.

2 KEHITTÄMISHANKKEEN KOHDEORGANISAATIO JA TAUSTAA

2.1 Lastensuojelun Keskusliiton Perheet keskiöön! -hanke

Lastensuojelun Keskusliitto

Lastensuojelun Keskusliitto toimii lapsen oikeuksien asiassa sekä Suomessa että Euroopassa. Se on vuonna 1937 perustettu keskusjärjestö ja jäsenistö koostuu jäsenjärjestöistä sekä kunnista tai kuntayhtymistä. Lastensuojelun Keskusliitto tavoittelee toimillaan tilannetta, jossa lasten tarpeet asetetaan päätöksenteossa etusijalle ja lapsen oikeuksien toteutumisesta pidetään kiinni. Keskusliitto vie lastensuojelun kehittämistyötä eteenpäin sekä edistää yhteistyötä alalla toimivien järjestöjen, kuntien ja valtiovallan välillä. (Lastensuojelun Keskusliitto 2019.)

Kannanottoja ja lausuntoja tekemällä Lastensuojelun Keskusliitto vaikuttaa lainsäädäntöön ja tiedotuksella ja kampanjoilla se edistää yleistä asennetyötä. Ammattilaisten asiantuntemusta parannetaan järjestämällä heille koulutuksia sekä tekemällä ja teettämällä alaan liittyviä selvityksiä ja tutkimuksia. Lastensuojelun Keskusliitto koordinoi ohjelmia, hankkeita ja projekteja ja tekee yhteistyötä jäsenistönsä, sidosryhmien ja median kanssa. Se julkaisee myös Lapsen Maailma -julkaisua, joka ilmestyy kuukausittain. Lastensuojelun Keskusliiton toteuttama vaikuttamistyö asettuu neljän aihepiiriin alle, jotka ovat lastensuojelu, lapsen oikeudet, ehkäisevä työ ja kansainvälinen työ. (Lastensuojelun Keskusliitto 2019.)

Perheet keskiöön! -hanke

Perheet keskiöön! -hanke sijoittuu Lastensuojelun Keskusliiton ehkäisevän työn aihepiiriin. Perheet keskiöön! -hanke on Lastensuojelun Keskusliiton koordinoima ja STEA:n rahoittama järjestöjen perhekeskustoiminnan kehittämis- ja koordinaatiohanke vuosina 2018-2020. Mukana on yhteensä yli 70 järjestöä ja yhdistystä. Pää tavoitteena Perheet keskiöön! -hankkeessa on kiinnittää järjestöjen tarjoama tuki ja palvelut valtakunnallisesti osaksi perhekeskustoimintaa. Tätä kiinnittymistä tuetaan valtakunnan tasolla sekä maakunnallisesti ja paikallisesti erilaisin verkostoimisen, osaamisen vahvistamisen ja arvioinnin kehittämisen keinoin. Hyvien käytäntöjen vaihtoa sekä verkostoitumista tuetaan niin eri järjestöjen kesken kuin muiden perhekeskustoimijoiden kanssa. Kaikille perhekeskustojen tarjotaan koulutuksia ja konsultointia hyödyntäen järjestöjen osaamista, tietoa ja toimintamalleja. Lisäksi erityisesti järjestölähtöisten kohtaamispaikkojen arviointia kehitetään hankkeessa yhdessä toimijoiden kanssa. (Perheet keskiöön! 2019.)

Perheet keskiöön! -hanke toimii kuudessa maakunnassa: Lappi, Pohjois-Karjala, Pohjois-Savo, Päijät-Häme, Pääkaupunki-seutu/Uusimaa ja Varsinais-Suomi, joissa toimii kuusi osa-aikaista (50%) järjestöagenttia. Muita alueita tukee hankkeen koordinaatiotiimi (3 hlö). Järjestöagenttien tehtävänä on koordinoida alueillaan tehtävää yhteistyötä ja varmistaa, että alueellisissa ja paikallisissa perhekeskusrakenteissa ovat järjestöt mukana. Järjestöagentit pitävät huolta siitä, että järjestöjen osaaminen sekä palvelut ja toiminnot tulevat osaksi alueiden perhekeskustoimintaa. (Perheet keskiöön! 2019.)

Perheet keskiöön! -hankkeessa huomioidaan lapsiperheiden parissa toimivia tahoja järjestämällä esimerkiksi ilmaisia Kohtaamisia perhekeskuksissa -koulutuksia, joita pilotoidaan hankkeen kuudessa maakunnassa. Koulutuksissa kouluttajina toimivat järjestöjen ammattilaiset ja kokemusasiantuntijat. Perhekeskuksissa työskentelevien ammattilaisten työn tueksi on hankkeessa koottu materiaalia, kuten julkaisuja, artikkeleita ja videoita, jotka ovat löydettävissä Perheet keskiöön! -hankkeen nettisivuilta. (Perheet keskiöön! 2019.)

Perheet keskiöön! -hankkeen nimi on merkityksellinen ja kertoo perheiden keskeisestä asemasta perhekeskustoiminnan kehittämisessä ja muutosprosessissa. Perheet eli lapset, nuoret, vanhemmat otetaan mukaan suunnittelemaan, toteuttamaan, arvioimaan ja kehittämään järjestöjen perhekeskustoimintaa tässä hankkeessa. (Perheet keskiöön! 2019.)

Perheet keskiöön! -osallisuusviikko

Perheet keskiöön! -hanke ja sen edellä kuvatut toiminnot jakautuvat useampaan osavoitteeseen. Tämä tutkimuksellinen kehittämishanke sisältyy niistä yhteen, jossa tavoitteena on järjestöjen toimiminen osana maakunnallisten perhekeskusten rakenteita, osallistuen toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen, arviointiin ja kehittämiseen. Vuoden 2019 aikana järjestöagentit toimivat maakuntien verkostoissa tukien järjestöjä osaksi perhekeskusten toimintaa. Tarkoituksena on myös järjestää ensimmäinen Perheet keskiöön! -osallisuusviikko, joka on tämän kehittämishankkeen varsinainen kohde. (Lindqvist 2019a.)

Perheet keskiöön! -hankkeessa on haluttu mahdollistaa perheiden osallisuutta ja saada heidän äänensä kuuluviin perhekeskustoiminnassa ja sen kehittämisessä. Perheet keskiöön! -hankkeessa on koettu tärkeänä tavoittaa sekä palveluita käyttävät että niiden ulkopuolella olevat perheet ja saada heiltä tietoa lapsiperheiden palveluista. Hankekoordinaattorit ja järjestöagentit käynnistivät suunnitelmat Perheet keskiöön! -osallisuusviikosta alkuvuodesta 2019. Vanhemmille suunniteltiin kysely ja toteutustavaksi valikoitui jalkautuminen perhekeskuksiin ja niiden ympäristöön kaikissa hankkeen kuudessa maakunnassa.

Jalkautumisella tarkoitetaan, että työntekijät menevät tapaamaan asiakkaita heidän arkiympäristöönsä niin sanotusti puolueettomalle maaperälle (Aseman Lapset ry 2013; Kunteko 2016). Tässä kehittämishankkeessa jalkautumisella tarkoitetaan sitä, kun toimijat menevät vanhempien luokse toteuttamaan kyselyä eri paikkoihin, joissa heidät tavoittaa parhaiten, esimerkiksi perhekeskuksiin, kohtaamispaikkoihin tai kauppojen aulatiloihin. Jalkautumisen ajankohdaksi oli sovittu vko 20 toukokuussa 2019. Jalkautumiseen oli tarkoitus haastaa mukaan yhteistyökumppaneita, perhekeskusten ja järjestöjen työntekijöitä. Suunnitelmissa oli, että kerätyn kyselyaineiston tulokset tullaan viemään perhekeskustoimijoiden tietoon. Näin toimien hankkeessa ajateltiin, että vanhemmilta saaduilla tiedoilla täytyy olla käyttöarvoa palvelujen ja toimintojen kehittämisessä ja suunnittelussa. Perheet keskiöön! -hankkeen tavoitteena oli myös, että osallisuusviikosta kehittyisi toimintamalli valtakunnallisesti perhekeskusten käyttöön. (Lindqvist 2019b.)

2.2 Lapsi- ja perhepalveluiden muutos kohti perhekeskusmallia

Perhekeskusmalli on lähtöisin Ruotsista. Jo 1960- ja 1970 -lukujen vaihteessa Ruotsissa tutkittiin yhteiskunnallisella tasolla mahdollisuutta yhdistää eri toimijoiden työskentelyä. Tavoitteena oli, että samasta paikasta olisi saatavilla eri palveluita lapsiperheille, kuten neuvola, äitiyspoliklinikka ja sosiaalityö. Vuonna 1974 Ruotsissa käynnistettiin sosiaalitoimen aloitteesta useita kokeiluja ympäri maata, jolloin perustettiin myös ensimmäinen perhekeskus. (Föreningen för familjecentralers främjande 2019.) Kehitys jatkui uudella innolla 1990-luvun laman seurauksena, kun ammattilaisryhmät päättivät yhdistää voimansa ja tehdä yhteistyötä lapsiperheiden kasvaviin tarpeisiin vastatakseen. Tämä suunta oli tuloksekas ja tavoitetilaksi muodostui saada kaikki lapsiperheiden palvelut saman katon alle. Kehitystyö onnistui julkisen vallan tullessa mukaan ammattilaisten aloittaman työn kumppaneiksi. Ruotsin mallin mukainen perhekeskusajattelu lähti leviämään muihinkin Pohjoismaihin tiiviin yhteistyön tuloksena. (Bing 2012, 16-19.)

Suomessa kehitystyö käynnistettiin valtion hallinnollisilla linjauksilla voimakkaasti 2000-luvun puolella. Valtakunnallinen PERHE -hanke vuosina 2005-2007 vauhditti perhekeskustoiminnan kehittämistä. Sitä seurasi kansallinen KASTE -ohjelma vuosien 2008-2011 aikana. (Halme, Kekkonen & Perälä 2012, 19.) KASTE II -ohjelma 2012-2015 jatkoi aloitettua sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoiden välistä monialaista yhteistyötä ja toimintojen kehitystyötä. (Nikander & Tuominen-Thuesen 2016). Sen jälkeen Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE) 2016-2019 siirtyi ohjaamaan valtakunnallisesti lapsi- ja perhepalveluiden muutos ja kehittämistyötä sekä perhekeskuspalveluiden yhteensovittamista. Sosiaali- ja terveysministeriö sekä opetus- ja kulttuuriministeriö johtavat tätä

kehitystyötä. Työtä tehdään, kehitetään ja viedään eteenpäin maassamme kaikkien sisote-alojen toimijoiden välisellä yhteistyöllä. (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2019a.)

LAPE-muutosohjelma oli osa pääministeri Sipilän hallitusohjelmaa vuosina 2016-2018, mutta LAPE-työtä päätettiin jatkaa myös vuonna 2019 ja siitä eteenpäin. Pääministeri Antti Rinteen hallitusohjelmaan oli kirjattu lasten ja nuorten hyvinvointi ja lapsiperhepalveluiden parantaminen vuosina 2010-2023. Näin ollen Lapsi- ja perhepalveluiden muutos- ja kehittämistyöllä yli sivistystoimen ja sosiaali- ja terveystoimen rajojen on valtionhallinnon tuki. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019a.)

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma lähti liikkeelle lapsen edusta ja vanhemmuuden tuesta. Tarkoituksena oli vahvistaa peruspalveluja siten, että tarjonnassa sekä toiminnassa painopistettä siirretään ehkäiseviin palveluihin ja mahdollisimman varhaiseen tukeen. LAPE-muutostyöllä tavoiteltiin ja tavoitellaan edelleen entistä lapsi- ja perhelähtöisempiä ja vaikuttavampia palveluja, jotka olisivat paremmin yhteen sovitettavissa ja siten kustannustehokkaampia. Yksi keskeinen LAPE-työn tavoite on ollut toimintakulttuurin uudistaminen lapsilähtöisempään suuntaan. (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2019a.)

Perhekeskus yhdistää perheiden monesti pirstaleiset palvelut ja edistää perheiden tarpeiden kohtaamista. Perhekeskustoiminnassa keskeinen periaate on palveluiden saavutettavuus lähipalveluina, mutta myös toimijoiden tietoisuus toistensa tarjoamasta tuesta on toiminnan kannalta olennaista. Jotta palvelut ovat aidosti lapsi- ja perhelähtöisiä, on yhteistyö ja vuoropuhelu palveluiden ja toimijoiden välillä oltava perhekeskuksissa keskiössä. (Lindqvist & Muuronen, 2018a.)

Hastrup kumppaneineen (2019a, 5) korostaa, että lapsi- ja perhepalveluiden muutoksessa tärkeänä elementtinä on vahva ja toimiva kumppanuus valtion, kuntien, järjestöjen, seurakunnan sekä yksityisten palveluntuottajien kesken. Yhteistyötä ja kumppanuutta tarvitaan, jotta olemassa olevat lapsiperheiden palvelut järjestyvät asiakaslähtöiseksi kokonaisuudeksi. Maakunta- ja kuntatasolla tämä edellyttää ymmärryksen syntymistä järjestöjen toiminnan monipuolisesta kentästä (kansalais-, vapaaehtois- ja vertaistoiminta, auttamistyö sekä yleisten ja kohdennettujen palveluiden tuottaminen) ja yhteistyön mahdollistavien sopimusten luomista ja toimintamallien kehittämistä.

Suosituksina maakunnille ja yhteistyöalueille on luotu yhdeksän LAPE-teesiä. Teeseissä yhdistyvät lapsi- ja perhepalveluiden muutostyössä syntyneet linjaukset, periaatteet sekä uudet toimintamallit maakunta- ja sote-uudistuksen lainsäädännön kanssa. Pohja-ajatukseksi tavoitellaan palveluiden perhelähtöisyyttä, jossa tuen tarve ja volyyymi tarkentuvat tarpeen mukaisesti ja arkilähtöisesti jalkautumisen mahdollisuuksia hyödyntäen. (Kaukonen, Pelkonen, Hastrup, Bergbacka, Mäkelä, Santala ja LAPE-toimijat 2018, 1.)

”Teesi 3: Lapset, nuoret ja perheet osallistuvat palveluiden suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin.”

Tarkoituksena on, että lapset, nuoret ja perheet ovat mukana omien palveluidensa suunnittelussa ja toteutuksessa. Edellytys on, että kohderyhmää kuullaan ja osallisuutta tuetaan useita eri menetelmiä käyttämällä. Osallisuuden toteutuminen tulee varmistaa ja siitä pitää tehdä seurantaa. Pysyviä rakenteita ja toimintamalleja tulee kehittää, jotta osallistumisen keinot mahdollistuvat. Toimintaa kehitettäessä on syytä huomioida asiakkaiden osallisuuden toteutumisen seurannasta saatuja tuloksia. (Kaukonen ym. 2018, 3.)

Osana LAPE-muutostyötä on myös perhekeskustoiminnalle kehitetty kansalliset linjaukset. Linjausten avulla luodaan yhteiset kansalliset raamit ja kriteerit perhekeskusten toiminnalle, yhdenvertaisuudelle ja niissä tapahtuvalle kehittämistyölle sekä arvioinnille. Ne antavat kuitenkin mahdollisuuksia alueellisille eroille ja erilaisille toimintatavoille ja kokonaisuuksien toteutusvaihtoehdoille. Kriteereissä mainitaan palvelujen verkostoiminen ja yhteisöllisten kohtaamispaikkojen perustaminen, yhteistyön rakenteista ja käytännöistä sopiminen sekä toimintakulttuurin uudistaminen. Esiin on myös nostettu sellaisten toimintatapojen ja mallien käyttöönotto, joiden avulla lapset, nuoret ja perheet ovat mukana kehittämässä ja arvioimassa perhekeskusten toimintaa. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2019g.) Näin ollen suunta ja pohja perhekeskusten monitoimijaiselle kehittämistyölle ja yhteistyön tekemistä tukevien toimintamallien kehittämiseksi ovat olemassa.

Tässä kehittämishankkeessa tutustuttiin Helsingin perhekeskuspalveluihin, kun kehittämistyötä varten tämän kehittämishankkeen tekijät osallistuivat Perheet keskiöön! -osallisuusviikon toteutukseen Helsingissä. Mukana oltiin osallisuusviikolla jalkautumassa ja keräämässä kyselyvastauksia vanhemmilta Perheet keskiöön! -hankkeen toimijoiden kanssa Itäkadun ja Vuosaaren perhekeskuksissa. Samoin oltiin hanketoimijoiden mukana tapaamisissa, joissa jalkautumisen havaintoja ja kyselystä saatuja tuloksia esiteltiin Helsingin perhekeskusten johtohenkilöille ja viestintätiimille.

Itäkadun perhekeskus on Helsingin ensimmäinen perhekeskus, sieltä on saatavissa lasten ja perheiden palveluja laajasti ehkäisevistä palveluista erityispalveluihin. Tarvittaessa perhekeskus tekee yhteistyötä muiden tahojen, esimerkiksi aikuissosiaalityön kanssa, tehostaakseen avun saamista yhdestä paikasta. Perhekeskuksen tavoite on, että palvelut saa tai ne räätälöidään perhekeskuksesta saataviksi sen sijaan, että asiakasta ohjattaisiin niin sanotusti luukulta luukulle. Tällä hetkellä Helsingissä on toiminnassa kolme perhekeskusta, Itäkadun lisäksi myös Vuosaarella ja Kalliossa. (Helsingin kaupunki 2019.)

3 KEHITTÄMISHANKKEEN TARKOITUS JA TAVOITE

Tämä opinnäytetyö on tutkimuksellinen kehittämishanke, jonka tarkoituksena on olla mukana kehittämässä perhekeskustoimintaa monitoimijaisen yhteistyömallin keinoin. Tarkoituksena on saada alueen lapsiperheiden ääni ja kokemukset sekä osallisuuden mahdollisuus näkymään perhekeskusten kehittämistyössä ja palvelutarjonnassa. Palveluja käyttävillä asiakkailla on usein toisenlaista näkemystä ja tietoa kuin työntekijöillä. Tämän vuoksi on tärkeää huomioida myös asiakkaiden mielipiteitä ja ottaa heidät siten mukaan kehittämistoimintaan palveluja kehitettäessä ja suunniteltaessa. (Salonen, Eloranta, Hautala & Kinos 2017, 18.)

Kehittämishankkeen tavoitteena on kehittää perhekeskusten käyttöön malli, jonka avulla perhekeskuksissa pystytään osallistamaan ja kuulemaan alueen lapsiperheiden vanhempia. Kehittämishankkeessa kehitetään vanhempien osallisuutta vahvistava Osallisuusviikko -toimintamalli perhekeskusten käyttöön.

Kehittämishankkeessa seuraamme tiiviisti Perheet keskiöön! -hankkeen osallisuusviikon toteutusta. Osallisuusviikko -toimintamallin kehittämistä varten tutkimuksellisenä kehittämistehtävänäme on:

1. Selvittää miten vanhempien osallisuutta huomioidaan ja vahvistetaan Perheet keskiöön! -osallisuusviikkoon valituissa menetelmissä ja toteutustavassa.
2. Selvittää ja arvioida Perheet keskiöön! -osallisuusviikon toteutuksen onnistumisia ja kehittämiskohtia koko kehitteillä olevan prosessin näkökulmasta.

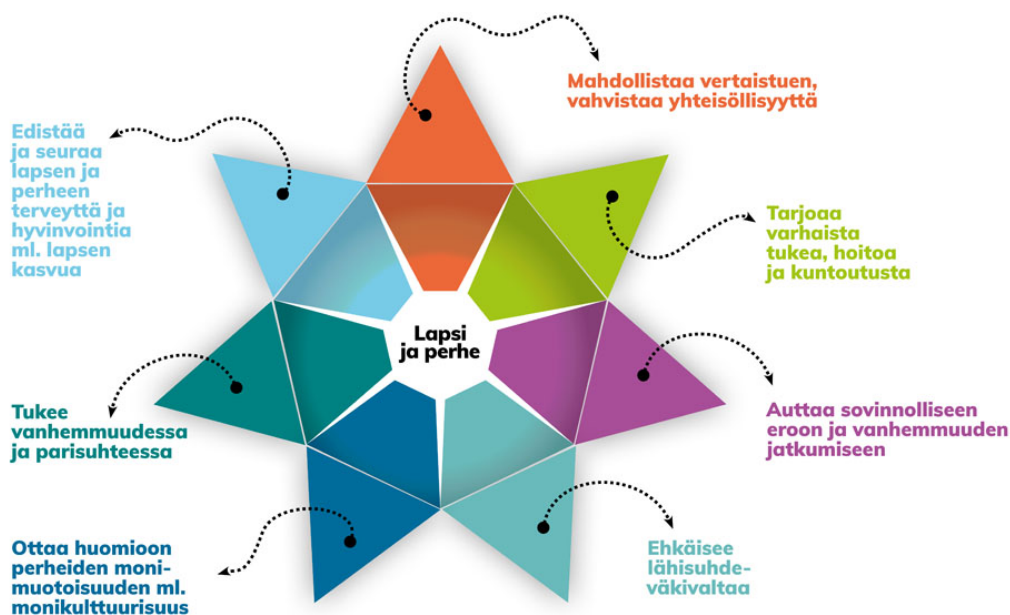
Osallisuusviikko -toimintamalli julkaistaan valtakunnallisena toimintasuosituksena perhekeskuksille Perheet keskiöön! -hankkeen nimissä. Toimintasuositus pitää sisällään Osallisuusviikko -toimintamallin keskeiset perusteet ja kuvauksen koko prosessista sekä huomioita ja keskeisiä sisältöjä prosessin eri vaiheisiin.

4 PERHEKESKUSTOIMINTA

4.1 Palvelujen kokonaisuus

Perhekeskus on palvelujen kokonaisuus (kuva 1). Se tuottaa lapsille, nuorille ja lapsiperheille hyvinvointia, terveyttä, kasvua ja kehitystä edistäviä sekä varhaisen tuen ja hoidon palveluja. Perhekeskuksen palveluverkostossa toimivat kunnat, kuntayhtymät, seurakunnat ja järjestöt. Perhekeskuksen tehtävä on yhteen sovittaa alueellaan olevia palveluja ja toimintaa. Perhekeskuksessa työtä tehdään tiiviisti yhdessä ja verkostoituen, jotta palvelut ja asiantuntemus pystytään tuottamaan perheille oikea-aikaisesti sekä joustavasti. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019b.)

Perhekeskuksissa moniammatillinen apu ja tuki saadaan lähelle perheitä ja kulloinkin tarvittavien palvelujen tarvetta arvioidaan yhdessä perheiden kanssa. Perhekeskuksista löytyvien peruspalveluiden lisäksi perheiden tukena on erityispalveluita, joita voi konsultoida ja jotka joissain tilanteissa pystyvät jalkautumaan jopa kotiin. Perhekeskuksissa tehtävän monitoimijaisen yhteistyön tavoitteena on vahvistaa perheiden, niin lasten, nuorten kuin vanhempien, omia voimavaroja. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019b.)

KUVA 1. Perhekeskuksen tehtävät (Terveyden ja hyvinvoinnin liitto 2019f).

Perhekeskuksen ydintehtävänä on edistää lapsen ja vanhempien eli koko perheen terveyttä ja hyvinvointia sekä vahvistaa heidän voimavarojaan. Yhteisöllisyyden lisääminen vähentää yksinäisyyttä ja vertaisten keskuudessa kuulluksi tuleminen vahvistaa ja keskinäinen tuen jakaminen sekä saaminen voimauttaa. Lapset, nuoret ja perheet otetaan mukaan toimintojen kehittämiseen ja toteuttamiseen. Vanhemmuutta ja parisuhdetta

tukemalla hyvinvoinnin edistäminen koskettaa koko perhettä. Varhainen tuki vähentää ongelmien vaikeutumista, kun perheet saavat tarpeen mukaista apua nopeammin, kohdenetummin ja koordinoitummin. Vanhempien eroauttaminen huomioi lapsen oikeudet erolanteessa ja tukee vanhemmuutta myös eron jälkeen. Perhekeskuksissa on osaamista lähisuhteiden puhekeskusteluihin ja siihen puuttumiseen eikä asiakasta jätetä yksin, vaan perheen ympärille verkostoidaan tarvittavia palveluja. Lapsiperheiden parissa työskentelevät ammattilaiset tunnistavat perheiden monimuotoisuuden ja ilmapiiri työskentelyssä on avoin ja hyväksyvä. Maahanmuuttoon ja kotoutumiseen liittyvät tekijät huomioidaan palveluissa. (Hastrup ym. 2019b, 9-33.)

Kohtaamispaikat ovat perhekeskusten toiminnallisia yksiköitä ja tarjoavat maksutonta lähi-palvelua. Yleisimpiä kohtaamispaikkoja ovat perhekahvilat ja -kerhot, puistot ja avoimet päiväkodit sekä nuorisotilat. Kunnat, eri järjestöt sekä seurakunnat ovat yleisimpiä kohtaamispaikkatoimintaa järjestäviä tahoja. Kohtaamispaikat ovat matalan kynnyksen toimintaa, jonka avulla vahvistetaan perheiden voimavaroja ja arkea sekä vähennetään ja ehkäistään yksinäisyyden kokemuksia. Kohtaamispaikat voivat tarjota ryhmätoimintaa, vertaistukea ja vapaamuotoista kahvilatoimintaa, tarkoitus on tukea myös perheiden omaehtoista toimintaa sekä yhteisöllisyyttä. Kohtaamispaikat ovat myös vapaaehtoistoiminnan toimintaympäristöjä. (Kekkonen 2019, 1, 3; Keski-Suomi 2018; Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos 2019c.) Lindqvist ja Muurosen (2018a) mukaan varsinkin järjestölähtöiset kohtaamispaikat korostavat perheiden omaa aktiivisuutta ja osallisuutta koko perhekeskustoiminnan kehittämisessä.

Kohtaamispaikoissa on tarjolla yksilöllisempää ammatillista tietoa ja tukea sekä mahdollisuudet auttaa ja ohjata tarvittaessa lisäavun piiriin myös kohtaamispaikkaan jalkautuvina palveluina. Kohtaamispaikka voi olla perhekeskuksen tiloissa tai yhtä hyvin toimijaverkoston tarjoamissa tiloissa kuten avoimessa päiväkodissa, leikkipuistossa, järjestöjen kumppanuustaloissa sekä neuvolan tai koulun yhteydessä tai seurakunnan tiloissa. Kohtaamispaikan toimintaa toteutetaan maakunnan, kunnan, järjestöjen, seurakuntien ja yksityisten toimijoiden yhteistyösopimuksilla ja yhteistä arviointia tehdään säännöllisesti myös yhdessä kohtaamispaikkojen kävijöiden kanssa, jotta toiminnot olisivat tarpeita vastaavia. (Kekkonen 2019, 3-4.)

Perhekeskukset tulevat kaikkialle Suomeen osaksi kuntien, järjestöjen ja seurakuntien toimintaa. Eri alojen ja palveluiden työ vaatii yhteensovittamista. Kokonaisuutta on koordinoitava huolellisesti. Tämä työ pitää sisällään myös toimijoiden osaamisen vahvistamista ja toimintakulttuurin uudistamista. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019b.)

4.2 Varhainen tuki

Lapsiperheiden varhaista tukea toteutetaan laajasti eri palveluissa, se ei keskity vain yksittäisten ammattilaisten tarjoamaan erityisosaamiseen. Lapsiperheiden varhaisen tuen keinoin tavoitellaan lasten hyvinvointia sekä hyvin varhaisessa vaiheessa vastaamista perheiden tarpeisiin. Varhainen tuki voi olla yksilötason tuen lisäksi ryhmämuotoista toimintaa. Varhaisen tuen pyrkimyksenä on perheen voimavarojen säilyttäminen ja vahvistaminen. (Lindqvist 2008, 15-17, 24.) Perheille kohdistettu varhainen tuki on tärkeää koko perheen hyvinvoinnin kannalta. Kun perhe saa tukea riittävän varhain, voidaan haasteiden vaikeutuminen estää ja korjaavien palveluiden tarve vähenee. (Hastrup ym. 2019a, 19.)

Varhainen tuki ja siihen panostaminen kunnissa on viime vuosina yhä enemmän ollut keskusteluissa. Myös Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa tämä on yksi tärkeä tavoite. Lainsäädäntö ohjaa palvelujen kehittämiseen ja määrittelee, että kuntien on tarjottava palveluita jo varhaisessa vaiheessa. Lastensuojelulaki velvoittaa kuntia järjestämään ehkäisevää lastensuojelua ja huolehtimaan ehkäisevän lastensuojelun järjestämisestä riittävässä laajuudessaan. Ehkäisevällä lastensuojelulla tarkoitetaan lapsen kasvun ja kehityksen sekä hyvinvoinnin turvaamista, sen avulla tuetaan myös vanhemmuutta. Ehkäisevää lastensuojelua toteutetaan peruspalveluissa kuten kouluissa, päivähoidossa ja neuvoloissa sekä muissa sosiaali- ja terveyspalveluissa. (Lastensuojelulaki L417/2007, 3§, 11§.) Pärnä (2012, 23) kuvaa ehkäisevän lastensuojelun tarkoituksena olevan, että kaikki toimijat yhdessä, niin ammattilaiset kuin yksityishenkilöt, ottaisivat ehkäisevän lastensuojelun näkökulman huomioon toimintoissaan.

Varhaista tukea voidaan toteuttaa monin eri tavoin. Perhekeskustoiminnassa varhaista tukea tarjoavat universaalit palvelut, jotka ovat tarkoitettu kaikille asukkaille, kuten äitiys- ja lastenneuvola sekä avoin varhaiskasvatus. Universaalien palveluiden lisäksi voidaan puhua kohdennetuista palveluista, joita perheille tulee järjestää tuen tarpeen tullessa esille, tällaisia ovat esimerkiksi kasvatus- ja perheneuvola, perhetyö sekä kotipalvelu. Tärkeänä ryhmänä varhaisen tuen järjestämisessä ovat myös järjestöt ja seurakunnat. (Halme ym. 2012, 41.) Petrelius (2017) korostaa kohtaamispaikkatoiminnan tärkeyttä varhaisesta tuesta puhuttaessa. Heinström (2018, 87-88) toteaa pro gradu- tutkimuksensa perusteella kohtaamispaikkojen olevan lapsiperheille merkityksellisiä varhaista tukea matalalla kynnyksellä tarjoavia paikkoja, jotka pystyvät tukemaan vanhempien jaksamista ja vahvistamaan heidän osaamistaan, toimintakykyä sekä hyvinvointia.

Sosiaalihuoltolaki velvoittaa kuntia järjestämään palveluja, kuten sosiaaliohjausta, perhetyötä, kotipalvelua ja sosiaalityötä. Sosiaalihuoltolain mukaan kuntien täytyy kehittää palveluja kasvatuksen tueksi ja kuntien tulee huomioida, että tarjolla olevien palveluiden

kautta tuetaan vanhempia ja huoltajia sekä huomioidaan lasten näkemyksiä palveluiden suhteen. (Sosiaalihuoltolaki L1301/2014, 10§, 14§.) Kunnissa on tehty viime vuosina organisaatiomuutoksia, jotta palveluja olisi saatavilla helposti ja varhaisessa vaiheessa, tällä tavoitellaan palvelujen painopisteen siirtymistä korjaavasta työstä varhaiseen tukeen. Useissa perhekeskuksissa on sosiaalihuoltolain mukaisia perhesosiaalityön yksiköitä, joista on saatavilla apua ja tukea jo varhaisessa vaiheessa. Tukea tarjotaan vanhemmuuteen ja kasvatukseen sekä kodinhoitoon liittyviin asioihin, ja mahdollisuus on tukea perhettä myös esimerkiksi järjestämällä tukiperhe lapselle vanhemman jaksamisen tueksi. (Espoon kaupunki 2019.)

Perhetyö on yksi varhaisen tuen muoto, jota voidaan toteuttaa eri menetelmiä käyttäen. Perhetyöllä lisätään perheiden elämänhallintaa vahvistamalla vanhemmuutta ja lapsen tasapainoista kasvua. Perhetyötä tulee tarjota lapsiperheille heti huolen esille tultua, jotta oikea-aikaisella tuella ehkäistään ongelmien vaikeutuminen ja kasautuminen. Varhaisen tuen keinoin voidaan vähentää korjaavien palveluiden tarvetta, joka on paitsi asiakkaan edun mukaista, myös kustannussyistä kannattavaa. Varhaisen tuen perhetyö on matalan kynnyksen palvelua, jonne perheitä voidaan ohjata muista peruspalveluista kuten neuvolasta ja päivähoidosta, myös perheet itse voivat hakea palvelua. Perhetyötä voidaan toteuttaa perheen kotona ja keskustelujen avulla vanhemmille annetaan käytännön neuvoja lapsiperhearjessa esille tuleviin asioihin, kuten vuorokausirytmiiin ja eri ikävaiheissa esiintyviin haasteisiin. (Tirkkonen 2018, Espoon kaupunki 2019.) Rautio (2016, 132) tutki väitöskirjassaan neuvolan perhetyötä vanhemmuuden varhaisena tukena ja yhteistyönä. Tutkimustulokset viittaavat siihen, että neuvolan perhetyö, jota joissakin kunnissa on saatavilla, on tärkeä varhainen tukimuoto perheille. Haasteiden ollessa vielä pieniä, voidaan vähäisellä varhaisella tuella saada perheille riittävä apu ja näin estää haasteiden vaikeutuminen.

Lapsiperheiden kotipalvelu on myös osa varhaista tukea, sen avulla pyritään tukemaan vanhemmuutta ja arjessa selviytymistä auttamalla perhettä konkreettisesti lasten- ja kodinhoitoon liittyvissä asioissa. Kotipalvelun avulla tavoitellaan perheen voimavarojen vahvistamista ja pääpaino on usein yhdessä tekemisessä ja auttamisessa puolesta tekemisen sijaan. (Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos 2019e.) Petrelius (2017) korostaa varhaisen tuen tärkeyttä perheiden hyvinvointiin vaikuttavana tekijänä. Jo varhaisessa vaiheessa tulisi esimerkiksi neuvolassa kertoa varhaisen tuen mahdollisuudesta ja tarjota palveluita, kuten kotipalvelua lastenhoitoon, mikäli tarve vaatii.

Varhainen tukeminen on usein vanhemmuudessa tukemista, jolloin lapsi saatetaan unohtaa keskiössä olemisesta. Varhaista tukea on tärkeää kohdistaa toimintaan, jossa

vahvistetaan lapsen ja vanhemman yhdessä tekemistä. Lapsiperheille suunnattujen vertaistoimintojen keinoin voidaan vahvistaa lapsen hyvinvointia suojaavia tekijöitä. Matalan kynnyksen palvelut leikkipuistoissa ja muissa kohtaamispaikoissa ovat tärkeitä lapsiperheille vertaistoimintaa järjestäviä tahoja. Varhaiseen tukeen liitetään myös varhainen puuttuminen, jossa tavoitteena on ottaa huoli puheeksi mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja saamaan siten tarvittava tuki perheelle. (Lindqvist 2008, 15-16.)

Perhekeskusten kohtaamispaikat ovat tiloja, joiden toimintojen kautta vanhempia tuetaan kasvatustyössä, ja joissa perheet voivat osallistua erilaisiin toimintoihin. Tilat ovat perheiden, ammattilaisten ja vapaaehtoisten yhteisiä matalan kynnyksen kohtaamispaikkoja. (Kekkonen 2019, 1.) Kohtaamispaikoissa vanhemmat voivat tavata muita vanhempia ja he saavat mahdollisuuden olla osa yhteisöä, sitä kautta he voivat löytää keinoja selvitä arjesta. Kohtaamispaikoista voi muodostua tärkeä voimavara perheille. Erilaiset ryhmätömminnat ja yhteiset tapahtumat ovat tärkeitä toimintoja vanhemmille. (Lightburn & Warren-Adamson 2015.) Raution (2016, 131) väitöskirjan tuloksissa nousee esille, että neuvolan perhetyön kautta vanhemmat löysivät vertaistukiryhmiin ja saivat sitä kautta sosiaalista tukea. Vertaistukiryhmät antavat tilaisuuden tutustumiseen muihin samassa elämäntilanteessa oleviin ja vaikuttavat osallisuuteen. Heinström (2018, 87) sai vastaavia tuloksia omassa pro gradu -tutkimuksessaan, jossa lapsiperheet kokivat vertaistuen vaikuttavana tutkimuotona ja itselleen tärkeäksi sekä omaa osallisuutta vahvistavaksi. Myös Vuorenmaa (2016, 84) tuo väitöskirjassaan esille vertaistuen tärkeyden vanhemmuuden tukemisessa, tulosten perusteella vertaistukiryhmiä tulisi järjestää eri kohderyhmille, esimerkiksi vanhemmille, joiden lapsilla on samanlaisia haasteita koulussa. Vuorenmaa tuo esille, että järjestöt ja seurakunnat ovat vertaistoiminnan järjestämisessä tärkeitä tahoja, sillä suurin osa vertaistoiminnasta on niiden kautta järjestetty. Hän painottaa yhteistyön merkitystä kunnallisten ja kolmannen sektorin toimijoiden välillä.

Kuntiin viime vuosina perustettujen perhekeskusten katsotaan vastaavan varhaisen tuen palveluihin ja siihen, että tukea saisi yhdestä paikasta. Perhekeskustoiminnalla tavoitellaan ennaltaehkäisevän, varhaisen vaiheen tuen tarjoamista asiakkaille, jonka toteuttamiseen osallistuu kunnallisten toimijoiden lisäksi myös kolmannen sektorin ja seurakunnan toimijoita, mahdollisesti myös yksityisen sektorin toimijoita. Perhekeskustoiminnan lähtöajatuksena on lapsen hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen vanhemmuutta vahvistamalla, ja onkin arvioitu, että parhaiten tähän voitaisiin vastata matalan kynnyksen peruspalveluilla, joihin saataisiin houkuteltua kaikki lapsiperheet. (Halme ym. 2012, 3, 15.)

4.3 Järjestöt osana perhekeskustoimintaa

Järjestöjen ja seurakuntien tarjoamien toimintojen läsnäololla on vahva historia lapsiperheiden palveluiden kentässä, hyvinvointiyhteiskunnan rakentamisessa ja matalan kynnyksen palveluiden kehittämistyössä. Järjestötoimijoiden edustama kolmas sektori alkoi saada enemmän jalansijaa palveluiden tuottajana julkisten resurssien kärsiessä niukuutta lamakausien aikana. (Toikko 2012, 63-64, 72; Leemann & Hämäläinen 2015, 5-6.) Järjestöt tarjoavat vapaaehtoisuuteen perustuvaa ammatillista apua yleisellä tasolla, varhaisen tuen muodoissa sekä intensiivisemmällä otteella niin arkea tukevissa toiminnoissa kuin haastavissakin elämäntilanteissa. Toiminnan taustalla on vahva perhelähtöisyys. Perheiden kohtaaminen ja yhteisöllisyyden mahdollistaminen lähtee avoimesta ja helposti lähestyttävästä toiminnasta. Tavoite on olla perheitä varten ja tukea ja auttaa heitä selviämään arjen moninaisista tilanteista. Asiakkaiden esiin nouseviin tarpeisiin pystytään reagoimaan joustavasti ja nopeasti ja siten pystytään tuottamaan tarpeeseen pohjautuvia palveluja. Järjestöt ja seurakunnat ovat keskeinen osa kehittyviä perhekeskuksia. Yhteistyötä tekemällä pystytään palvelujen kokonaisuutta monipuolistamaan ja vähentämään päällekkäisyyksiä sekä huomioimaan ja hyödyntämään perheiden omat voimavarat, kun heidät huomioidaan aktiivisina, omaan elämäänsä osallisina toimijoina. (Hastrup ym. 2019a, 6-7; Lindqvist & Muuronen 2018b.)

Perhekeskuskumppaneina toimiessaan järjestöt luovat sellaisia matalan kynnyksen toimintoja ja paikkoja, jotka vahvistavat lapsiperheiden hyvinvointia ja keskinäisiä suhteita sekä mahdollistavat osallistumisen ja vertaisuuden kokemukset (Aalto-Kallio & Mäkipää 2010, 101). Perheiden saama varhainen tuki ja vertaisten läsnäolo ehkäisee parhaimmillaan arkisten haasteiden kehittymistä ongelmiksi asti. Järjestöjen tarjoamat matalan kynnyksen tukimuodot ovat hyvin monimuotoista. Tuki voi olla ammatillista tai perustua vapaaehtois- tai vertaistoimintaan. Erilaiset kohtaamispaikat ja kriisikeskukset tarjoavat toimintaa, joiden toimintaan on matala kynnyksen ja helppo osallistua. Kohtaamispaikoissa voidaan järjestää avointa osallistavaa toimintaa kuten ryhmiä ja vertaistoimintaa, lapsille kerhoja ja iltapäivätoimintaa sekä perhekahvilatoimintaa. Kohtaamispaikoissa on myös mahdollista järjestää kohdennetumpaa toimintaa niille, joita yhdistää jokin tietty elämäntilanne tai koettu kriisi. Järjestöjen kautta on myös mahdollista saada tukihenkilö- ja tukiperhetoimintaa varhaisen tuen palveluna. (Hastrup ym. 2019a, 7-8.)

Järjestöjen palvelutarjonta ulottuu tänä päivänä myös peruspalveluita ja varhaisen, matalan kynnyksen palveluita pidemmälle lasten ja perheiden erityispalveluiden ja vaativien palveluiden tuottajina. Kunnat hankkivat järjestöiltä perheille sosiaalihuoltolain ja

lastensuojelulain mukaisia tukimuotoja ja järjestöt tuottavat kunnille laajasti laitos- ja perhehoidon sijaispalveluita, jopa vaativia sosiaalipalveluita. (Hastrup ym. 2019a, 10.)

Järjestöjen ja seurakunnan (kolmas sektori) toiminnan on sanottu vetävän mukaan myös niin sanotun neljännen sektorin eli lapsiperheet ja heidän omat sosiaaliset verkostonsa. Tämä näkyy vapaaehtoistoiminnoissa, joissa mukana saattaa hyvinkin olla henkilö, joka on ensin itse ollut mukana esimerkiksi jossain vertaistoiminnassa ja sen myötä päättänyt osallistua itselle sopivaan vapaaehtoistehtävään jossakin järjestössä. (Hastrup ym. 2019a, 6.) Järjestöjen ja seurakunnan toiminnat tähtäävät kansalaisten osallisuuden, oman toimijuuden ja yhteisöllisyyden vahvistamiseen. Keinot ammatillisen työn ja kansalaistoiminnan yhdistämiselle on järjestötoimijoiden osaamista. (Niemelä & Turpeinen 2016, 132.) Järjestöillä on erilaisia keinoja kansalaisten aktivointiin ja vaikuttamismahdollisuuksiin. Niiden kautta lapsiperheiden ääni saadaan kuuluviin. Perheet halutaan mukaan vaikuttamaan, antamaan palautetta sekä kehittämään tarpeisiin vastaavia perhekeskuksen palveluja yhteistyössä toimijoiden kanssa. (Lindqvist & Muuronen 2018b.)

Sekä Hastrup ym. (2019a, 9) että Aalto-Kallio ja Mäkipää (2010, 100-101) näkevät järjestöjen tarjoamat palvelut tuomassa lisää vaihtoehtoja kuntien tarjoamien julkisten palvelujen rinnalle ja helpottavan siten myös kuntasektorin kustannusten kasvua. Yhteistyösopimukset strategiatasolla vahvistaisivat järjestöjen roolia osana kunnan palvelujärjestelmää. Järjestölähtöiset matalan kynnyksen palvelut onnistuvat tavoittamaan asiakaskuntaansa ja palveluilla on merkittävyyttä avun piirissä oleville. Näihin palveluihin hakeutumista ei pidetä leimaavina ja apua uskalletaan ottaa vastaan jo varhaisessakin vaiheessa. Vaikka järjestöjen matalan kynnyksen palvelujen rooli ja vaikuttavuus tiedostetaan, on maakunta ja kuntatasolla tiedon kulussa ja saannissa isoja haasteita järjestöjen palvelutarjonnasta. Järjestöjen toiminnasta tiedottaminen on hyvin keskeistä. Yhteistyön tehostumisen kannalta järjestöjen varhaisen tuen ja matalan kynnyksen palvelujen näkyvyyteen tulee panostaa, jotta myös päättäjätasolla olisi niistä ajantasainen tietämys. Tätä varten tarvitaan tietoa ja yhteistä keskustelua. Hyväkin toiminta jää epämääräiseksi, jos sen sisältöä tai asiantuntemusta ei tiedetä eikä ymmärretä.

Tulevaisuuden kuntien ja maakuntien hyvinvointi- ja terveydenedistämistyön sektoreilla järjestöillä on keskeinen rooli palvelujen kehittämisen ja järjestämisen suunnittelutyössä (Kittilä, Kurikka, Männistö, Pajula, Pekkanen & Uusitalo 2018, 16). Järjestöjen moninaisen jäsenistönsä äänen kautta on mahdollista saada sellaista tietoa, jota on muuten lähes mahdoton tavoittaa (Aalto-Kallio & Mäkipää 2010, 101). Leemann ja Hämäläinen (2015, 8) näkevät yhteistyöhön panostamisen merkittävänä kolmannen sektorin palveluiden ja julkisten palveluiden välillä, jotta ne mahdollisen eriytymisen sijaan täydentäisivät toisiaan.

Niemelä ja Turpeinen (2016, 119) ovat vahvasti sen kannalla, että entistä moninaisemmat yhteistyön muodot järjestöjen ja seurakuntien kanssa tulevat toteutumaan sote-uudistustyössä. Julkinen palvelusektori ei heidän mukaansa kykene taipumaan samankaltaiseen yhteisöllisyyteen ja vertaistukeen, joka tuo vaikuttavuutta kolmannen sektorin toimintojen kautta. Lindqvist (2018) muistuttaa, että perhekeskusten toimintakentällä järjestöillä ja seurakunnilla on vahvaa osaamista, jota kannattaa hyödyntää. Toiminnan johtamisesta ja koordinoinnista on kokemusta, kun toimintojen pirstaleisuuteen ja perheiden kohtaamattomuuteen on vastattu mm. yhteistoiminnallisten kohtaamispaikkojen organisoinnilla. Perhekeskusten palvelukulttuurin vahvistamisessa järjestöjen osaamisen ja asiantuntemuksen keskeisiä osa-alueita ovat perhelähtöinen toimintakulttuuri, monimuotoisten perheiden elämäntilanteet, perheiden hyvinvointi sekä vapaaehtois- ja vertaistuen kehittäminen ja matalan kynnyksen palvelut. (Lindqvist 2018, 4-6.)

5 LAPSIPERHEIDEN OSALLISUUS

5.1 Osallisuuden monet muodot

Osallisuudesta puhutaan paljon niin sosiaalialan työkentillä kuin yhteiskunnallisella tasolla erityisesti syrjäytymistä käsittelevissä keskusteluissa. On todettu, että yksilöiden aktiivisella osallistamisella voidaan ehkäistä syrjäytymistä. Osallisuuden edistäminen on yksi Suomen hallituksen tavoitteista, sen on katsottu olevan oleellinen keino ehkäistä syrjäytymistä ja vähentää eriarvoisuutta. Yhteiskunnan eri palveluilla, kuten sosiaali- ja terveyspalveluilla on iso rooli osallisuuden edistämässä, myös eri instituutiot kuten koulut, työpaikat ja järjestöt ovat tärkeitä toimijoita osallisuuden kannalta. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019d.)

Vuorenmaa (2016, 19-20) kuvaa osallisuutta moniulotteiseksi käsitteeksi, jolle ei löydy vain yhtä määritelmää. Osallisuuden yhteydessä puhutaan usein sen lähikäsitteistä, kuten voimaantumisen ja osallistumisen. Niitä saatetaan käyttää tarkoittaen osallisuutta. Myöskään englannin kielessä ei löydy suoraa käännöstä osallisuus -sanalle. Sosiaali- ja terveysministeriö (2019c) määrittelee osallisuuden tarkoittavan mukanaoloa, vaikuttamista asioihin ja huolenpitoa. Lasten ja aikuisten sekä vähemmistöjen ja erityisryhmien osallisuutta tuetaan sosiaali- ja terveyspolitiikalla, jossa keskeistä on työtä, koulutusta, asuamista ja ympäristöä koskevat ratkaisut. Osallisuus käsitteen yhteydessä puhutaan usein eri tietolähteissä myös syrjäytymisestä, jota verrataan osallisuuden vastakohtaksi. Niemelä ja Turpeinen (2016, 126) selittävät osallisuutta sen tuottaman hyvinvoinnin näkökulmasta, kun vastaavasti pahoinvointia synnyttää yhteisöjen, osallisuuden ja luottamuksen puute.

Kansalaisten osallistumismahdollisuuksiin aloitettiin kiinnittämään Suomessa huomiota 1970 -luvun lopulla. Osallisuus käsitteenä nousi esille 1990 -luvulla, jolloin myös yksilöiden osallisuuden vahvistamiseen alettiin kiinnittämään yhä enemmän huomiota vuonna 1995 voimaan tulleen kuntalain myötä, joka korosti yksilön oikeutta osallistua eri toimintoihin sekä osallistumisen tärkeyttä. Osallisuus käsitteenä yleistyi Suomessa käyttöön eri toimintatahoilla ja yhteiskunnallisissa keskusteluissa 2000 -luvun aikana. (Nivala & Ryyänen 2013, 11-12.) Osallisuuden edistämiseen veloitetaan kuntalain (L410/2015, 22§) lisäksi muissakin lakiteksteissä. Esimerkiksi sosiaalihuoltolaissa (L1301/2014, 4§) on määriteltä, että asiakkaan tilannetta arvioitaessa on huomioitava oikea-aikaisen ja asiakkaan edun mukaisen tuen tarjoaminen sekä yksilön mahdollisuus osallistumiseen asioissaan, ja lastensuojelulaki (L417/2007, 4§) velvoittaa huomioimaan ensisijaisesti lapsen etua sekä

kiinnittämään huomiota lapsen mahdollisuuteen osallistumiseen ja vaikuttamiseen asioissaan.

On siis huomioitava, että oikeus osallistua koskee myös lapsia, kuten lastensuojelulaissa (L417/2007, 4 §) säädetään. Pajulammi (2014) tarkasteli väitöskirjassaan lasten osallisuusoikeuksia, säännöksiä, joiden kautta lapsen oikeus osallistua asioihinsa varmistetaan. Tutkimuksen perusteella Pajulammi väittää: *“Lapsen osallisuus on laajempi juridinen ilmiö kuin sitä koskeva oikeustieteellinen keskustelu antaisi ymmärtää.”* Pajulammin mukaan juridiikka yksin ei ole ratkaisu korjaamaan lasten yhteiskunnalliseen asemaan liittyviä epäkohtia, mutta sen avulla voidaan vaikuttaa ja pystytään ehkäisemään niitä. Lapsen osallisuuden toteutumisessa on oma perhe oleellisessa asemassa. Pajulammi viittaa lapsenhuoltolakiin todetessaan, että vanhempia veloitetaan kuulemaan lapsen mielipiteitä hänen asioitaan käsiteltäessä. Lapsi tulisi aina nähdä yksilönä perheen sisällä. Kun lapsi saa osallisuuden kokemuksia ja hänet huomioidaan aidosti omana itsenään ja itsenäisenä yksilönä, pyritään hänet saamaan sitä kautta osaksi yhteiskuntaa. (Pajulammi 2014, 3, 380, 449, 453.)

Osallisuuden päämääränä on saada yksilöt integroitumaan yhteiskuntaan, jonka katsotaan olevan oleellinen asia syrjäytymisen ehkäisyssä (Kainulainen, Paananen, Surakka & Saari 2016a, 78). Syrjäytymiskeskustelujen yhteyksissä käytetään myös käsitettä osattomuus, joka Pajulammin (2014) mukaan tarkoittaa ihmisen sivuun jäämistä yhteiskunnassa. Osattomuus voi tarkoittaa kokemusta, ettei ole tullut riittävästi huomioituksi. (Pajulammi 2014, 141.) Osallisuus voi tänä päivänä ja enenevässä määrin tulevaisuudessa näyttäytyä myös sosiaalisen median yhteisöissä verkkoyhteisöllisyytenä. Riskinä on kuitenkin digitaitojen puutteet yhteiskunnallisten erojen synnyttäjinä ja vahvistajina. (Niemelä & Turpeinen 2016, 127.) Yksilön yhteiskuntaan integroimiseen tulee kunnissa panostaa yhä edelleen, koska esimerkiksi koulutuksen, työelämän ja muun toiminnan ulkopuolelle jääminen lisää syrjäytymisen riskiä. Palvelurakenteita tulee muokata, jotta riittävä tuen tarjoaminen mahdollistuu ajatellen juuri ongelmien ehkäisemistä sekä hyvinvointia tukevia rakenteita ja yksilön yhteiskuntaan kiinnittymistä. Tarvitaan rakenteita, jotka mahdollistavat uudenlaisia toimintamalleja kohtaamiseen, läsnäoloon ja yksilölliseen tukeen. Ihmisille tulee tarjota paikkoja, joissa he saavat merkityksellisyyden kokemuksia. Nuorten kohdalla on huomattu, että kolmannen sektorin on ollut helpompi tavoittaa ja saada luottamuksellinen suhde luotua kuin viranomaisten. (Kainulainen ym. 2016a, 78, 80.)

Osallisuudessa voidaan katsoa kietoutuvan yhteen kaksi ulottuvuutta: sosiaalinen osallisuus ja palveluosallisuus. Palveluosallisuudella tarkoitetaan kokemustiedon huomioon ottamista palvelujärjestelmässä, sillä viitataan myös yksilön mahdollisuuksiin osallistua sekä

vaikuttaa palveluiden kehittämiseen ja niiden toteutukseen. Jos osallisuus käsitettä katsoo palvelujärjestelmästä käsin, liittyy se tavoitteeseen tuottaa asiakkaiden tarpeita vastaavia laadukkaita palveluja. Sosiaalinen osallisuus kytkeytyy yksilön osallistumiseen arjen toiminnoissa. (Lindh, Linnakangas & Laitinen 2017, 114.) Sosiaaliseen osallisuuteen sisältyy esimerkiksi työmarkkinoille, koulutukseen ja eri palveluihin pääseminen, samoin sosiaaliin verkostoihin pääseminen, kuten kerhot, harrastukset ja ihmissuhteet. Osallistuminen voi tuoda yksilölle henkilökohtaisen kokemuksen sosiaalisesta osallisuudesta. Osallisuuden edistäminen voi pitkällä tähtäimellä tuoda kustannussäästöjä ja tarkoituksenmukaisempia palveluja saataville. (Leemann & Hämäläinen 2016, 586, 589-590.) Yksilöt tarvitsevat erilaisia keinoja osallisuutensa toteuttamiseksi (Nivala & Ryyänen 2013, 31).

Demokratia edellyttää toimivan ja aktiivisen kansalaistoiminnan olemassaoloa, joka kehittää sosiaalista osallisuutta. Osallisuuden kokemukset edistävät ihmisten hyvinvointia ja terveyttä, vahvistavat identiteettiä, ehkäisevät eriarvoisuuden kokemuksia ja siten rakentavat luottamusta sekä suhteessa ympäristöön että ihmisen omaan toimijuuteen. Tämä on positiivisesti vaikuttavaa niin yksilön kuin yhteiskunnankin kannalta. Järjestöjen ja seurakuntien toiminnoissa kuvaavaa on niiden yleishyödyllisyys, voittoa tavoittelemattomuus, eettisyys, yhteisöllisyys, vapaaehtoisuus, vertaisuus ja kansalaisten aktiivisuus. Osallisuutta vahvistetaan harrastusmahdollisuuksia tarjoamalla, edunvalvonta- ja vaikuttamistyön kautta sekä jakamalla tietoa. Omien toimintojensa lisäksi ne edistävät kuntalaisten kansalaistoimintaa ja siten lisäävät asukkaiden kuulemistä ja osallisuutta mikä edesauttaa yhteisöllisyyden kehittymistä. (Aalto-Kallio & Mäkipää 2010, 99; Kittilä ym. 2018, 5, 7, 16.)

Halme, Vuorisalmi ja Perälä (2014, 6-7) selvittivät työntekijöiden näkemyksiä lapsiperheiden tuen tarpeista, palvelujen riittävydestä, kehittämistarpeista ja yhteistoiminnasta sekä asiakkaiden osallisuudesta vuonna 2009 tekemässään tutkimuksessa. Tietoa kerättiin neuvoloiden, kouluterveyden ja päivähoidon palveluiden sekä esi- ja alkuopetuksen piirissä työskenteleviltä. Tutkimustulosten mukaan palvelujen kehittämisessä keskeisellä sijalla oli ennaltaehkäisevään perhetyöhön panostaminen lasten päivähoidon ja esiopetuksen ryhmäkokojen pienentämisen lisäksi. Tutkimustulosten mukaan vanhempien osallisuuden tukeminen perheessä nähtiin hyvänä, mutta vanhempien osallisuuden tukeminen palvelujärjestelmässä kaipasi vahvistusta. Vanhempien osallisuuteen painottuvaa ja vahvistavaa toimintaa nähtiin toteutuvan yleisesti ottaen neuvoloissa. Työntekijöiden vastauksissa nousi esille, että vanhempien vaikutusmahdollisuudet perhettä koskevaan päätöksentekoon eivät olleet riittäviä. Koettiin, että yhteisesti sovittuja käytäntöjä ei juurikaan ollut eri toimijoiden kesken ja yksityisen sekä kolmannen sektorin kanssa.

5.2 Osallisuus perhekeskuksissa

Raitakari kumppaneineen (2019) jäsentää osallisuuden käsitettä omassa perhekeskustoiminnan kehittämistä käsittelevässä tutkimuksessaan neljään eri yhteiskunnalliseen tasoon. Nämä tasot ovat osallisuus yhteiskuntaan, osallisuus palveluiden kehittämiseen, osallisuus omassa asiakasprosessissa sekä osallisuus omaan elämään ja kokemus kuumisesta johonkin. He ovat tutkimuksensa aineistojen perusteella vakuuttuneita siitä, että jokainen osallisuuden taso näyttäytyy perhekeskusten toimintakentässä suhteessa asiakaisiin. (Raitakari, Räsänen, Kostainen & Juhila 2019, 103.)

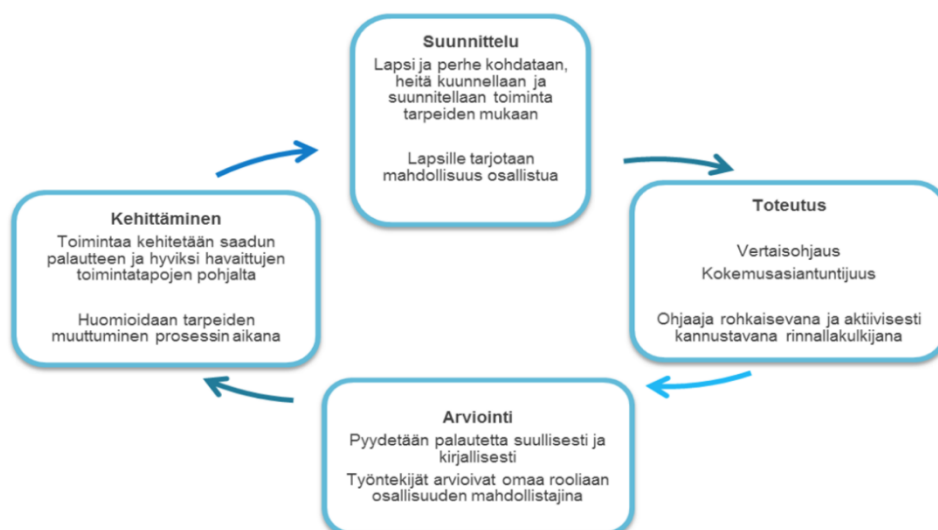
Halme ja kumppanit (2012, 23-24, 62, 82) tutkivat perhekeskustoimintaa ja -palveluita vuonna 2011 tekemässään Perhekeskukset Suomessa -selvityksessään. Yhtenä tutkimustehtävänä oli selvittää osallisuuden toteutumista perhekeskuksissa ja sitä arvioitiin 13 kysymysväittämän keinoin. Selvityksessä toteutetun kyselyn vastaajina olivat kuntien lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmista tai perhekeskustoiminnasta vastuussa olleet henkilöt. Aineiston tuottamiseen osallistui 32 kunnan henkilöä ja näissä kunnissa osallisuutta vahvistava toiminta arvioitiin toteutuneen hyvin. Noin puolessa vastauksissa kuitenkin arvioitiin toteutuvan huonosti tai melko huonosti vanhempien osallisuuden vahvistaminen liittyen vanhempien keskinäisten tapaamisten mahdollistamiseen ja toteutumiseen. Myös vanhempien ohjaamat vertaisryhmät ja vapaaehtoistoiminta nousivat esille puutteina samassa vastauskohdassa. Kaikkien tutkimustulostensa perusteella Halme ym. tekivät johtopäätökset, että vanhempien osallisuutta voidaan lisätä perhekeskuksissa parhaiten silloin, jos kolmannen sektorin ja järjestöjen toimijat ovat mukana perhekeskustoiminnassa ja, jos perheille on tarjolla kohtaamispaikkoja.

Kohtaamispaikkojen toimintakulttuurissa on huomionarvoista lapsi- ja perhelähtöisyys. Lähtökohtana on aito ja arvostava kohtaaminen, lapsen ja perheen kuuleminen ja näkemysten ja tarpeiden selvittäminen (Heinström 2018, 88). Lapsen ja perheen voimavarojen mukaista toimijuutta pyritään vahvistamaan mahdollistamalla osallisuus kohtaamispaikan toimintojen suunnitteluun ja toteutukseen. Kohtaamispaikoissa osallisuuden huomioiminen lähtee henkilöstön toimintatavoista. Osallistavan ilmapiirin edellytys lähtee toimijoiden asenteesta ja tiedostavasta ajattelusta kohtaamispaikkojen toiminnallisen työn lähtökohdista ja toimintakulttuurista. (Kekkonen & Huittinen 2018, 2-4.)

Palveluiden kehittämiseen osallistuminen on yleinen osa tämän päivän osallisuuskeskustelua. Perhekeskusten toiminnan kehittämisessä kuntalaisten osallisuudelle tunnustetaan jo tärkeä tehtävä. Asiakkaille on tarjolla mahdollisuuksia kertoa mielipiteitä ja ajatuksia erilaisten asiakastytyväisyys- ja palautekyselyiden kautta. Kokemuksia on myös asiakasraatityöskentelystä ja kehittäjäasiakasmalleista. Kun palveluja kehitetään, täytyy olla tietoa

siitä, miten olemassa olevat palvelut vastaavat asiakkaiden tarpeita ja mitä palveluja ylipäänsä halutaan ja mille on tarvetta. Tämän tiedon saamiseksi asiakkaiden ääntä on kuultava. Toimivat yhteistyömuodot kolmannen sektorin kanssa ovat olennainen osa tällä osalla. (Raitakari ym. 2019, 103-104.) Vuorenmaa (2016) tutki väitöskirjassaan äitien ja isien kokemuksia osallisuuden toteutumiseen perheessään, lastensa palveluissa ja niiden kehittämisessä. Tulosten mukaan vanhemmat kokivat osallisuuden toteutumisen perheessä ja lapsen palveluissa toteutuvan, mutta palveluiden kehittämisessä vanhempien osallisuuteen tulisi panostaa enemmän. Tulosten mukaan vanhempien vaikutusmahdollisuuksilla oli suuri merkitys osallisuuden kokemukselle, myös mukana oleminen ja osallistuminen lapsen palveluissa päätöksentekoon olivat merkityksellisiä asioita. Osallisuuden vahvaksi arvioineet vanhemmat kokivat vaikuttamismahdollisuudet palveluissa parempina kuin osallisuuden heikommaksi arvioineet vanhemmat. (Vuorenmaa 2016, 18, 75, 79-80.)

Lindqvist (2018, 3) korostaa, että järjestöjen ja seurakuntien näkökulmasta osallisuuden toteutuminen perhekeskuksissa on tärkeää, koska toiminnan lähtökohtina tulee olla perheiden tarpeet ja toiveet. Perhekeskuksissa perheiden aktiivisen toimijuuden pitäisi olla mahdollista. Se onnistuu, kun perheet otetaan mukaan suunnittelemaan, toteuttamaan, arvioimaan ja kehittämään perhekeskusten palvelutarjontaa ja toimintaa. Järjestöjen ja seurakuntien toiminnoissa on osallisuuden edistämiseksi käytössä monia toteutustapoja (kuva 2). Järjestötoimijoiden verkostoa hyödyntämällä on mahdollista saada tietoa erilaisissa elämäntilanteissa olevien ja moninaisten perheiden näkemyksistä ja tarpeista kehityksen tueksi.

KUVA 2. Osallisuuden mahdollistavia toteutustapoja (Lindqvist 2018, 3).

Ihmisen on tärkeää kokea olevansa tarpeellinen jollekin toiselle ja siihen edesauttaa kuuluminen erilaisiin vuorovaikutusympäristöihin. Tämä tukee myös merkityksellisyyden ja vaikuttamisen saamisen kokemuksia, joita jokainen yksilö tarvitsee. Yksilön vaikuttamismahdollisuuksia ja osallisuutta voidaan lisätä tarjoamalla paikkoja, joissa voi tavata muita ihmisiä ja luoda yhteyksiä sekä järjestämällä tarpeellisia ja oikea-aikaisia palveluja. (Isola, Kaartinen, Leemann, Lääperi, Schneider, Valtari & Keto-Tokoi 2017, 25, 54.) Vuorenmaan (2016, 83, 84) väitöskirjan tulosten mukaan vanhempien osallisuutta voidaan tukea painottamalla toimintaa perheiden arjen sujuvuutta vahvistaviin tukimuotoihin sekä sosiaalisen tuen keinoin. Vertaistuki ryhmämuotoisena tai sähköisten kanavien välityksellä ovat tärkeitä tukimuotoja vanhemmille. Tuloksista on pääteltävissä, että vanhempien osallisuudella oli myönteisiä vaikutuksia lapsiperhearkeen ja sitä kautta koko perheen hyvinvointiin.

Kuntiin perustettujen perhekeskusten tavoitteena on, että perheet saavat tarvitsemiaan palveluita ja apua aikaisempaa nopeammin, jotta korjaavien palvelujen tarve vähenee. Perhekeskusten kohtaamispaikkojen perusajatus on, että eri toimijoiden välille muodostuu toimiva yhteistyö ja työnjako. Yksi tärkeä kohtaamispaikkojen tavoite on osallisuuteen perustuva toiminta ja hyväksyvä ilmapiiri, jotta ihmiset hakeutuisivat niihin. (Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos 2018.) Perhekeskusten palveluita kehitettäessä on tärkeää pohtia, miten vanhemmat huomioidaan, saavatko he äänensä kuuluviin ja miten heidät kohdataan palveluissa. Palvelujen tuloksellisuuden kannalta on erityisen tärkeää huomioida edellä mainitut seikat. (Halme ym. 2012, 17.)

Perhekeskustoimintaan sisältyy siellä työskentelevien ammattilaisten velvollisuus huomioida ja tarjota keinoja asiakkaiden osallisuuden mahdollisuuksiin niin omissa asiakasprosesseissaan kuin kansalaisyhteiskuntatoimintaan osallistumiseen sekä kuntalaisen roolissa palveluiden ja toiminnan kehittämiseen. Samalla he ovat myös itse aktiivisesti osallisia perhekeskustoimintojen työtapojen ja toimintakulttuurin kehittämistyössä. Perhekeskustoiminta elää ja muotoutuu jatkuvassa palveluiden ja toimintojen kehitysvaiheessa. (Raitakari ym. 2019, 102, 112.)

Tärkeä osa perhekeskuksia on järjestöjen ja seurakuntien vapaaehtoistoiminta, jolla ehkäistään syrjäytymistä ja yksinäisyyttä sekä mahdollistetaan osallisuutta. Vapaaehtoistoiminnan koordinointi ja vapaaehtoisten tukeminen sisältyy perhekeskusten tehtäväkenttään. Julkisten toimijoiden taholta järjestöjen vapaaehtoistoiminnalle tarjotaan usein tiloja, neuvontaa ja tukea esimerkiksi tiedotukseen ja viestintään. Perhekeskukset voidaan nähdä myös lapsiperheitä tukevien muiden aikuisten ja tahojen kohtaamispaikkoina. (Hastrup ym. 2019a, 7; Lindqvist 2018, 4.)

Ihmisten osallisuuden lisääminen tapahtuu verkostoitumisella ja se edellyttää monitoimijaisista yhteistyötä. Yhteiskunnan monimuotoistumisen myötä tarvitaan uudistuvaa, erilaisuutta huomioivaa työtettä. Yksilön osallisuutta ajatellen on tärkeää, että kukin saa itse olla mukana arvioimassa tilannettaan ja olla voimavarojensa mukaan vaikuttamassa häntä koskevaan päätöksentekoon sen sijaan, että ammattilaiset toimisivat hänen puolestaan. On tärkeää tarjota tiloja ja matalan kynnyksen paikkoja, jonne voi mennä ilman ajanvarausta, ja jossa ihminen kokee tulevansa kohdatuksi ilman byrokratiaa. Tärkeällä sijalla ovat arkiset kohtaamiset. (Gothóni, Hyväri, Kolkka & Vuokila-Oikkonen 2016, 18-19; Kainulainen ym. 2016, 80.) Matalan kynnyksen palveluilla tavoitellaan myös sellaisia asiakkaita, jotka ovat jääneet palvelujärjestelmän ulkopuolelle. Yhteiskunnan palveluista poistamista voi olla monia syitä, esimerkiksi ongelmien kasautuminen ja fyysiset sekä psyykkiset syyt. Matalan kynnyksen palveluiden avulla palvelujen ulkopuolelle jääneitä pyritään saamaan takaisin palveluiden piiriin, ja tätä kautta edistää heidän osallisuuttaan, koska jo palvelujärjestelmän piirissä mukana oleminen on tärkeä osa sosiaalista osallisuutta. Matalan kynnyksen palvelut mahdollistavat esimerkiksi kohtaamis- ja harrastusmahdollisuuksia, jotka auttavat yksilön sosiaalisten taitojen ylläpitämistä. Matalan kynnyksen palveluita kohdennetaan erilaisille ryhmille ja ne voi olla myös kuntouttavaa toimintaa. (Leemann & Hämäläinen 2016, 590-591.)

Heinström (2018, 80, 86-88) tutki pro gradussaan lapsiperheiden osallisuuden kokemuksia matalan kynnyksen avoimissa kohtaamispaikoissa. Hänen saamansa tulokset osoittivat kohtaamispaikkojen keskeisen roolin lapsiperheiden osallisuuden ja hyvinvoinnin tukemisessa. Heinströmin mukaan kokemukset osallisuudesta olivat lisänneet vanhempien omia voimavaroja, motivaatiota ja voimaannuttivat vanhempia selviytymään arkisista tilanteistaan. Heinström toteaa pohdinnassaan, että perhekeskuksia koskevissa suunnitelmissa on tärkeää huomioida ja oppia tunnistamaan lapsiperheiden osallisuutta estävät ja mahdollistavat tekijät. Hänen mukaansa osallisuuden edistäminen ja mahdollisuuksien tarjoaminen tulisi olla jatkossa sisäänkirjoitettu toimintamalli palveluprosesseissa. Sen toteutuminen edellyttää kyseisen ajattelumallin sisäistämistä, näkökulmien uudelleen tarkastelua ja opettelua kaikilta toimijoilta sekä aktiivisuutta myös lapsiperheiltä.

6 MONITOIMIJAISUUS LAPSIPERHEPALVELUISSA

6.1 Asiakas ja toimijat yhteistyössä

Kuorilehto (2014, 29) määrittelee moniasiantuntijuutta väitöskirjassaan tarkoittaen sillä ammattilaisten ja perheen välistä yhteistyötä, jonka kautta saavutetaan yhteinen ymmärrys kokonaistilanteesta, ja jonka aikana kaikki toimijat ovat tasavertaisessa asemassa. Payne (2000) määrittelee moniammatillisen, monitieteisen ja monitoimijaisen työn siten, että eri tahojen ammattilaiset mukauttavat roolejaan ja muistavat huomioida vuorovaikutuksessa mukana olevat toiset ammattilaiset, näin he yhdistävät samalla tietojaan ja vastuitaan (Isoherranen 2012, 21). Pärnä (2012, 50) kiteyttää väitöskirjassaan moniammatillisen yhteistyön tarkoittavan eri koulutustaustaisten ja eri tahoilla, useilla eri nimikkeillä työskentelevien yhteistyötä, jossa oma erityisosaaminen jaetaan, ja jossa työn päämääränä on asiakkaan etu. Lindqvist (2018, 4) käyttää monitoimijuus käsitettä tarkoittaen sillä laaja-alaista asiantuntijatyötä, jossa jaetaan tietoa, valtaa ja asiantuntijuutta, ja jossa mahdollistetaan lasten ja perheiden osallisuus. SotePeda 24/7 hankkeessa, johon kuuluu lukuisia korkeakouluja sekä sosiaalialan verkostoa, monitoimijuus kehittämissyhteisöissä määritellään yhteistoiminnaksi, johon osallistuu sekä julkisen, yksityisen puolen että kolmannen sektorin edustajia yhdessä kansalaisten kanssa. Monialaisuus on hankkeessa määritelty suppeammaksi yhteistyön muodoksi kuin monitoimijaisuus, sillä monialaisuuteen ei sisälly kolmannen sektorin toimijat ja kansalaiset. (SotePeda 24/7 2019.)

Monitoimijaisuus käsitettä tarkasteltaessa eri tietolähteistä voidaankin havaita, että sitä ja sen lähikäsitteitä kuten monialaisuus, moniammatillisuus ja moniasiantuntijuus käsitellään usein rinnakkain ja ne selitetään auki tarkoittaen lähes samaa asiaa. Tässä kehittämissyhteisöissä perhekeskusten toiminta-ajatuksen mukaisesta yhteistyöstä, jossa mukana ovat perheet, kuntien, järjestöjen, seurakuntien, vapaaehtoisten ja muiden toimijoiden edustajat, käytetään käsitettä monitoimijaisuus.

Lapsiperheiden palveluissa monitoimijaisuuden keskiössä on lapsen hyvinvointi ja työskentelyn aikana korostetaan lapsen keskipisteenä olemista. Lapsen kanssa pyritään luomaan luottamuksellinen asiakassuhde. Tavoitteena on saada vastauksia siihen, millaisena lapsi itse kokee elämänsä, mitä hän ajattelee ja millaista tukea hän perheensä kanssa tarvitsee. Lapsiperheiden kanssa työskennellessä asiakkaan tarpeiden näkeminen ja ymmärtäminen tulee olla yhteistyön lähtökohta ja tavoite. Monitoimijaisuuden kautta pyritään saamaan kokonaiskuva lapsen tilanteesta yhteisen ymmärryksen rakentumisen myötä. (Petrelius, Tulensalo, Jaakola & Hietämäki 2016, 8, 10, 12.) Eri osallistujien välinen avoin viestintä ja vuorovaikutus ovat edellytyksenä yhteisen käsityksen

muodostumiselle tekemisestä ja siitä, että vastuu on yhteinen (Pärnä 2012, 152). Isoheranen (2012, 30) nostaa esille, että ongelmat ovat nykyään monimutkaisia, joihin yksin ei pystytä vastaamaan, vaan eri toimijat tarvitsevat yhä enemmän toisiaan hyödyntääkseen laajaa osaamista ja välttääkseen päällekkäisen työskentelyn. Myös asiakkaat omaistensa kanssa haluavat tiedon saannin lisäksi olla mukana vaikuttamassa asioihin.

Monitoimijaisuuteen sisältyy monialainen työote. Eri yksiköiden toimintakäytäntöjen yhtenäistäminen ja monialainen yhteistyö ovat edellytyksiä sille, että perheissä haasteiden varhaisessa tunnistamisessa ja syrjäytymisen ehkäisemisessä käytetyillä toimenpiteillä on vaikuttavuutta. (Perälä, Halme, Hammar & Nykänen 2011a, 17.)

Monialaista yhteistyötä voidaan kuvata yhdessä tekemiseksi ja oppimiseksi, jossa aidosti kuullaan toisen yksikön toimijoiden näkökulmia, tuodaan omaa näkökulmaa esille sekä jaetaan omaa osaamista toisten käyttöön, jota kautta yhteinen ymmärrys lisääntyy. Monialaisuudella tavoitellaan eri osaamisen yhdistämistä. Monialaisen yhteistyön kautta opitaan tuntemaan toisten toimijoiden työkenttää ja yhteistyön kautta eri toimijat tiedostavat paremmin väyliä perheiden auttamiseksi. Monet lait, kuten sosiaalihuoltolaki (L1301/2014) ja perusopetuslaki (628/1998) velvoittavat monialaiseen yhteistyöhön. (Petrelius ym. 2016, 76.) Sosiaalihuoltolaissa velvoitetaan monialaiseen yhteistyöhön päätösten tekemiseksi ja toteuttamiseksi. Sosiaalihuollon viranomaisen tulee huolehtia, että hänellä on käytettävissä riittävästi asiantuntemusta asiakkaan tilannetta arvioitaessa. Yhteistyö eri toimijoiden kanssa tavoittelee sitä, että eri hallinnonalojen osaaminen ja palvelut muodostavat perheenjäsenen edun mukaisen kokonaisuuden. (Sosiaalihuoltolaki L1301/2014, 41§.) Edwards (2010) painottaa, että yhdessä toimiessa tulee ymmärtää lapsia, ammattilaisilla on oltava tietoa lapsen kehityksen vaiheista ja on muistettava lasten herkkyyks. Edwards (2010) peräänkuuluttaa toimijoiden luottamusta toisten tietämykseen. Yhdessä toimiessa lähtökohtana on oltava asiakkaiden tarpeet ja lapsiperheiden palveluissa tulee muistaa aina lapsen etu. (Pärnä 2012, 46.)

6.2 Monitoimijaiset perhekeskukset

Perhekeskustoimintamalli pitää sisällään vahvasti monitoimijaisen yhteistyön. Perhekeskuksissa moniammatillinen apu ja tuki saadaan lähelle perheitä ja tarvittavien palvelujen tarvetta arvioidaan yhdessä perheiden kanssa (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019b). Tavoitteena on myös saada lisättyä perheiden omaa osallisuutta ja aktiivisuutta perhekeskustoiminnan kehittämisessä, ja etenkin järjestölähtöiset kohtaamispaikat tukevat siihen pääsemistä (Lindqvist & Muuronen 2018).

Pärnä (2012, 216, 220) tuotti väitöskirjassaan tietoa moniammatillisen yhteistyön toteuttamisen ja kehittämisen prosesseista sekä tarkasteli myös kuntien ja järjestöjen välistä yhteistyötä. Tutkimuksessa nousi esille, että luottamus on yksi avaintekijä yhteistyön onnistumiselle ja se syntyy organisaatioiden tai toimijoiden tuttuuden kautta. Tuloksissa nousi esille, että luottamus voi myös syntyä täysin uudessa yhteistyösuhteessa, jos kaikkien erilaisillekin ajatuksille annetaan aidosti tilaa ja eri toimijat kokevat tulevansa kuulluiksi. Tutkimuksen perusteella moniammatillisen yhteistyön onnistuminen vaatii motivaatiota, sektorirajojen ylittämistä ja yhteisten tavoitteiden löytämistä.

Monitoimijaisen yhteistyön edellytykset kehittyvät Hastrupin ja kumppanien (2019a, 20) näkemysten mukaan tiedosta, vuorovaikutuksesta ja yhdessä tekemisestä. Tämän suuntaisen toimintamallin rakentuminen pitää olla rakenteilla tuettua ja mahdollistettua. Tiedonkeruun on oltava tehokasta ja järjestelmällistä. Sillä ilman tietoa toiminnasta ja toimijoista on mahdotonta käynnistää yhteistyötä sekä kohdentaa asiakkaille oikeanlaista palvelua. Kun on olemassa tietoa ja vuorovaikutukselle toimivat yhteistyörakenteet, vähenee päälekkäisen työn tekeminen, suunnitelmallisuus ja tehokkaampien palvelukokonaisuuksien rakentaminen mahdollistuu. Näissä puitteissa verkostoituminen mahdollistaa monitoimijaisen työotteen, jossa työstä tulee yhteistä.

Monitoimijainen yhteistyö tarkoittaa asiakkaan ja hänen läheisten, viranomaisten sekä auttajatahojen koolle kutsumista asiakkaan tarpeista lähtöisin, tällä tavoitellaan yhteisiin tavoitteisiin pääsemistä. Monitoimijaisuus ja monialainen työote tarkoittavat rajojen ylittämistä, koska omaa toimintaa tulee muokata osaksi muiden toimijoiden toimintaa. Monialainen yhteistyö vaatii siis kehittämismyönteisyyttä ja yhteistä motivaatiota, koska asioita tulee katsoa uudesta näkökulmasta, joka edellyttää joustavaa asennoitumista toimijoilta. (Kekoni, Mönkkönen, Hujala, Laulainen & Hirvonen 2019, 29, 31; Mantela 2018.) Monialaisuuden lähtökohtana on asiakaslähtöisyys. Useat asiakkaat tarvitsevat eri sektoreiden tarjoamia palveluja samanaikaisesti, jolloin monialaiset palvelut ovat välttämättömiä. (Mantela 2018.) On asiakkaita, jotka tarvitsevat paljon tukea palvelujärjestelmän suhteen, mutta aina palveluntuottajatkään eivät tiedä, millaista apua ja mistä asiakas voisi saada (Pehkonen, Martikainen, Kinni & Mönkkönen 2019, 91).

Perhekeskusten yhteydessä voidaan puhua myös integroivasta työtavasta, jossa yhdistyvät palvelujen yhteensovittaminen palvelurakenteen sisällä ja asiakasprosessin aikana sekä monialainen yhteistyö (Raitakari ym. 2019, 7-8, 32). Yhteistyön muotojen ja tapojen kehittämistä tarkasteltaessa ja arvioitaessa esiin voivat tulla myös resurssikysymykset. Raitakari ym. (2019, 18) selvittivät, että integroivan työtavan toteuttamisen kohdalla haastetta asettaa arkityön hektisyys ja siitä seurauksena oleva jatkuva aikapula. Integroiva

työtapa edellyttää työntekijältä ajan käytöllistä ja työpanoksellista satsaamista ja siksi odotusarvo luonnollisesti on, että se tuottaisi työntekijälle myös jotain lisäarvoa. Muussa tapauksessa on varsin tyypillistä, että sitoutumisen aste yhteistyöhön jää olemattomaksi. Ajankäytölliset haasteet tulivat vastaan myös Thyrhaugille kumppaneineen (2012), kun perhekeskusten työntekijät Norjassa raportoivat lisääntyneen ajankäytön erilaisiin tapauksiin olevan suoraan pois yksittäisiltä asiakkailta. Toisaalta työntekijät olivat tyytyväisiä monialaisen työnteon organisoimisesta perhekeskuksissa ja kokivat sen tuovan mukanaan mahdollisuuksia ammatilliselle verkostoitumiselle. He kokivat myös perhekeskusympäristön tarjoavan paremmat mahdollisuudet vapaammalle ja muodollisemmalle yhteistyölle ja olevan siten myös asiakkaan ja työntekijän edunmukaista. (Thyrhaug, Vedeler, Martinussen & Adolfsen 2012, 103-104.)

Kuorilehdon (2014) väitöskirjassa tavoitteena oli saada työntekijöiltä lisää tietoa moniasiantuntijaisen perhetyön edistävästä ja estävästä asioista. Moniasiantuntijaisella perhetyöllä Kuorilehto tarkoitti tutkimuksessaan kaikkea sosiaali- ja terveystaloudessa tehtyä työskentelyä, jota toteutettiin yhteisen näkemyksen mukaisesti perheen tärkeää, tasavertaista roolia unohtamatta. Tutkimuksen johtopäätöksissä nostettiin esille, että aito kohtaaminen ja kuuleminen ovat moniasiantuntijaista perhetyötä edistäviä tekijöitä, sen sijaan erilaiset vuorovaikutusongelmat ovat esteenä toimivalle yhteistyölle. Perheiden moninaistumisen katsottiin edellyttävän uusien ja erilaisten työmenetelmien käyttöä. Johtopäätöksissä nostettiin esille myös, että perheiden tulisi itse saada päättää työmenetelmistä, lähtökohtana tulisi olla aina asiakaslähtöisyys ja perheitä tulisi osallistaa palveluiden kehittämiseen kaikissa kehittämistyön eri vaiheissa. (Kuorilehto 2014, 20, 145-146.) Tähän pääsemiseksi tarvitaan toimivaa monialaista yhteistyötä ja lapsiperheitä lähellä olevaa työskentelyä tukemaan lasten, nuorten ja perheiden osallistumista asioihinsa. Perheet tulee aidosti kohdata palveluissa ja heille tulee tarjota tarvitsemaansa tukea, tämä myös edesauttaa osallisuuden vahvistamista. (Perälä, Halme & Kanste 2013, 128.)

Monitoimijainen työskentelymalli auttaa palvelutarpeen tunnistamisessa ja yhteen sovittaa eri toimijoiden tarjoamia palveluita sekä ohjaa lapsi- ja perhelähtöiseen työskentelyyn. Monitoimijaisuuden ajatuksena on kaikkien osallistujien jaettu toimijuus ja osallisuus. Asiakas nähdään monitoimijuudessa keskeisimpänä toimijana ja asiakkaan oikeutta olla osallisena omissa asioissaan pidetään tärkeänä. (Nyyssönen 2018.)

7 TUTKIMUS- JA KEHITTÄMISMENETELMÄT

7.1 Toimintatutkimus ja laadullinen tutkimuksellinen kehittämistyö

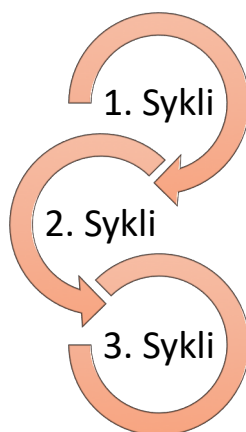
Tämä opinnäytetyö on laadullinen tutkimuksellinen kehittämistyö ja siihen on valittu menetelmäksi toimintatutkimus. Toimintatutkimuksessa tutkitaan yleensä ihmisten toimintaa, ja niin tutkittavat kuin tutkija ovat mukana muutosprosessin toteutuksessa (Kananen 2015a, 43). Tutkimuksellinen kehittämistoiminta on yhdistelmä konkreettista kehittämistoimintaa sekä tutkimuksellista lähestymistapaa. Kehitystyössä pyrkimyksenä on luoda käytännöllisiä interventioita, uusia ja parannettuja tuotteita, välineitä, menetelmiä ja palveluja. Tutkimuksellisessa kehittämisessä pääpaino on sanalla kehittämistoiminta, mutta siinä hyödynnetään tutkimuksellisia pariaatteita. (Toikko & Rantanen 2009, 19-21.) Kehittämistyössä viedään tutkimuksellisen kehittämistyön keinoin saavutetun tiedon perusteella asioita eteenpäin käytäntöön. Kehittämistyössä prosessi etenee tehtyjen suunnitelmien mukaisesti. Kehittämistyön raportoinnissa kuvataan lähtökohdat tavoitteineen, työmuodot, eteneminen ja lopputulokset. Tutkimuksellisessa kehittämisessä korostuu toiminnallisuus ja sitä ohjaa käytännölliset tavoitteet, joihin haetaan tukea teoriasta. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 19-20.)

Toimintatutkimukselle on tyypillistä, että siinä yhdistyy tutkimus sekä toiminta, ja siihen sisältyy useita tutkimusmenetelmiä. Se on työelämälähtöinen, sillä liikkeelle lähdetään työelämän tarpeesta, esimerkiksi käytännön ongelmasta. Ajatuksena on, että ratkaisu löytyy niiden toimijoiden kesken, jotka ovat ongelman kanssa tekemisissä, samalla toimintatutkimus tarjoaa toimijoille mahdollisuuden oppimisprosessiin. Toimintatutkimuksen kautta tavoitellaan parannusta, muutosta asioihin. Koska toimintatutkimukseen osallistuu ongelman kanssa tekemisissä, arkisissa ympäristöissä toimivat työntekijät, voi sen aikana erimielisyyksiä tulla hyvin erilaisten ihmisten erilaisten tavoitteiden myötä. Yhteistyön onnistumiselle yhteisen tavoitteen asettaminen on tärkeää, ja luottamusta voidaan pitää yhteistyön pohjana. (Kananen 2014a, 11, 13.)

Toimintatutkimus on työn kehittämistä vuorovaikutuksessa. Kehittäminen alkaa yhteisellä suunnittelulla. Nykytilanteen kartoituksella saadaan tietää kehittämistarpeen lähtötilanne. Suunnitteluvaiheessa laaditaan kehittämistyölle halutut konkreetit tavoitteet ja suunnitelmat, miten niihin päästään. Työ etenee systemaattisesti. Toimintatutkimuksessa tiedon hankinta, saadun aineiston analysointi ja työn muuttaminen tapahtuvat samanaikaisesti. Puhutaan kehittämisen syklisestä etenemisestä, jossa havaintojen, saadun ja analysoidun tiedon, mukana olevien kokemusten ja toimijoiden yhteisen reflektion yhteistyöllä meneillään olevaa toimintaa muokataan ja parannetaan. (Salonen, Eloranta, Hautala & Kinos

2017, 40.) Jokaiseen sykliin sisältyy suunnittelu, toimeenpano, havainnointi ja reflektointi (Kananen 2014a, 12). Uusi kehittämisen sykli käynnistyy ja näin jatketaan, kunnes kehittämistyölle asetetut tavoitteet saavutetaan (Salonen ym. 2017, 40).

Toikko ja Rantanen (2009, 67) käyttävät kehittämisprosessin syklisestä etenemisestä nimitystä spiraalimalli. Jatkuva sykli kuvataan spiraalina (kuvio 1). Kehittämistoiminnan eri tehtävät muodostavat kehän. Prosessi jatkuu ensimmäisen kehän jälkeen, jolloin sitä seuraa taas uusia kehiä. Kehittämistoiminnan tulokset asetetaan tässä mallissa useaan kertaan arvioinnin kohteeksi kehittämisprosessin aikana, jolloin samalla myös täsmennetään tehtäviä, organisointia ja toteutustakin. Spiraalimalli on pitkäjänteinen prosessi. Kehittämistoiminnan tuloksellisuus on usein kiinni siitä, kuinka monta kehää prosessin aikana ehditään toteuttaa. Tässä mallissa kehittyminen tapahtuu arviointivaiheessa.

KUVIO 1. Kehittämisprosessin spiraalimalli (mukailtu Toikko & Rantanen 2009, 66.)

Laadullisessa tutkimuksessa täytyy varautua siihen, että ennalta asetetut ongelmat muuttuvat tekemisen ja tutkimuksen edetessä. Usein ongelma asetetaan yleisemmäksi tutkimustehtäväksi laadullisissa tutkimuksissa. On kuitenkin pidettävä mielessä tietty kysymyksenasettelu tutkimusta kohtaan, jotta kerätystä aineistosta saa etsittyä kyseisen tutkimuksen kannalta oleelliset asiat. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2018, 126.) Laadullisessa eli kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston määrällä ei ole väliä, koska siinä ei tavoitella yleistettävyyttä siten kuin kvantitatiivisessa eli määrällisessä tutkimuksessa, vaan ennemminkin tavoitellaan sisällöllistä laajuutta ja ymmärtämistä (Vilka 2015, 150, 129). Tavoitteena on ymmärtää tutkimuskohdetta tilastollisen merkittävyyden etsimisen sijaan (Hirsjärvi ym. 2018, 181). Kvalitatiivisessa tutkimuksessa kuvataan ihmisten todellista maailmaa tavoitteena löytää tosiasioita. Aineistoa kerätään aidoissa tilanteissa ja on tavantomaista, että menetelmät valitaan sen mukaisesti, että tutkittavien näkemyksiä saadaan esille. Tätä tukevia laadullisen aineiston keruumenetelmiä ovat esimerkiksi erilaiset haastattelumuodot ja havainnoinnit. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 164.)

Laadullisessa tutkimuksessa saatua aineistoa tulee tarkastella laajasti siihen syventyen. Laadullisessa analyysissä havainnot pelkistetään ja aineistoon syvennytään siitä näkökulmasta, mikä on olennaista tutkimuskysymyksiä ajatellen. Havainnot pelkistetään niitä yhdistämällä, jotta saatua havaintomäärää saadaan tyypitettyä pienemmäksi ja siten hallittavammaksi. Aineistosta etsitään esimerkiksi havaintojen yhteinen nimittäjä ja sen myötä tehdään pelkistämistä. (Alasuutari 2011, 40.) Pelkistämällä tuotetut havainnot tulkitaan perehtymällä analyysin tuloksiin ja tuloksista laaditaan synteesejä, jotka antavat vastauksia asetettuihin kysymyksiin (Hirsjärvi ym. 2009, 229-230).

Toimintatutkimuksen tavoite ei ole yleistäminen, sen tulokset käyvät toteen vain kyseessä olevan tutkittavan asian suhteen (Kananen 2014a, 11-12). Toimintatutkimuksen avulla yhdessä kehitettyä ja saavutettua ratkaisua voidaan pitää kauaskantoisempana kuin tutkijan yksin tekemää ratkaisua. Ihmisten itse löytämä ratkaisu voi lisätä motivaatiota kehitteillä olevan asian suhteen ja tukea ratkaisun toteutumista. Työntekijöillä on yleensä sellaista kokemuksellista tietoa, mitä ei osata kertoa tai kirjoittaa auki, joka kuitenkin saadaan toimintatutkimuksessa yhteisten toiminnallisten keskustelutilaisuuksien kautta esiin. Toimintatutkimukselle on tyypillistä, että tutkija tarjoaa mahdollisuuksia ja työvälineitä tutkittaville, jotta he pystyvät itsenäisesti kehittämään toimintaa. Tiedonvaihto tapahtuu eri tilaisuuksissa, kuten koulutuksissa ja työpajoissa tutkimusraporttien sijaan. (Routio 2019a.)

Kehittämistoiminnassa tavoite tulisi pystyä perustelemaan tarkasti ja tuomaan esille, miksi valittu asia tarvitsee kehittämistoimenpiteitä. Kehittämisteeman ajankohtaisuus on kehittämistoiminnan kannalta tärkeää ja se lisää merkittävyyttä. (Toikko & Rantanen 2009, 57-58.) Tämä tutkimuksellinen kehittämishanke täyttää ajankohtaisuuden ja työelämälähtöisyyden vaateen, sillä se liittyy Perheet Keskiöön! -hankkeen tavoitteisiin, joissa halutaan järjestöjen kiinnittyvän osaksi perhekeskustoimintoja ja kehittää perhekeskustoimintaa vanhempien osallisuuden lisäämiseksi.

7.2 Aineistonkeruumenetelmät

7.2.1 Havainnointi

Havainnointi on yksi kvalitatiivisen tutkimuksen aineistonhankintamenetelmistä, joka sopii käytettäväksi erityisesti muiden menetelmien lisänä. Havainnointia voidaan toteuttaa eri tavoin riippuen siitä, havainnoidaanko ihmisiä vai ihmisten tuottamia kulttuurituotteita. Tutkimusongelmat ja tavoitteet ohjaavat sitä, miten havainnointi suoritetaan. Havainnointia varten on hyvä tehdä runkoa, joka ohjaa toteutusta. Myös käytännön asioista tulee sopia jo silloin, kun tutkimusaineiston keräämistä mietitään. Jos havainnoijia on useita, on toteutuksesta sopiminen ja sopimuksista kiinni pitäminen erityisen tärkeää, jotta aineiston

vertailtavuus säilyy riippumatta siitä, kuka havainnoi. Tärkeää on, että kaikilla on yhteinen ymmärrys siitä, mitä ja missä havainnoidaan sekä yhtenäinen linja muistiinpanojen tekemisestä. (Vilkka 2015, 143, 149.) Havainnoinnin dokumentointitapoja ovat esimerkiksi muistiinpanojen tekeminen, valokuvaus tai videointi (Jyväskylän yliopisto 2015a). Havainnoinnin aikana aina ei ole mahdollista tallentaa saamia tietoja heti, jolloin muistinvassa myöhemmin toteutettu havaintojen kirjaaminen tulee tehdä mahdollisimman pian tutkimuksen luotettavuutta ajatellen. Havainnoijan täytyy arvioida muistiinpanojen tekemistä tilanteen mukaan ja käyttää tilannetajua, sillä muistiinpanojen tekeminen ei saa häiritä tutkimustilannetta. (Hirsjärvi ym. 2009, 214; Vilkka 2015, 149.)

Havainnointi sopii hyvin aineistonkeruumenetelmäksi silloin, jos tutkimusaiheesta tiedetään ennestään hyvin vähän (Kankkunen & Vehviläinen-Julkunen 2017, 122). Havainnoinnin avulla saadaan sellaista tietoa, mitä kyselyn ja haastattelun avulla ei saavuteta. Havainnoinnin avulla voidaan tarkkailla ihmisiä ja heidän toimintaansa: miten ihmiset todellisuudessa toimivat? Havainnoinnin keinoin saadaan luonnollisessa ympäristössä välitöntä tietoa ja pystytään selvittämään, mitä oikeasti tapahtuu. Havainnoinnin toteuttamista pidetään aikaa vievänä ja työläänä menetelmänä, jonka vuoksi se on jäänyt muiden aineistonkeruumenetelmien varjoon. (Hirsjärvi ym. 2009, 212-213.) Vilkka (2015, 146) toteaa, että osallistuvaa havainnointia voidaan käyttää myös opinnäytetöissä, vaikka aikaa onkin rajallisesti. Pitkäkestoisessa havainnoinnissa vaarana on, että havainnoija huomaamattaan sitoutuu tunnetasolla tutkittavaan ryhmään tai kohteeseen, jolloin objektiivisuus heikkenee (Hirsjärvi ym. 2009, 214).

Hirsjärvi ym. (2009, 214, 216) mukaan havainnointi luokitellaan systemaattiseen havainnointiin ja osallistuvaan havainnointiin. Systemaattinen havainnointi on kyseessä silloin, kun havainnoitsijalla on ulkopuolisen tarkkailijan rooli, ja kun havainnointi suoritetaan tarkasti rajatuissa tiloissa. Silloin, kun havainnoija osallistuu ryhmän toimintaan ja havainnointi on vapaasti tilanteen mukaan muotoutuvaa, on kyseessä osallistuva havainnointi. Osallistuvassa havainnoinnissa tavanomaisesti tutkija tavoittelee havainnoitavan ryhmän jäseneksi pääsemistä tehden havaintoja tutkimastaan ilmiöstä vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa. Osallistuvassa havainnoinnissa osallistutaan tutkittavien ehdoilla heidän toimintaansa (Kankkunen & Vehviläinen-Julkunen 2017, 122).

7.2.2 Teemoitettu ryhmähaastattelu

Laadullisella tutkimuksella ja sen menetelmillä on hyvä tavoitella tiedon saannin lisäksi emansipatorisuutta. Tämä tarkoittaa, että myös tutkimukseen osallistuvien ymmärrys ja ajattelu sekä toimintatavat tutkittavasta asiasta lisääntyvät ja tuottavat positiivista mielikuvaa tutkimukseen osallistumisen seurauksena. Ryhmähaastattelu on toimiva

aineistonkeruumenetelmä, kun tavoitteena on lisätä yhteistä ymmärrystä tutkimuksen kohteena olevasta aiheesta. Ryhmähaastattelun keinoin on mahdollista tuottaa yhteistä kieltä ja toimintatapoja kohteena olevasta aiheesta. Siksi se soveltuu hyvin käytettäväksi menetelmäksi työelämälähtöisiin tutkimuksellisiin kehittämishankkeisiin. Emansipatorisuutta tavoitellessa osallistujille tarjotaan mahdollisuus kokemukseen, jossa he ovat tunteneet tulensa aidosti kuunnelluiksi ja samalla saaneet tilanteesta itselleen uusia kokemuksia ja kehittäviä oivalluksia. Kun haastattelutilanne on samalla tutkimusryhmälle paikka ja mahdollisuus oppia yhdessä, voi ryhmähaastattelun toteutuksessa hyödyntää toiminnallisia menetelmiä kuten työpajaa ja esimerkiksi oppimiskahvilamenetelmää (Learning Cafe). (Vilka 2015, 125-126.)

Yleensä ryhmähaastattelun tavoitteena on selvittää osallistujien mielipiteitä ja ajatuksia sekä kokemuksia, jolloin haastattelijan on huolehdittava, että kaikki pääsevät ryhmähaastattelussa osallistumaan. On tärkeää, että kukaan ei ota johtajan roolia vieden keskustelua haluamaansa suuntaan. (Vilka 2015, 126.) Jos ryhmähaastattelun tavoitteena on saada selville valitun ryhmän normaalia toimintaa, ei silloin hiljaisten ja äänekkäiden ihmisten eroavaisuudet haastattelutilanteessa haittaa (Routio 2019b).

Erilaiset haastattelut sopivat hyvin aineistonkeruumenetelmiksi silloin, kun halutaan tietoa ihmisten käsityksistä, mielipiteistä ja kokemuksista. Haastattelussa tutkija on vuorovaikutuksessa haastateltavan kanssa, haastattelutyyppensä luokitellaan heidän vuorovaikutusasteensa mukaisesti. Haastattelutyyppensä ovat strukturoimaton eli avoin haastattelu, puolistrukturoitu haastattelu sekä strukturoitu haastattelu, jolloin tavanomaisesti puhutaan lomakehaastattelusta. (Jyväskylän yliopisto 2015b.) Teemahaastattelua pidetään puolistrukturoituna haastatteluna, koska kysymykset ovat valmiiksi mietittyjä, mutta valmiit vastausvaihtoehdot ja järjestys puuttuvat (Hirsjärvi ym. 2009, 208; Vilka 2015, 124).

Teemahaastattelua käytetään hyvin usein tutkimushaastatteluissa, se soveltuu niin kvalitatiivisen kuin kvantitatiivisen tutkimuksen aineistonkeruumenetelmäksi. Teemahaastattelussa kysymysrunko rakennetaan teemojen ympärille, jotka tutkija on valinnut etukäteen ajatellen tutkimusongelmaa. Haastattelurunko muodostuu puolistrukturoiduista kysymyksistä, joita haastattelun aikana voidaan käydä joustaen läpi missä järjestyksessä tahansa. Pääasia on, että vastaaja pystyy antamaan kaikista teemoista näkemyksiään. Teemahaastattelun hyvänä puolena pidetään sitä, että haastattelun aikana voidaan heti varmistaa haastateltavan ymmärtävien kysymykset ja niissä käytetyt sanat oikein, jotta väärinymmärryksiä ei synny ja siten tutkimuksen luotettavuus kärsi. (Vilka 2015, 124, 127.) Myös esitettäviä kysymyksiä voidaan täsmentää haastattelun aikana (Kankkunen & Vehviläinen-Julkunen 2017, 125). Teemahaastattelun kestoksi määritellään 1-2 tuntia. Jotta

aikataulutus pitää ja kysymykset ovat varmasti ymmärrettäviä, suositellaan koehaastattelun pitämistä ennen varsinaista toteutusta. (Hirsjärvi ym. 2009, 211.)

Teemahaastattelun kysymysten laatimiseen kannattaa syventyä ja varata aikaa. Kysymyksiä, joihin voi vastata yhdellä sanalla tulee välttää. Sen sijaan kysymykset, joissa pyydetään kuvailemaan jotakin asiaa tai jotka alkavat mitä, miksi ja miten -sanoilla, tuottavat yleensä laajempia vastauksia. Haastateltavien valintaan vaikuttaa se, mikä on tutkimusongelma, mitä tutkitaan. Usein haastateltavat valikoidaan sen mukaisesti, että heillä on jotakin kokemusta tutkittavasta kohteesta. Teemahaastattelu sopii niin yksilö- kuin ryhmähaastattelun toteuttamiseen. (Vilka 2015, 126, 128, 135.)

Työpajat teemoitetun ryhmähaastattelun toiminnallisina menetelminä

Työpajat ovat toiminnallisia menetelmiä eri asioiden kehittämiseksi. Osallistuminen sitouttaa kehittämiseen ja osallistamalla työntekijöitä työpajojen kautta pääsevät he mukaan kehittämistyöhön. Työpajoissa korostuu kasvokkainen vuorovaikutus, joka on tärkeää yhteisen ymmärryksen löytymiseksi. Vuorovaikutus edesauttaa näkökulmien laajentumista ja toimijat voivat yhteiseen ymmärrykseen pääsemisen kautta edetä luontevasti yhteisiä tavoitteita kohti. Työpajoissa omat käsitykset voivat muokkautua uusiksi. (Tuominen, Järvi, Lehtonen, Valtanen & Martinsuo 2015, 22, 29, 31.)

Työpajan järjestämisessä tulee huomioida useita asioita sen onnistumiseksi. Kaikki lähtee hyvästä ja tarkasta suunnittelusta, huonosti valmistellut työpajat eivät välttämättä johda mihinkään ja hyöty jää vähäiseksi. Osallistujien määrä, käytettävissä oleva aika ja työpajalle asetetut tavoitteet ohjaavat suunnittelua. (Summa & Tuominen 2009, 16.) Myös työpajojen ajoitus kokonaisprosessia ajatellen tulee pohtia tarkasti, sillä ne tulisi toteuttaa prosessin tärkeimpien vaiheiden kohdilla. Jos työpajoja on useita, tulee myös niiden välillä tapahtuva työskentely huomioida. Työpajalle sopivan tilan valinta ja varaaminen tulee muistaa, samoin tarvittavat välineet, tarjoilu ja muut käytännön asiat. Työpajat voivat olla kestoltaan eri pituisia, mutta yli puolen päivän mittaisissa voi keskittyminen ja jaksaminen häiriintyä. Lyhyessä työpajassa vaarana voi olla, ettei asian työstämisessä päästä tarpeeksi syvälle. (Tuominen ym. 2015, 37-38, 40.)

Työpajan toteutus voidaan jakaa eri vaiheisiin. Ensimmäiseksi työpajaa pitäessä tulee olla selkeä aloitus, johon voi sisältyä paitsi tavoitteiden läpikäyminen, myös motivointi. Seuraava vaihe on osallistujien stimulointi, jolloin tavoitellaan ajatusten kohdentamista työpajan teemaan. Varsinaisessa prosessointivaiheessa työstetään työpajan teemaa ja lopuksi yhteenvetovaiheessa kootaan työstöosuuden asiat yhteen. Yhteenvetovaiheessa on mahdollista saada lisäyksiä työpajassa nousseisiin tuloksiin. Lopuksi työpajassa täytyy olla selkeä päätös, jolloin sovitaan jatkosta. (Tuominen ym. 2015, 38.)

Työpajan onnistumisen kannalta tarvitaan fasilitaattoria eli ryhmän ohjaajaa. Fasilitaattorin tehtävänä on huolehtia aikataulutuksesta, teemassa pysymisessä ja koko työpajan etenemisestä. Tyypillistä on, että työpajan järjestäjä osallistuu myös työpajan sisältöön. Näin ollen fasilitaattorin on hyvä olla joku ulkopuolinen henkilö esimerkiksi omasta työyhteisöstä, sillä työpajaprosessista huolehtiminen ja siihen osallistuminen samanaikaisesti on haastavaa. Erilaisten ihmisten erilaiset näkökulmat ovat työpajojen rikkauksia, mutta ne saattavat tuoda myös ristiriitoja. Kaikkien osallistujien tasapuolinen huomioiminen ja ristiriitatilanteiden rauhoittaminen ovat fasilitaattorin vastuulla. (Kantojärvi 2012, 11; Tuominen ym. 2015, 39-41.) Fasilitaattori on siis tukena uusien ideoiden synnyssä, mutta on puolueeton osapuoli sisällön suhteen, eikä kritisoi kenenkään ideoita. Fasilitaattorin vastuulla on varmistaa tulosten tallentaminen ja syntyneiden ydinajatuksien eteenpäin välittäminen tarvittaessa. (Summa & Tuominen 2009, 9-10, 17, 56.) Fasilitaattorin tehtävänä on saada vapaata keskustelua syntyään, mutta tarvittaessa myös aktivoimaan paikalleen jäänyttä keskustelua. Fasilitaattori voi aktivoida keskustelua kysymyksillä, mutta johdattelua tulee välttää. (Ruuskanen, Körkkö & Karumaa 2015, 29.)

Tässä kehittämishankkeessa valittiin teemoitettujen ryhmähaastattelujen toteutustavoiksi kaksi erillistä työpajaa, joissa toiminnallisina menetelminä olivat Learning Cafe ja Tulospuu.

Learning cafe -menetelmä

Learning cafe eli oppimiskahvila on vuorovaikutteinen menetelmä, jossa keskitytään joidenkin teemojen tai kysymysten käsittelyyn ja niiden ratkaisuun ryhmässä. Tavoitteena on tuottaa tietoa halutusta asiasta ja osallistaa ihmisiä kyseisen asian käsittelyyn. Usein työpajan ohjaaja valitsee käsiteltävät teemat jo etukäteen, joka mahdollistaa tiettyyn asiaan sopivien tärkeiden teemojen pohdinnan. Learning cafe -menetelmässä tärkeällä sijalla on yhteisen ymmärryksen löytäminen. Tähän pyritään keskustelun kautta ja tärkeää on, että kukin osallistuja saa tuoda esille näkemyksiään, joita toiset osallistujat voivat halutessaan kommentoida. Learning cafe -työpaja on yksi tapa oppia ja ideoida yhdessä. Siinä tärkeää on ryhmän yhteisen mielipiteen löytäminen, joten menetelmä opettaa myös yhteisten ratkaisujen tekemistä. Learning cafe -menetelmä sopii kaikille kohderyhmille ja oikein suunniteltuna sekä ohjattuna se on tehokas ryhmätyöskentelymuoto. Menetelmän haittapuolena voi olla liiallinen informaatio, osallistujien väsymys sekä kiinnostuksen katoaminen etenkin silloin, jos eri teemoja on paljon. (Innokylä 2019a; Haukijärvi, Kangas, Knuutila, Leino-Richert & Teirasvuo 2014, 38-39.)

Työpajan toteutuksessa osallistujat jaetaan noin viiden hengen pieniin ryhmiin pöytäseurueiksi. Ideana on, että jokaiselle pohdittavalle teemalle on omat pöydät, joiden äärelle

osallistujaryhmät vuorotellen kiertävät pohtimaan annettua teemaa. Kukin osallistuja voi kirjoittaa ideoitaan pöytiin valmiiksi varatulle papereille kaikkien nähtäviksi. Tarkoitus on, että kaikki kirjoittaisivat rohkeasti ajatuksiaan ja ideoitaan annettuun teemaan liittyen. Jokaisessa pöytäseurueessa on myös puheenjohtaja, joka pysyy paikoillaan, kun muu pöytäseurue vaihtuu. Ryhmän vaihtaessa pöytää osallistujat näkevät toisten ideointia ja voivat keskustella niistä sekä jatkoideoita aihetta. Kun kaikki ryhmät ovat käsitelleet teemat, puheenjohtajat vetävät keskustelua yhteen ja nostavat tärkeimmiksi nostettuja asioita kaikille tiedoksi. (Innokylä 2019a.)

Tulospuu -menetelmä

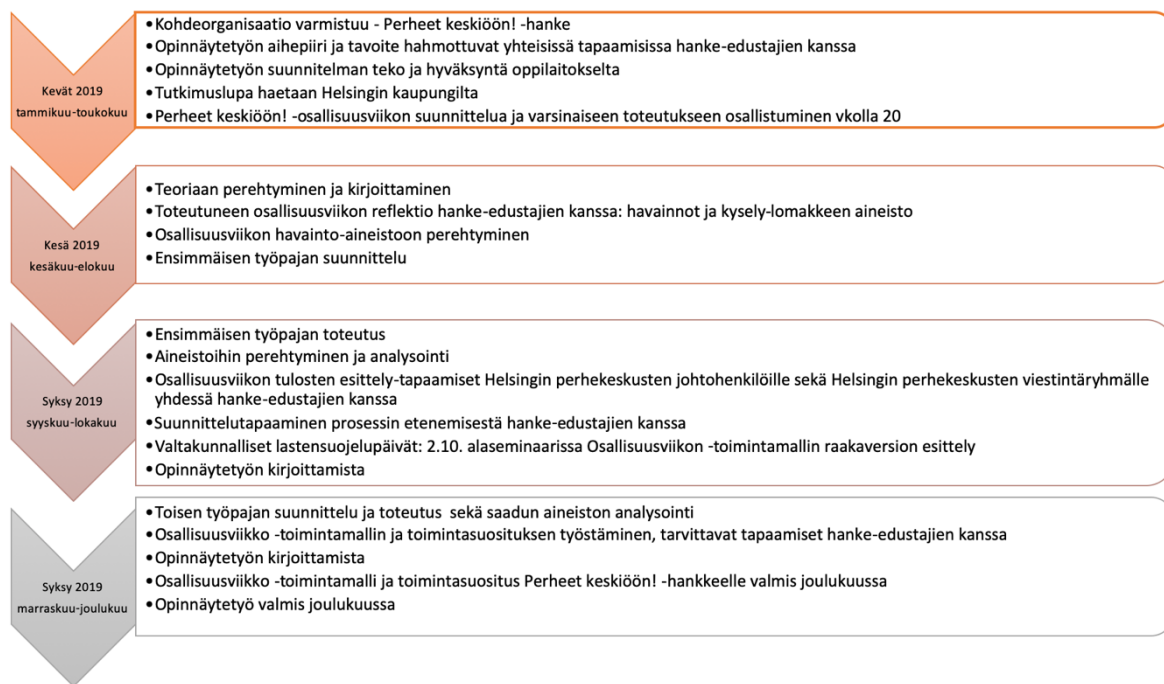
Tulospuu on visuaalinen menetelmä, jota voidaan käyttää toiminnan kehittämiseen ja arviointiin joko yksin tai ryhmässä. Tarkoituksena on, että osallistujien nähtävillä on piirretty puu oksineen. Oksat voidaan teemoitella valmiiksi, ja esimerkiksi puun osiin osallistujia voidaan ohjeistaa kirjoittamaan eri asioita, kuten vahvuuksiaan sekä osaamisiansa, yhteistyötoimijoita ja onnistumisiaan. Tärkeää on varata näkyville myös oma kohta epäonnistumisista, niistä asioista, mistä on opittu toiminnan aikana. Tulospuun ideana on, että osallistujat saavat tuottaa ajatuksiaan paperilapuille ja sijoittaa ne puuhun haluamiinsa kohtiin. (Sirola-Korhonen 2017, 42.)

Tulospuuhun merkittyjen teemojen kautta voidaan samanaikaisesti arvioida tai ideoida eri aiheita tai tarkastella samaa aihetta useasta eri näkökulmasta. Tulospuun teemoja voidaan siis valita työpajan tavoitteen mukaisesti. (Haukijärvi ym. 2014, 21.) Tulospuun avulla kootaan yhteen kohdatut haasteet ja onnistumiset sekä tietotaito. Saatujen tietojen kautta voidaan arvioida tuloksia ja kehittämistarpeita. (Innokylä 2019b.) Osallistujien määrästä riippuen voidaan muodostaa myös useampia ryhmiä, jolloin jokaisessa ryhmässä tehdään oma tulospuu. Tulospuun asiat käydään aina lopuksi yhteisesti ryhmän ohjaajan johdolla läpi. (Haukijärvi ym. 2014, 21.)

Tulospuu on nopea tapa saada tietoa, siinä visuaalisuus auttaa hahmottamaan asioita ja kokonaisuutta paremmin. Joskus asian pohtiminen voi jäädä liian pinnalliseksi menetelmää käytettäessä, samoin valmiit teemoittelut voivat rajata osallistujien ajattelua. (Haukijärvi ym. 2014, 22.) Tulospuu on helposti jokaisen hyödynnettävissä oleva menetelmä, eikä se vaadi suuria resursseja, vaan se voidaan toteuttaa jo pelkkien kynien ja papereiden avulla (Innokylä 2019b).

8 KEHITTÄMISHANKKEEN TOTEUTUS

8.1 Aikataulu ja kehittämisprosessin eteneminen

KUVIO 2. Kehittämishankkeen aikataulu

Tämän opinnäytetyön ja siihen sisältyvän tutkimuksellisen kehittämissuunnitelman etenemisen aikaperspektiivi on kuvattu kuviossa 2. Tammikuun loppupuolella lähestyttiin Perheet keskiöön! -hankkeen hankepäälliköitä sähköpostitse ja tiedusteltiin heidän halukkuuttaan lähteä yhteistyöhön opinnäytetyön merkeissä. Myönteinen vastaus yhteistyöpyyntöön saatiin helmikuun puolella. Ensimmäinen yhteinen tapaaminen pidettiin helmikuun viimeinen päivä ja opinnäytetyön aihepiirin hahmottelu käynnistyi. Maaliskuun yhteistyötapaamisessa opinnäytetyön kehittämiskohteeksi tarkentui Perheet keskiöön! -hankkeen ideoima osallisuusviikko, joka oli tarkoitus kehittää toimintamalliksi perhekeskusten käyttöön valtakunnallisesti. Opinnäytetyön suunnitteluvaihe käynnistyi tämän tapaamisen jälkeen. Opinnäytetyön aihepiirin tietoperustaan perehtyminen aloitettiin, opinnäytetyön aihe esiteltiin oppilaitoksen aiheseminaarissa ja varsinaisen opinnäytetyösuunnitelman laatiminen käynnistyi.

Huhtikuun alussa Perheet keskiöön! -hankkeen edustajat tapasivat Helsingin kaupungin perhekeskusten johdon ja edustajien kanssa ja sopivat osallisuusviikon toteuttamisesta sekä toteutettavasta opinnäytetyöstä Perheet keskiöön! -hankkeelle. Tämän jälkeen tavattiin viikolla 15 Perheet keskiöön! -hankkeen Uudenmaan ja Pääkaupunkiseudun järjestökoordinaattori, jonka kanssa perehdyttiin tutkimuslupalomakkeen täyttämiseen.

Opinnäytetyösuunnitelma hyväksyttiin oppilaitoksella. Tutkimuslupa lähetettiin Helsingin kaupungille vkolla 16 ja se hyväksyttiin 10.5.2019.

Toukokuussa vkolla 20 toteutettiin Perheet keskiöön! -osallisuusviikko hankkeen kuudessa maakunnassa. Kyseisellä viikolla kyselyä toteutettiin jalkautuen Helsingissä Itäkadun ja Vuosaaren perhekeskuksiin kahden päivän ajan yhdessä hankkeen edustajien kanssa. Perheet keskiöön! -hankkeen edustajat olivat suunnitelleet kyselylomakkeen sisällön sekä paikat, joihin jalkauduttiin kyselyvastauksia keräämään.

Kesäkuussa kokoonnuttiin hankkeen edustajien kanssa ja käytiin läpi toteutunutta jalkautumista ja kyselyn toteutusta. Kokoontumisessa sovittiin myös ryhmähaastattelusta kehittämistyötä varten toiminnallisen työpajan muodossa osallisuusviikkoon osallistuneille henkilöille ja sille sopivasta ajankohdasta syyskuun alussa. Kesällä tarkasteltiin jalkautujien havainnoista kerättyä aineistoa sekä osaa kerätystä kyselyaineistosta. Kyselyaineiston analysoinnista vastasi Perheet keskiöön! -hanke, kun taas tässä kehittämishankkeessa keskityttiin koko osallisuusviikon prosessin, ja myös kyselyn osalta, toteutuksen tarkasteluun. Kesän aikana jatkettiin perehtymistä teoria- ja tutkimusalan lähdekirjallisuuteen ja kirjoittamisprosessia pidettiin yllä. Elokuun aikana jalkautujien havainnointiaineiston alustavan analysoinnin pohjalta suunniteltiin tulevan työpajan sisältöä.

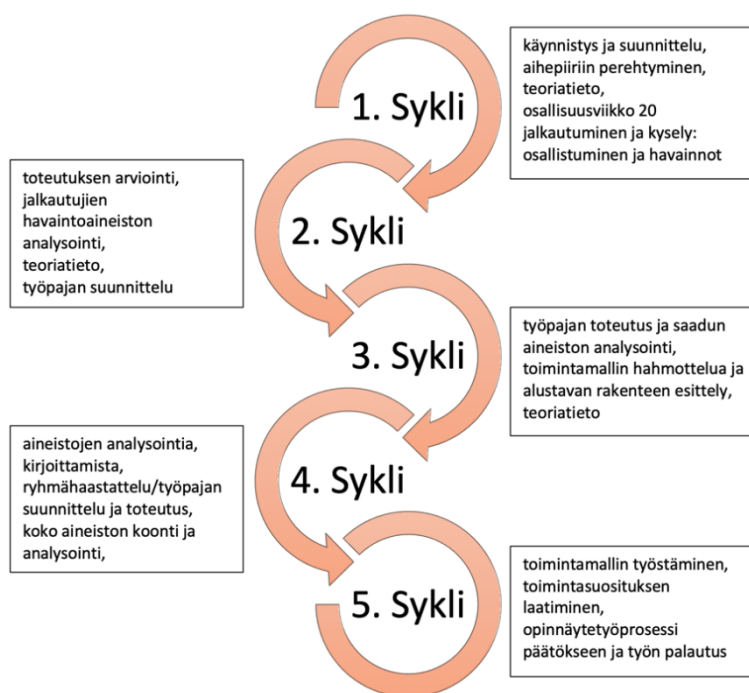
Syyskuussa pidettiin ryhmähaastattelu toiminnallisena työpajana toukokuun osallisuusviikon toteutukseen osallistuneille Perheet keskiöön! -hankkeen koordinaatioryhmälle sekä kuuden maakunnan järjestöagenteille. Työpajasta saadulle aineistolle tehtiin heti alustava analysointi. Ajatus- ja kirjoitustyötä opinnäytetyön ja kehitteillä olevan toimintamallin hahmottumiseksi koostettiin. Syyskuussa tavattiin myös hankkeen koordinaatiotiimiä ja suunnitelmia tehtiin sekä kyselytulosten tiedottamisesta että Valtakunnallisten lastensuojelupäivien yhteisestä alaseminaarin sisällöstä. Hankkeen edustajien kanssa osallistuttiin kahdeksan erilliseen tapaamiseen, joissa osallisuusviikon kyselytuloksia sekä jalkautumisen havaintoja esiteltiin ensin Helsingin perhekeskustoiminnan johtohenkilöille ja sen jälkeen Helsingin perhekeskusten viestintätiimille. Näissä kokouksissa tehtiin suunnitelmaa, miten osallisuusviikolta saadut tulokset tiedotetaan Helsingin perhekeskusten asiakkaille sekä henkilöstölle.

Lokakuussa esiteltiin Valtakunnallisilla lastensuojelupäivillä Osallisuusviikko -toimintamallin ideaa ja raakaversiota toukokuun toteutuksen ja sen hetkisen kehittämisaineiston pohjalta. Tämä kehittämishanke oli osa Perheet keskiöön! -hankkeen alaseminaaria, jossa myös esiteltiin osallisuusviikon kyselytuloksia ja keskusteltiin vanhempien kohtaamisesta ja osallisuudesta perhekeskuspalveluissa. Perheet keskiöön! -koordinaatiotiimille ehdotettiin vielä yhtä työpajaa, jossa ajatuksena oli työstää ja arvioida koko prosessia.

Kehittämisaineisto (havainnot ja työpaja 1) analysoitiin vielä kokonaisuutena kerran perusteellisesti läpi ja niiden pohjalta määriteltiin työpajaan käsiteltävät teemat. Toinen työpaja toteutui marraskuun toisella viikolla ja siihen osallistuivat hankkeen koordinaatiotiimi ja pääkaupunkiseudun järjestöagentti. Siitä saatu aineisto analysoitiin ja koko kehittämisaineisto oli kasassa. Loka-joulukuussa opinnäytetyön kirjallista toteutusta jatkettiin aktiivisesti.

Lopullinen Osallisuusviikko -toimintamalli ja siihen perustuva toimintasuositus saatiin valmiiksi Perheet keskiöön! -hankkeen käyttöön joulukuussa. Opinnäytetyö oli myös valmiina vuodenvaihteessa. Toimintamallin esittelystä ja jalkauttamisesta perhekeskusten käyttöön sovitaan tammikuussa 2020 yhdessä Perheet keskiöön! -hankkeen koordinaatiotiimin kanssa.

Tämän opinnäytetyön tutkimuksellinen kehittämisprosessi eteni toimintatutkimukselle tavanomaisen syklisen prosessin kaavaa noudattaen (kuvio 3). Jokainen sykli pohjautui aina edelliseen ja seuraava kehittämisen kierros täydensi aiemmin tehtyä. Varsinkin kehittämistyön menetelmälliset toteutukset pohjautuivat vahvasti jo aiemmin tapahtuneeseen.

KUVIO 3. Kehittämisprosessin syklinen eteneminen.

Seuraavissa kappaleissa kuvataan tarkemmin jokainen menetelmällinen osuus tästä prosessista.

8.2 Havainnointia jalkautumisen yhteydessä

Osallisuusviikon jalkautuminen ja kysely toteutettiin toukokuussa viikolla 20 Perheet keskiöön! -hankkeen kuudessa maakunnassa perhekeskuksissa, kohtaamispaikoissa, perhetapahtumassa, perhekahviloissa ja kauppakeskusten aulatiloiissa. Helsingin perhekeskuksesta jalkautuminen toteutettiin Itäkadun ja Vuosaaren perhekeskuksiin Perheet keskiöön! -hankkeen edustajien kanssa viikolla 20.

Jalkautumisen aikana toteutettiin aineistonkeruumenetelmänä osallistuvaa havainnointia tehden havaintojen perusteella muistiinpanoja päivistä. Havainnointi ei liittynyt yksittäisiin kyselyn vastaajiin eli vanhempiin, vaan osallistuvaa havainnointia käytettiin jalkautumisen ja kyselyn toteutukseen liittyviin havaintoihin. Etukäteen oli sovittu, että kaikki mukana olleet jalkautujat kuudessa maakunnassa tekevät havaintoja ja muistiinpanoja koko viikkoon liittyen. Tavoitteena oli saada tästä ensimmäisestä jalkautumisen toteutuksesta laajasti näkemyksiä ja kokemuksia siihen osallistuvilta jalkautuvilta toimijoilta. Jalkautujien muistiinpanot saatiin sähköpostitse kehittämishanketta varten.

Osallisuusviikon aikana kerättiin Perheet keskiöön! -hankkeen toimesta tehdyn Webropol -kyselyn avulla tietoa vanhemmilta/aikuisilta perhekeskuksen ja lapsiperhepalveluiden toiminnasta, toiveista ja kehitysideoista sekä vanhemmuuteen ja perheen arkeen liittyvistä asioista. Kehittämishankkeen näkökulmasta keskityttiin osallisuusviikon jalkautumisen aikana havainnoimaan ja saamaan kokemuksia kyselyn toteuttamisesta, vanhempien kohtaamisesta ja kyselyssä olevien kysymysten toimivuudesta.

Vuosaaren perhekeskukseen jalkaututtiin keskiviikkona ja Itäkadun perhekeskukseen torstaina kello 9-14 välisenä aikana. Jalkautumiseen osallistui Perheet keskiöön -hankkeen työntekijöitä sekä opiskelijoita. Keskiviikkona jalkautumiseen osallistui yhteensä kuusi ja torstaina viisi henkilöä. Yhteisen kokoontumisen jälkeen aulatiloihin laitettiin esille pientä tarjoilua ja puettiin päälle Perheet keskiöön! -hupparit, jotta joukosta erottauduttiin. Jalkautuessa hajaannuttiin perhekeskusten tiloihin, kuten ala-aulaan ja neuvolan aulaan. Jalkautujille annettiin iPadi mukana. IPadista löytyi valmiina Webropol -kyselylinkki, jossa kysely oli tarjolla suomen ja englannin kielellä. Vastaajat saivat itsenäisesti vastata iPadilla kyselyyn.

Perhekeskuksissa kävijöitä lähestyttiin kertoen Perheet keskiöön! -hankkeesta ja kyselyn toteuttamisesta perhekeskuspalveluiden kehittämiseksi. Tässä vaiheessa myös kerrottiin, että kyselyyn vastaaminen on vapaaehtoista ja siihen vastataan anonymisti eli kukaan ei tule tunnistetuksi vastaamisen kautta. Kyselyyn vastaamisen vapaaehtoisuutta

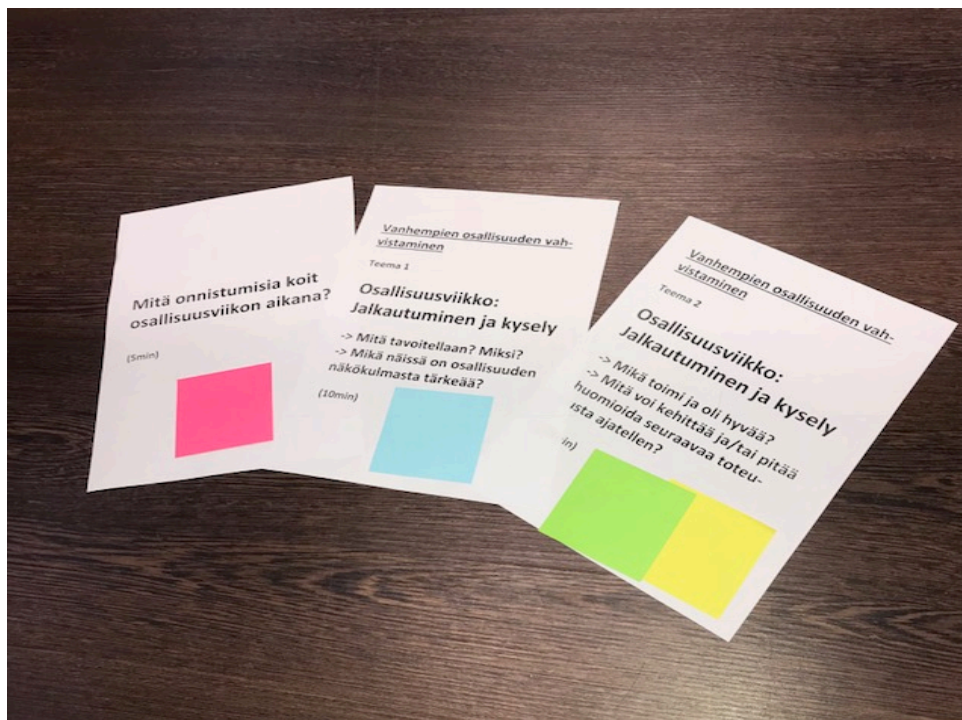
painotettiin. Vastaajia tavoitettiin eniten aamupäivien aikana, jolloin tehtyihin havaintoihin perustuen perhekeskuksissa oli eniten asiakkaita paikalla.

8.3 Teemoitetun ryhmähaastattelun työpaja 1

Jalkautujien havaintoihin perustuen järjestettiin teemoitettu ryhmähaastattelu työpajan muodossa. Työpajassa osallistujia haastettiin pohtimaan vanhempien osallisuuden näkökulmaa osallisuusviikon jalkautumisen ja kyselyn tavoitteissa ja toteutuksessa. Osallistujien haluttiin pohtivan ryhmissä, mitä jalkautumisella ja kyselyllä tavoitellaan ajatellen osallisuuden näkökulmaa. Lisäksi haluttiin tietää, mikä jalkautumisessa ja kyselyn toteuttamisessa toimi ja mitä voisi kehittää jatkoa ajatellen.

Työpaja toteutettiin syyskuussa 2019 Tuusulassa Perheet keskiöön! -hankkeen verkostotapaamisen yhteydessä. Osallistujina työpajassa olivat toukokuun osallisuusviikon toteutukseen osallistuneet Perheet keskiöön! -hankkeen koordinaatioryhmän jäsenet sekä kuuuden maakunnan järjestöagentit, yhteensä yhdeksän henkilöä. Osallistujat olivat saaneet etukäteistiedon työpajasta sähköpostitse. Työpajatyöskentely toteutettiin mukailen Learning cafe -menetelmää ja se toteutettiin huomioiden työpajan onnistuneelle toteutukselle määritellyt eri vaiheet. Työskentely aloitettiin selkeällä avauksella, jolloin esittäytyttiin ja kerrottiin työpajan kautta saadun aineiston käyttämisestä tässä tutkimuksellisessa kehittämishankkeessa. Osallistujat tunsivat toisensa entuudestaan, joten heidän kesken ei tehty erillistä esittäytymiskierrosta.

Työskentely aloitettiin lyhyellä, noin viiden minuutin itsenäisellä ajatustehtävällä päivän aiheeseen virittäytymiseksi. Kukin sai palauttaa mieleensä toukokuussa 2019 toteutetun osallisuusviikon jalkautumisen ja pohtia esitettyä kysymystä: "Mitä onnistumisia koit osallisuusviikon aikana?". Osallistujat kirjoittivat esille laitetuille tarralapuille ajatuksiaan. Heille kerrottiin etukäteen, että näitä asioita ei tarvitse kertoa muille ääneen. Tällä haluttiin varmistaa, että hiljaisimmatkin osallistujat uskaltautuisivat kirjoittamaan aidosti ajatuksiaan miettimättä, mitä toiset niistä ajattelevat. Tavoitteena oli myös saada osallistujat orientoitumaan tätä kautta työpajaan ja yhteiseen työskentelyyn. Laput kerättiin, jonka jälkeen osallistujat jakautuivat kahteen suunnilleen yhtä suureen ryhmään.

KUVA 3. Learning cafe -menetelmässä käytetyt teemat.

Ryhmätyövaihe toteutettiin kahdessa eri pöytäkunnassa. Käsiteltävät teemat ja kysymykset oli nähtävillä koko ajan pöydissä etukäteen kirjoitettujen A4-kokoisten paperien kautta (kuva 3). Teemat koskivat osallisuusviikon jalkautumista ja sen yhteydessä toteutettua kyselyä. Tämän opinnäytetyön tekijät toimivat fasilitaattoreina näissä pöytäkunnissa ja ohjasivat tarvittaessa ryhmien keskustelua. Toisessa pöydässä pohdittiin, mitä jalkautumisella ja kyselyllä tavoitellaan ja miksi, sekä mikä näissä tavoitteissa on osallisuuden näkökulmasta tärkeää. Samanaikaisesti toisessa pöytäkunnassa pohdittiin, mikä jalkautumisessa ja kyselyn toteuttamisessa toimi ja oli hyvää sekä mitä voi kehittää tai huomioida seuraavaa toteutusta ajatellen. Ryhmäläiset kirjoittivat kukin ajatuksiaan tarralapuille, jotka he kiinnittivät pöydissä olleille isoille paperiarkeille. Keskustelu oli samalla vilkasta ja osallistujat perustelivat näkemyksiään toisilleen. Ryhmät olivat ensimmäisen teeman parissa noin 10 minuuttia, jonka jälkeen he vaihtoivat seuraavaan pöytään uuden teeman pariin ollen siinä myös noin 10 minuuttia.

Yhteenvetovaihe toteutettiin niin, että ryhmät palasivat pöytään, josta olivat työskentelyn aloittaneet. Fasilitaattorit pyysivät heitä tarkastelemaan toiselta ryhmältä tulleita uusia ideoita ja täydennyksiä, ja käymään niiden pohjalta keskustelua. Tähän oli varattu 10 minuuttia aikaa. Lopuksi käytiin kaikkien osallistujien kanssa yhteinen loppukeskustelu, jossa ryhmäläiset saivat kommentoida työskentelyä ja siitä nousseita asioita. Loppukeskusteluun oli varattu aikaa noin 15 minuuttia.

Työpaja päätettiin kiittämällä osallistujia työskentelystä ja kertaamalla, että saatuja vastauksia ja ryhmätöiden tuotoksia käytetään aineistona kehittämishanketta varten. Työpajan suunnittelussa huomioitiin pieni joustovara ja muutamien minuuttien heittoja aikatauluksessa tulikin, jotta tärkeät keskustelut ryhmissä saatiin käytyä loppuun. Yhteensä työpajaan varattiin aikaa tunti, joka toteutui melko tarkasti. Osallistujilla oli jo kahden päivän Perheet keskiöön! -verkostotapaamisen jälkeen useita ryhmätyöskentelyitä takana, eikä arvion mukaan pidempikestoisempi työpaja sijoittuen iltapäivään olisi ollut tässä vaiheessa tarkoituksenmukainen.

Osallistajat olivat eri puolilta Suomea, eivätkä he olleet kasvotusten purkaneet osallisuusviikon jalkautumista aiemmin. Näin ollen työpaja oli osallistujille tärkeä reflektointitilaisuus sekä mahdollisuus yhteisen toiminnan ja keskustelun kautta saada uusia oivalluksia.

8.4 Teemoitetun ryhmähaastattelun työpaja 2

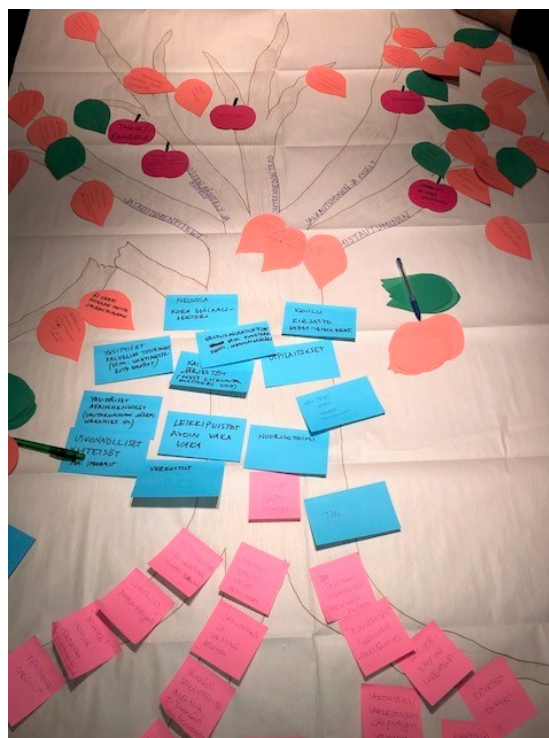
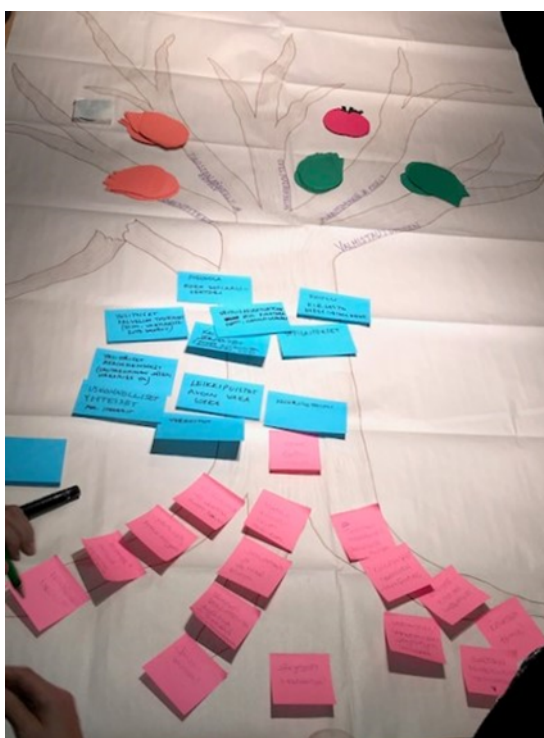
Edellisten aineistojen analysoinnin löydösten pohjalta päätettiin vielä järjestää toinen teemoitetun ryhmähaastattelun työpaja. Tavoitteena oli täydentää saatuja aineistoja koko osallisuusviikon toimintamallin prosessin arvioinnilla syventyen järjestötoimijoiden rooliin ja miten vanhemmat tulevat näkyviksi eri vaiheissa. Lisäksi tavoitteena oli saada osallistajat pohtimaan kehittämisideoita koko prosessia ajatellen.

Ryhmähaastatteluun kutsuttiin Perheet keskiöön! -hankkeen koordinaatiotiimi sekä Uudenmaan alueen järjestöagentti. Osallistujien valinta perustui siihen, että he olivat olleet Uudenmaan alueen osalta mukana tässä kehittämistyössä sekä olleet mukana tiiviisti koko toimintamallin kehittämisprosessin ajan alusta saakka. Kutsu ryhmähaastatteluun lähetettiin sähköpostitse yhteensä neljälle henkilölle. Ryhmähaastattelun toteutuksessa päätettiin hyödyntää toiminnallista Tulospuu -menetelmää. Toteutustavan ja menetelmän valinnalla oli tarkoitus mahdollistaa, että myös osallistajat saisivat itselleen työpajan kautta uusia ajatuksia ja tilaisuuden jakaa näkemyksiä vuorovaikutteisen työpajan kautta. Tulospuu -menetelmä soveltuu hyvin toiminnan kokonaisuuksien hahmottamiseen, työstämiseen sekä arvioimiseen. Samalla Tulospuu auttaa hahmottamaan asioita visuaalisuuden kautta sen ollessa esillä koko työskentelyn ajan.

Työpaja toteutettiin marraskuun toisella viikolla 2019 Lastensuojelun Keskusliiton tiloissa, osallistujina olivat kaikki neljä kutsuttua henkilöä. Etukäteisvalmisteluina piirrettiin isolle paperille puun kuva (juuret, runko ja oksat) ja puun oksiin kirjoitettiin valmiiksi toimintamalliin hahmottuneet viisi osiota: valmistautuminen, jalkautuminen ja kysely, yhteenvedon teko, tulosten esittely sekä jatkotoimenpiteet. Niiden lisäksi puuhun piirrettiin yksi katkenut oksa. Valmiiksi leikattiin myös lehtien ja omenoiden muotoisia vastauslappuja.

Työpaja aloitettiin kertomalla lyhyesti kuulumisista ja käytiin työpajan ohjeistus läpi. Osallistujia ohjeistettiin miettimään kaikkia kohtia ajatellen perhekeskustoiminnan ja Osallisuusviikko -toimintamallin näkökulmaa. Puun juuriin oli määrä kirjoittaa järjestötoimijoiden vahvuuksia ja puun runkoon pyydettiin kirjoittamaan järjestöille tärkeitä yhteistyökumppaneita. Oksistossa oli tarkoitus pohtia prossin eri vaiheita erillisten lehtien avulla. Lehtiä oli kahta eri väriä; oransseihin tuli kirjoittaa kehittämisideoita ja vihreisiin lehtiin kirjoitettiin, miten vanhemmat huomioidaan ja miten he tulevat näkyviksi toimintamallin eri vaiheissa. Lisäksi puussa oli yksi katkennut oksa, johon tuli kirjoittaa eteen tulleet epäonnistumiset ja muut haasteet tai asiat, jotka eivät olleet toteutuneet suunnitellusti. Erillisiin omenoihin oli tarkoitus kirjoittaa koko prosessin huippuhetket ja asiat, joissa oli onnistuttu erityisen hyvin ja ne sai kiinnittää niille sopiviin kohtiin.

Työpajan roolitus jaettiin siten, että toinen työpajan järjestäjistä toimi fasilitaattorina. Hän oli vetovastuussa ja huolehti työpajan sujuvasta kulusta. Toinen järjestäjistä oli puolestaan kirjuriina tehden muistiinpanoja työpajan aikana nousseista keskusteluista. Muistiinpanot toimivat tukena analysointivaiheessa, jolloin lappuihin kirjoitettuja asioita ja ajatuksia oli mahdollista tarkistaa muistiinpanoista.

KUVA 4. Vasemmalla työpajan prosessointivaihe meneillään, oikealla valmis tulospuu.

Prosessointivaiheessa keskustelu oli osallistujien kesken vilkasta ja osallistujilta tuli paljon kirjoitettuja asioita puun eri kohtiin. Puu tuli valmiiksi asetetun aikarajan sisällä. Aikaa sen parissa kului noin 1 tunti ja 40 minuuttia, jonka jälkeen yhteenvetovaiheena käytiin

yhdessä läpi puun tuotoksia lyhyesti. Työpaja päätettiin kiittämällä osallistujia työskentelyyn osallistumisesta. Työpajaan oli varattu kaksi tuntia aikaa, joka kului työskentelyyn kokonaisuudessaan loppukeskustelu mukaan luettuna.

8.5 Aineiston analysointi

Kerätty tutkimusaineisto on muutettava muotoon, jossa sitä on mahdollista tutkia. Laadullisilla tutkimusmenetelmillä toteutetuissa tutkimuksissa analysoidaan aina kuva- tai tekstimuotoisia aineistoja. Jos haastattelut ovat nauhoitettuja, on puhemuodossa olevat aineistot litteroitava eli kirjoitettava tekstimuotoon. Aineiston analyysi ei ole mahdollista ilman aineistojen yhteismitallistamista eli samankaltaiseen tekstimuotoon saattamista. Tekstimuotoista aineistoa käsitellään lukemalla ja laadulliselle aineistolle tyypillisiä analyysimenetelmiä hyödyntäen. Näin toimien pitäisi alkaa muodostumaan jokin käsitys siitä mitä aineisto kertoo. Lukeminen on usein riittävä keino analysoida pieniä aineistomääriä. Aineistojen ollessa laajempia pelkkä lukeminen ei tuota riittävää tulosta. Ihmismielen rajat tulevat vastaan muistamisen ja asioiden prosessointikyvyn tasoilla. Isommat aineistomäärät vaativat siten aineiston pilkkomista ja tiivistämistä eli redusointia. (Kananen 2015b, 83, 129, 162-163; Vilkkä 2015, 137.)

Tämän kehittämistehtävän aineistossa ei ollut yhtään nauhoitettua haastattelua, joten sen kaltaista litterointia ei tehty. Jalkautujien havaintoaineistot olivat jo valmiiksi tekstimuodossa, mutta työpajoissa kertyneet aineistot koottiin ja kirjoitettiin eli litteroitiin omiksi kokonaisuuksiksi. Kaikki aineistot käsiteltiin ja muokattiin tutkittavaan muotoon.

Jalkautujien valmiista tekstiaineistoista karsittiin kaikki tutkimuksen kannalta epäolennaiset kirjoitukset pois (kirjoittajan tunnistetiedot, tervehdykset, muut mahdolliset viestit havaintotekstien vastaanottajatahoa varten) sekä yhdistettiin ne yhteen Word-tiedostoon. Näin käsiteltyä litteroitua tekstiä kertyi yhteensä 2169 sanan verran eli fonttikoolla 11 ja selventäviä kappalejakoja käyttäen noin kuuden sivun verran. Havaintoaineisto koostui seitsemän eri henkilön eli jalkautujan kirjoituksista ja havaintoja kertyi 5/6 maakunnasta, joissa Perheet keskiöön! -osallisuusviikko toteutettiin. Kirjoitusten pituuksissa oli vaihtelua, laajin teksti sisälsi 894 sanaa ja suppeimmassa tekstissä oli 91 sanaa. Kirjoitusten rakenne vaihteli lauserakenteisesta, yhtenevästä tekstistä ranskalaisin viivoin esitettyihin havaintoihin. Vapaamuotoinen kirjausohjeistus havainnoista selitti nämä eroavuudet.

Perheet keskiöön! -hankkeen järjestöagenteille ja koordinaatitiimille pidetyssä ensimmäisessä työpajassa syntynyt aineisto oli tarralapuille kirjoitettuja erillisiä ajatuksia ja kommentteja mukaillun Learning Cafe -menetelmän tuotoksena. Työpajassa osallistujat (9 hlöä) pohtivat ja työstivät kolmea erilaista kysymystä/teemaa. Osallistujien kommentit

tarralapuilla vaihtelivat yhdestä sanasta lauseisiin. Työpajassa kertyi yhteensä 117 erillistä kommenttia. Tätä aineistoa lähdettiin käsittelemään kysymys/teema kerrallaan.

Toisen työpajan ryhmähaastattelun aineisto muodostui Tulospuu-menetelmän tuottamista ajatuksista ja kommentteista, jotka työpajaan osallistuneet (4 hlöä) kirjoittivat itse erillisille lapuille (tarralaput, lehdet ja omenat). Tulospuuhun kertyi kaiken kaikkiaan 65 erilaista kirjoitettua ajatusta osallistujien välisen keskustelun tuloksena.

Käsiteltävä tekstiaineisto pilkotaan ja tiivistetään asiasisältöjen mukaan eli segmentoidaan. Sen jälkeen ne ryhmitellään uusiksi kokonaisuuksiksi eli klusteroidaan samankaltaisuuksien perusteella ja syntyneet ryhmät nimetään. Laadullisessa tutkimuksessa ja sen myötä syntyvissä aineistoissa samaa asiaa ilmaistaan hyvin tyypillisesti monin eri tavoin. Aineiston ryhmittelyä seuraa käsitteellistämisen ja pelkistäminen eli abstrahoinnin vaihe. Syntyneet ryhmät nimetään asiasisältöjä laajemmin kuvaavilla käsitteillä. Näin toimien isompikin tekstiaineisto tiivistyy sen sisältöä kuvaaviksi käsitteiksi. Ryhmittelyssä ja luokittelussa edetään koko ajan aineiston näkökulma huomioiden tutkimuksen kannalta kohti teoreettisempaa käsitteistöä. Tämän jälkeen pystytään aineistosta saamaan esiin oleelliset asiat, kokonaisuus hahmottuu ja tulkinnan voi aloittaa. Tulkitessa aineistoa pyritään löytämään käsitellystä aineistosta niitä kokonaisuuksia, joilla on tutkittavan aiheen kannalta jotain merkitystä. (Kananen 2015b, 130-131, 163; Tuomi & Sarajärvi 2018, 122-127.)

Alasuutari (2011, 39-47) jaottelee laadullisen analyysin kahteen vaiheeseen, havaintojen pelkistämiseen ja arvoituksen ratkaisemiseen. Nämä vaiheet eivät kuitenkaan ole täysin erillisiä, vaan sulautuvat toisiinsa prosessin edetessä. Havaintojen pelkistäminen koostuu kahdesta osasta, joista ensimmäisessä aineistomassasta etsitään kyseisen tutkimuksen ja valitun näkökulman kannalta merkityksellisiä havaintoja. Toinen osa pelkistää havaintojen määrää edelleen yhdistämällä niitä koko aineistoon sopivien yhteisten piirteiden perusteella. Arvoituksen ratkaiseminen eli tulosten tulkinta on laadullisen analyysin toinen vaihe. Tässä vaiheessa saatujen vihjeiden perusteella tutkittavalle ilmiölle luodaan merkityksellinen tulkinta eli mistä siinä on kysymys. Tulkintaa varten vihjeitä löytyy aineiston löydöksistä ja myös teoreettisesta viitekehystä valitun tarkastelukulman mukaisesti. Kananen (2015b, 164, 169) kuvaa tulkinnassa tutkimusongelman keskeisyyttä, miten aineiston tiivistäminen ja luokittelu tehdään. Tutkimusongelma kertoo mitä käsillä olevasta aineistosta etsitään. Samasta aineistosta voidaan tehdä erilaisia tulkintoja näkökulmaa eli filteriä vaihtamalla tai voidaan etsiä vastauksia jonkin toisen tutkimusongelman selvittämiseen.

Laadullisen aineiston sisällönanalyysia voi lähestyä aineistolähtöisesti, teorialähtöisesti tai edellisten yhdistelmänä eli teoria- ja aineistopohjaisen luokittelun kautta (Kananen 2015b,

171). Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissa tavoitteena on käsillä olevasta aineistosta saada esiin tutkittavaa ilmiötä kuvaileva tai selittävä löydös. Aineistosta etsitään tutkimustehtävän mukaista informaatiota ja karsitaan pois epäolennaiset asiat. Aineisto tiivistetään sisältöä kuvaaviksi käsitteiksi ja niiden tulkinnan kautta syntyy kuvaus tutkimuskohteesta. Teorialähtöisessä sisällönanalyysissa aineiston analyysin luokittelu perustuu olemassa olevien teorioiden käsitteisiin. Käsillä olevasta aineistosta etsitään valittuihin teorian käsitteisiin sopivia ilmauksia ja jaottelu tapahtuu niiden ohjaamana. Teorian käsitteet toimivat pohjana, kun aineistoa pyritään ymmärtämään ja selittämään. Teoria- ja aineistopohjaisessa sisällönanalyysissa toimintalogiikka on lähes sama kuin aineistolähtöisessä analyysissä. Ero tulee ilmi abstrahoinnin vaiheessa, jossa yläkäsitteet tuodaan valmiina, teoriapohjasta, kun taas aineistolähtöisessä analyysissä käsitteet nousevat aineistosta käsin. (Kananen 2015b, 171-172; Tuomi & Sarajärvi 2018, 122-123, 127, 133.) Tässä tutkimuksellisessa kehittämishankkeessa kerättyä aineistoa käsiteltiin ja analysoitiin teoria- ja aineistopohjaista sisällönanalyysia mukaillen. Aineistoa lähdettiin tiivistämään aineistolähtöisesti ja käsitteellistämisen vaiheessa käsitteiden määrittelyä ohjasi vahvasti kehittämistehävät sekä kehittämishankkeen teoreettinen viitekehys, joka pohjaa perhekeskustoiminnan perusteisiin ja ohjaaviin tekijöihin.

Jalkautujien havaintoaineiston analysointia lähdettiin työstämään aineistolähtöisen sisällönanalyysin menetelmiä käyttäen. Aineisto pelkistettiin tekstinkäsittelyohjelmalla asiasisältö kerrallaan eli segmentoitii allekkain enter-näppäimellä ja muutettiin sen jälkeen taulukkomuotoon, jossa asiasisältöjen tarkempi tarkastelu, ryhmittely ja luokittelu onnistui kätevästi. Kaiken kaikkiaan jalkautujien havaintoaineistosta saatiin esiin 118 havaintoa eli asiasisältöä ja jokainen niistä nimettiin. Seuraavassa vaiheessa nimetyt asiasisällöt ryhmiteltiin allekkain omiksi kokonaisuuksiksi samankaltaisuuden/saman sisältöisyyden perusteella ja syntyneet ryhmät edelleen nimettiin niitä yhdistävällä käsitteellä (taulukko 1). Aineisto pelkistyi tässä vaiheessa 13 erilaiseen ryhmään, jotka kertoivat saman sisältöisistä asioista.

TAULUKKO 1. Esimerkki havaintoaineiston asiasisältöjen ryhmittelyä

asiasisältö	nimetty	ryhmitelty
Vuosaarella oli iltapäivällä todella hiljaista verrattuna itäkeskukseen.	paikka, ajankohta	toteutus
Kysely ei ollut liian pitkä eikä tullut negatiivista palautetta. Vanhemmat eivät tarvinneet selvennysapua kohtien täytössä.	kysely -lomake	
Kyselyyn vastattiin mielellään ja luontevasti, yhdessä lapsen kanssa tai työntekijä vahti lasta sen aikaa.	vastaanotto, vastaushalukkuus	
Kävijöiden kanssa oli mukava päästä vuorovaikutukseen ja samalla muodostui hyvä kuva eri kohtaamispaikkojen tavasta toimia ja toisaalta siitä, millaista toimintaa kullakin paikkakunnalla kaivataan ja tarvitaan.	vapaa keskustelu, tiedon saanti	kohtaaminen ja vuorovaikutus
Kaikki tulijat otettiin hyvin vastaan ja kyseltiin tuoreimmat kuulumiset.	kohtaaminen	
Kyselyn lomassa vastasimme myös lukuisiin tietopuolisiin kysymyksiin, mm. järjestöjen ja kaupungin leiri-toiminnasta, perhekahviloista, kaupungin perheentuki.fi -sivustosta, perhekeskusmallista ja asumisasioiden hoitamisesta.	muu ohjaus ja neuvonta	

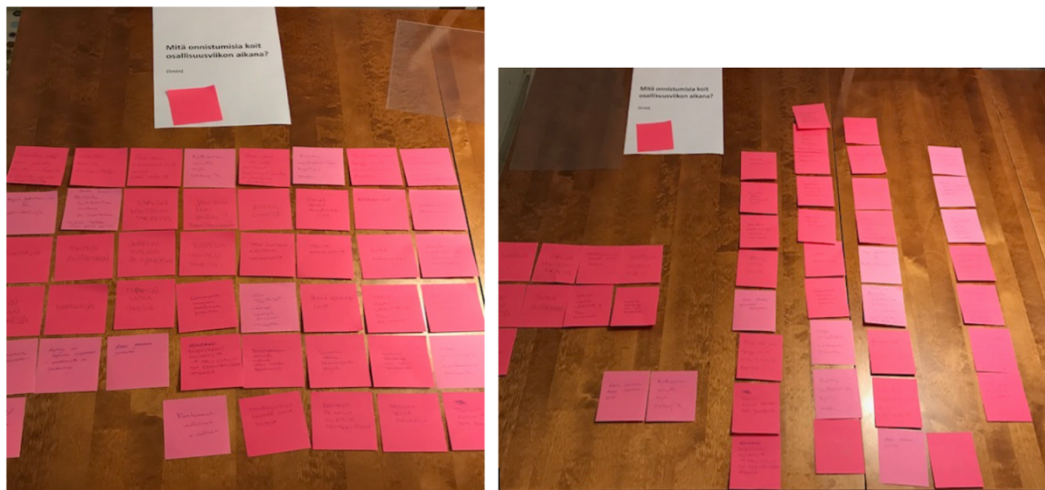
Tämän jälkeen näiden ryhmien tarkempi tarkastelu syventyi etsimään teoreettisempia aineistoa kuvaavia käsitteitä syntyneille kokonaisuuksille eli tehtiin aineiston abstrahointia. Tästä aineistosta haluttiin saada selville niitä asioita, joihin jalkautajat olivat menetelmän osalta kiinnittäneet huomiota sekä mitä ajatuksia toteutus oli heissä herättänyt. Tämän tavoitteen mukaisesti jalkautujien tekemät ja kirjoittamat havainnot eli koko havaintoaineisto asettui sisällöiltään neljän pääkäsitteen alle (kuvio 4).

KUVIO 4. Havaintoaineiston analyysin pääkäsitteet

Tässä vaiheessa tehtiin huomio, että aineistolähtöisen analyysin tuloksena syntyneet neljä pääkäsitettä olivat varsin yhteneväisiä tämän tutkimuksellisen kehittämishankkeen teoreettisen viitekehyksen asiasisältöihin. Aihepiirin teoreettinen käsitteistö oli toki saattanut ohjata aineiston analyysin tekemistä osin tiedostamatta, vaikka sitä ei tietoisesti menetelmäksi vielä tämän aineiston kohdalla ollut valittu. Tarkoituksena oli vasta lopuksi verrata aineiston löydösten yhteneväisyyttä kehittämistehtävän teoriataustaan.

Ensimmäisestä työpajasta saadun aineiston analysointia aloitettiin kysymys/teema kerrallaan. Koska aineistona oli kirjoitettuja ajatuksia ja kommentteja tarralapuilla, pystyttiin niitä hyödyntämään suoraan ensimmäisen vaiheen käsittelyssä. Tämä sama alkuvaiheen toteutus (kuva 5) tehtiin jokaisen työpajassa käsitellyn kolmen aihealueen kohdalla.

KUVA 5. Esimerkki tarralapuilla olevien kommenttien käsittelystä.

Tarralaput levitettiin pöydälle ja ne luettiin useampaan kertaan läpi. Tämän jälkeen laput ryhmiteltiin eli klusteroitiin asiasisällöittäin. Klusteroinnin jälkeen syntyneet ryhmät siirrettiin ja kirjoitettiin Word-tiedostoon. Sen jälkeen jokaista kysymys/teema-aluetta lähdettiin edelleen tarkastelemaan, tiivistämään ja käsitteellistämään teoria- ja aineistopohjaista lähestymistapaa mukaillen.

Työpajan aloituskysymys tiivistyi lopulta kommenttien sisältöjen perusteella kahden pääkäsitteen alle. Seuraavaa kahta eri teemasisältöä ja niihin muodostuneita kommenttiryhmäitä työstettiin vielä Word-tiedostossa etsien vastaavuuksia kumpaakin teemasisältöä tarkentavien kysymysten alle. Näin syntyneet asiakokonaisuudet jälleen ryhmiteltiin eli klusteroitiin ja nimettiin samankaltaisten asiasisältöjen mukaisesti. Jokainen kysymys tiivistyi 2-3 ryhmään. Työpajan jokaiseen kysymykseen syntyneiden ryhmien sisältöjä kuvaavat käsitteet tarkasteltiin vielä yhteisesti ja niiden abstrahointi eli yläkäsitteiden määrittely tuotti kolme käsittekokonaisuutta (kuvio 5), joiden alle työpajassa saatu aineisto keskittyi.

KUVIO 5. Työpajan aineiston käsitekokonaisuudet

Toisessa työpajassa syntyneen aineiston analysoinnissa Tulospuuhun kertynyt materiaali luettiin läpi useaan kertaan. Työpajassa käydyn keskustelun aikana tehdyt muistiinpanot täydensivät Tulospuun materiaalia. Koska tehtävänantona oli ollut arvioiva ja kehittävä pohdinta kehitteillä olevan toimintamallin keskeisiin osa-alueisiin, lähdettiin aineistoa tarkastelemaan suoraan Tulospuun ohjaaman jaottelun mukaisesti. Aineiston tarkastelua ohjasivat myös tutkimuksen kehittämistehtävät, joiden pohjalta aineiston keskeisiä löydöksiä etsittiin. Tulospuun aineiston keskeiset sisällöt jakautuivat tarkastelun ja analyysin jälkeen kahden pääkohdan alle (taulukko 2), jotka pitivät sisällään arvioivaa ja kehittävää otetta sekä toimintamallin toteutuksen että vanhempien osallisuuden kannalta.

TAULUKKO 2. Tulospuun analysoitu aineisto

Järjestöt ja yhteistyöverkostot	Prosessi ja sen vaiheet
<ul style="list-style-type: none"> ➔ asenne, ajattelu, ideologia ➔ joustavuus, resursseja toimia, joukkovoima ➔ matala kynnyks, kohtaaminen, annetaan mahdollisuus toimintaan ➔ yhteistyökumppaneiden kirjo ➔ yhteistyön monet tasot ja tarpeet 	<ul style="list-style-type: none"> ➔ kohtaamisessa onnistuttiin ➔ valmistautumiseen tulee panostaa ➔ tulosten avulla ovet aukeavat ➔ vanhempien osallisuus pidettävä kehittämisen keskiössä ➔ verkostojen ja yhteistyötahojen hyödyntäminen

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston analyysia tehdään spiraalimaisen mallin mukaisesti pitkin käsillä olevaa prosessia. Näin saatua aineistoa pystytään tilanteen ja tarpeen mukaan vielä laajentamaan, selventämään ja tarkentamaan. Tulkintaa tehdään hakemalla aineistosta vastausta asetettujen tutkimuskysymysten johdolla. Lopullinen vastaus voi olla kohdeilmiön selitys, kuvaus, prosessi tai rakenne. Laadullisen analyysin ja päätelmien teon kautta tähdätään tutkittavan kohdeilmiön ymmärtämiseen: ”Mistä tässä on kyse?”. (Hirsjärvi ym. 2018, 223-224; Kananen 2015b, 176-177.)

9 TULOKSET

9.1 Jalkautumisen tuottamat havainnot

Jalkautujien huomioista menetelmän osalta ja siitä, mitä ajatuksia jalkautuminen oli toukokuun toteutuksessa herättänyt, nousi analysoinnin jälkeen neljä pääteemaa: osallisuusviikon toteutus, kohtaaminen ja vuorovaikutus, monitoimijainen yhteistyö sekä lapsiperheiden palvelut perhekeskuksissa.

Osallisuusviikon toteutus, vko 20

Kyselyn ja jalkautumisen toteuttaminen eri paikoissa oli koettu hyvänä asiana. Jatkossa niiden toteuttaminen laajasti eri paikoissa ja eri aikoina nähtiin tärkeänä, jotta tavoitettaisiin mahdollisimman paljon erilaisia ihmisiä. Ehdotuksina kyselyn toteuttamispaikoiksi tuli avoimet tapahtumat ja kauppakeskukset, myös eri asuinalueille jalkautuminen nousi esille. Kyselyä pidettiin sopivan pituisena, koska sen vastaamiseen ei mennyt kauan aikaa, monilla oli alle viisi minuuttia aikaa vastaamiseen. Moni oli ennen vastaamiseen suostumista kysynyt, kauanko siihen menee aikaa.

”Tämän kyselyn voisi toteuttaa uudelleen esimerkiksi jollain asuinalueella ilta-aikaan klo 15.00-19.00”

Kyselyn sisältöä pidettiin pääosin sopivana, mutta kehitettävääkin löytyi. Kyselyn vastausvaihtoehdot eivät soveltuneet kaikille perheille. Vaihtoehdoissa oli rajattu lasten lukumäärä, joka olisi pitänyt olla laajempi. Osa vanhemmista oli huvittanut kysymys iloisesta lapsesta, kun omat lapset olivat uhmaiässä. Jonkin verran kyselyjä oli jäänyt tekemättä kielitaidon vuoksi. Vastausten mukaan kysely tulisi olla tarjolla useammalla kielellä ensimmäisessä toteutuksessa tarjotun suomen ja englannin kielen lisäksi.

”Vaihtoehdoissa oli rajattu lasten lukumäärä perheessä (pieni asia, mutta yhdelle vastaajalle iso asia.)”

”Kielen takia osa vanhemmista ei voinut vastata, kyselyä toivottiin ainakin somalian ja arabian kielille jatkossa”

Vanhemmat vastasivat kyselyyn mielellään, jonkin verran kieltäytymisiä oli tullut eri alueilla esimerkiksi kiireeseen vedoten. Kyselyn toteuttamisen ohella vastaajilta oli tullut tyytymättömyyksiä kommentteja siitä, että heitä huomioidaan. Kyselyyn vastaaminen oli toteutunut luontevasti joko yhdessä lapsen kanssa tai työntekijä oli vahtinut lasta sen aikaa. Osa vastaajista oli kysynyt, miksi kyselyä tehdään ja onko vastaamisesta oikeasti jotain hyötyä.

“Hyvä, että kysytte mitä meille kuuluu, oli aika monen vanhemman kommentti”

Kohtaaminen ja vuorovaikutus

Vuorovaikutustaidot ja tapa kohdata ihmisiä nousivat vahvasti esille jalkautujien kommentteissa niin vanhemmilta tulleiden palautteiden näkökulmasta kuin jalkautujien näkökulmasta. Työntekijöiden tulisi huomioida vanhemmat kohtaamispaikoissa, jotta ulkopuolisuuden tunnetta ei synny. Huomioimisen tärkeys korostuu etenkin vanhemman tullessa yksin lapsensa kanssa kohtaamispaikkaan.

”Haastateltavat äidit korostivat henkilöstön kohtaamistaitojen tärkeyttä, etenkin yksin tulevien äitien/isien kohdalla”

”Oli myös kokemuksia tutuista, joiden kohdalla kohtaaminen ja vastaanotto ensimmäisellä kerralla oli kiireen vuoksi tai muista syistä jääneet heikoksi, jonka vuoksi nämä äidit ja isät eivät olleet sen koommin...käyneet”

Kyselyn lisäksi vapaamuotoinen keskustelu perheenjäsenten kanssa nostettiin tärkeäksi kokemukseksi, jonka kautta saatiin myös muuta tärkeää tietoa lapsiperheistä. Kyselyyn vastanneilla oli ollut paljon asiaa ja he olivat halunneet jutella jalkautujien kanssa. Jalkautujien vastauksissa nousi esille myös, että ihmisten pariin jalkautuminen oli koettu mukavana ja erilaisten ihmisten kohtaaminen sekä heidän kanssaan juttelu oli ollut mieluisaa. Jalkautajat pitivät kohtaamisessa tärkeänä ystävällistä ja avointa lähestymistapaa sekä sitä, että oli tarvittaessa valmis menemään ”lattiatasolle” lasten ja vanhempien kanssa.

”Kävijöiden kanssa oli mukava päästä vuorovaikutukseen ja samalla muodostui hyvä kuva eri kohtaamispaikkojen tavasta toimia ja toisaalta siitä, millaista toimintaa kullakin paikkakunnalla kaivataan ja tarvitaan”

Jalkautujien vastauksissa esille nostettiin opastamisen ja neuvonnan tärkeys, sen kehittämiseksi nähtiin selkeää tarvetta. Esille nousi toive ja tarve henkilölle, joka olisi vastassa opastamassa ja neuvomassa asiakkaita esimerkiksi perhekeskusten ja suurten kauppojen aulatiloihin. Jalkautajat olivat opastaneet ihmisiä löytämään eri tahoille ja auttaneet monissa muissa asioissa, kuten neuvoneet kuinka ilmoittautua vastaanotolle ja ohjanneet oikeisiin vastaanottotiloihin, etsineet puhelinnumeroa tiettyyn palveluun ja kertoneet tarjolla olevista lapsiperheille suunnatuista palveluista.

”Kyselyn lomassa vastasimme myös lukuisiin tietopuolisiin kysymyksiin mm. järjestöjen ja kaupungin leiritoiminnasta, perhekahviloista...”

Monitoimijainen yhteistyö

Monitoimijainen yhteistyö nähtiin tärkeänä ja se toteutui vastausten mukaan vaihtelevasti. Jalkautujien havainnoista nousi esiin, että yhteistyötä joissakin kohtaamispaikoissa tehtiin useiden eri toimijoiden kanssa, osassa monitoimijainen yhteistyö näyttäytyi vähäiseltä. Yhden alueen kommentoissa pohdittiin, miten järjestöt näkyvät kyseisissä palveluissa. Yhtenä ideana monitoimijaisen yhteistyön lisäämiseksi ehdotettiin etäkontaktin käytön mahdollistamista.

”Ilo oli huomata, että... oli vakituisten henkilökunnan lisäksi paikalla useita opiskelijoita ja vapaaehtoisia (MLL/PeLa) apukäsinä...”

”...satunnaista yhdistysyhteistyötä tehtiin...”

Lapsiperheiden palvelut perhekeskuksissa

Jalkautujien kokemusten mukaan pikkulapsiperheille oli tarjolla kattavasti palveluja. Jalkautajat saivat vanhemmilta tietoa, että kohtaamispaikkoihin oltiin tyytyväisiä, mutta kohtaamispaikoissa järjestettävää toimintaa toivottiin nykyistä enemmän. Tiedotusta ja viestintää tulisi jalkautujien kokemusten mukaan parantaa, jotta palveluihin löydetään. Opasteiden puuttumiseen perhekeskuksissa oli kiinnitetty huomiota, selkeämpiä opastetauluja kaivattiin. Vastauksissa nousi esille, että kohtaamispaikkojen ja perhekeskusten toiminnasta tiedottamisessa on vielä paljon tekemistä. Myös uusille alueen asukkaille lapsiperheiden palveluista tiedon saaminen tulisi tehdä nykyistä helpommaksi. Toivottiin nopeaa, houkuttelevaa viestintää kaikkiin palveluihin.

”Tieto kohtaamispaikoista oli ainakin haastattelujen perusteella tavoittanut paikallaolijat lähinnä puskaradion kautta, vain harva oli löytänyt tiedon alun perin jostain muualta. Nyt tieto ajankohtaisista tapahtumista saatiin lähinnä somen (Facebook) kautta”

Jalkautujien huomioissa nousi esille, että perhekeskuksen käsite ei ollut vielä vastaajille tuttu, monet eivät tieneet olevansa perhekeskuksessa, kun tulivat esimerkiksi neuvolaan lapsen kanssa. Kysymys “mistä olet saanut tietoa perhekeskuksesta” oli aiheuttanut hämmennystä, koska monikaan ei tiennyt, mikä se on.

”Vanhemmat ihmettelivät, miten kaupunki on tiedottanut perhekeskuksesta, kun pienen lapsen vanhempana (joka käyttää perhekeskuksen palveluja melko paljon) ei tiedä palvelujen muutoksesta tai, minkä nimisessä paikassa on”

Jalkautumisviikon kohtaamisissa vanhemmat olivat tuoneet esille palveluiden tärkeyttä. Esille oli noussut, että perheille tulisi olla enemmän ilmaista toimintaa. Vanhemmat olivat

toivoneet toimintaa, joka ei ole tiettyyn kellonaikaan sidottua, myös viikonlopputoiminnalle nähtiin tarvetta, samoin lasten lyhytaikaiselle hoidolle. Muutamat isovanhemmat olivat toivoneet toimintaa, johon voisi osallistua lapsenlapsen kanssa ilmaiseksi. Pikkulasten vanhemmat olivat tuoneet esille aikuiskontaktien tärkeyttä.

”...he toivat erityisesti esille sen, kuinka tärkeää on olla avoimia kohtaamispaikkoja perheille sekä vertaisryhmiä erityisesti vauva-aikana”

9.2 Ensimmäisen työpajan työskentelyn tulokset

Työpajassa Perheet keskiöön! -hankkeen järjestöagentit ja koordinaatiotiimi laitettiin yhdessä pohtimaan vanhempien osallisuuden näkökulmaa jalkautumisen ja kyselyn toteutuksessa. Samoin he saivat tehtäväkseen nostaa esiin toteutustavan onnistumisia sekä asioita, joita voisi kehittää seuraavia toteutuksia ajatellen. Kolme selkeää osa-aluetta nousi esiin sekä osallisuutta että itse menetelmää koskevista pohdinnoista.

Perhekeskustoiminnan kehittäminen – Työpajan osallistajat toivat kommentissaan esiin, että koko menetelmän valinta perustui tavoitetasolla jo palveluiden ja perhekeskustoiminnan kehittämiseen ja, että sitä varten pitäisi kehittää toimiva työkalu tai menetelmä. Esiin tuli, että haluttiin myös saada tietää perheiden näkemyksiä ja tarpeita sekä koettiin näiden tietojen olevan merkityksellisiä palvelujen kehittämistä ajatellen. Toisaalta jalkautumisen ja kyselyn toteuttamisen yhteydessä saatiin palveluita ja toimintoja perheille tietoon ja näkyväksi, kun heidän kanssaan asioista keskusteltiin.

”Saadaan esille perheiden tarpeita”

Työntekijöiden jalkautuessa perheiden pariin, kyselyn toteutuksella ja keskusteluilla vanhempien kanssa mahdollistettiin se, että vanhemmat tulivat kuulluiksi. Osallistajat painottivat kehittämisenäkökulmissaan, että vanhempien vastausten eteenpäinviemisellä perhekeskustoimijoille ja johdolle on iso merkitys juuri osallisuuden kokemuksen syntymisessä. Vanhempia kohdatessa heille oli kerrottu, että saadut tiedot viedään eteenpäin. Näin haluttiin viestittää, että vanhempien vastaukset ja heidän osallistumisensa oli tärkeässä asemassa. Osallistajat uskoivat siihen, että tuloksilla tulee olemaan vaikutusta perhekeskustoimintaan. Esiin tuli myös kehittämisidea, jossa vanhempia kohdatessa suoraan jo kysyttäisiin osallistumiseen halukkailta yhteystiedot, jotta heihin voisi olla yhteydessä ja mahdollistaa mukana oleminen jossain perhekeskuksen tai kohtaamispaikan toiminnassa/tapahtumassa.

”Vanhemmat vastasivat mielellään, kun tiesivät, että vastaukset hyödyttää palvelujen kehittämistä”

Jotta tietoa kehittämistyön taakse saataisiin kerättyä kattavasti ja tavoitettua mahdollisimman moninainen vastaajien joukko, osallistujilla oli myös selkeitä näkemyksiä sekä jalkautumisen että kyselyn toteuttamisen suhteen. Osallistujat olivat huomanneet, että paikat, joissa kyselyä kerättiin ja vanhempia kohdattiin, olisi hyvä suunnitella ja valita monipuolisesti. Vanhempia olisi myös hyvä ehtiä tavoittamaan viikon aikana kattavammin. Kyselylomakkeen sisällöstä tuli myös kehittämideoita, joissa pohdittiin, mahdollistaisiko kyselylomake alueellisten ja paikallisten tiedon tarpeiden keräämisen tai jonkin vaihtuvan maakunnallisen aihealueen selvittämisen.

”Eri päivinä ja vuorokauden aikoina kyselyn toteuttamista ja paikkojen moninaisuus”

Kohtaaminen – Selkeästi keskeisimmäksi asiaksi kaikkien osallistujien kohdalla jalkautumisen ja kyselyn toteuttamisen myötä muodostui vanhempien kohtaaminen. Sitä toki lähettiin tavoittelemaankin osallistujien mukaan, mutta sen merkitys korostui kokemuksen jälkeen ja nyt työpajan pohdinnoissa. Haluttiin päästä ottamaan perheisiin kontaktia, jalkautua heidän omiin arkisiin ympäristöihinsä. Jalkautumalla haluttiin myös löytää mahdollisesti niitä perheitä, jotka eivät ole palvelujen piirissä. Kohtaamisen tarkoitus oli mahdollistaa vanhempien kuuleminen ja tarjota osallisuuden mahdollisuus omien lapsiperheitä koskevien palvelujen kehittämisen tueksi.

”Pitää mennä ihmisten luo”

”Hyvä, että joku kysyy mitä minulle/meille kuuluu -kommentoi minulle yksi vanhempi”

Kohtaamisen merkitys ja vaikuttavuus tuli esiin kommentteissa, jotka koskivat kyselyn teettämisen ohella käytyjä keskusteluja vanhempien kanssa. Työpajaan osallistuneet toivat esiin kommentteissaan sekä vanhempien taholta tulleista positiivisista huomioista näistä kohtaamisista ja keskusteluista että myös omia huomioitaan. Kohtaamisten aikana vanhemmille pystyttiin antamaan aikaa kertoa näkemyksiään ja ajatuksiaan. Vanhemmat kyselivät myös tarvitsemiaan asioita ja heille pystyttiin olemaan avuksi ja välittämään tietoa. Kohtaamiset ja keskustelut antoivat myös paljon tietoa, kokemusta ja näkemystä alueiden lapsiperheiden tilanteista ja toivat siten merkityksellisyyden kokemuksen myös jalkautuille toimijoille. Jalkautumisen ja keskustelun kautta tehdyillä ja jaetuilla havainnoilla nähtiin iso merkitys tässä toteutusmallissa.

”Juttelin pitkään ja ajatuksella”

”Luulen, että moni perhe kertoi oikeasti oikeista arjen haasteista”

Menetelmävalinnan onnistumisiin ja kehittämisen aiheisiin kohtaamisen näkökulmasta tuli myös näkemyksiä työpajan osallistujilta. Kyselyä pidettiin sopivana kokonaisuutena ja

toteutus Webropol-muodossa iPadeilla tai kannettavalla tietokoneella koettiin helppona jalkautuen toteuttaa. Ne olivat siis toimiva kokonaisuus sekä jalkautujien että vanhempien näkökulmasta. Jalkautuminen vanhempien maaperälle ja yksilöllinen kontakti koettiin selkeästi hyvänä tapana. Jalkautumisen ja kyselyn yhdistelmä mahdollisti myös monikulttuuristen vanhempien osallistumisen ja kohtaamisen. Kohtaamisiin oli valikoitunut mukana olleissa maakunnissa eri paikkoja mihin jalkauduttiin ja se nähtiin vain positiivisena asiana ja myös kehitettävänä asiana, että vaihtelevuutta vielä lisättäisiin seuraavassa toteutuksessa.

”Kysely oli sopivan napakka, vastaanotto oli positiivinen”

”Yksittäinen ja yksilöllinen kohtaaminen hyvä tapa”

Kohtaamisen suhteen selkeimmät kehittämiseen liittyvät kommentit liittyivät siihen, miten tehostetaan jatkossa vielä vanhempien osallisuuden mahdollisuuksia ja miten heidän antamansa näkemykset tullaan viemään eteenpäin, jotta osallisuutta olisi oikeasti saatu aikaan. Osallistajat pitivät tärkeinä, että kohtaaminen ei saa jäädä vain kyselyn keräämiseksi. Vanhemmille on myös osattava kertoa, miten kyselytulosten kanssa toimitaan ja millä aikataululla.

”Osallisuusviikko-onko vain kysely/kohtaaminen riittävä?”

Monitoimijaisuus – Yhdessä tekeminen oli selkeästi työpajaan osallistujien mukaan tässä menetelmässä vain positiivisena koettu asia. Jalkautuminen tuotti yhteisöllisyyden kokemusta, kun saman asian äärellä kohdattiin vanhempia ja muita yhteistyökumppaneita kentällä. Kommenteissa näkyi, että kohtaamiset avarsivat myös jalkautuneiden näkemyksiä ja tietämystä lapsiperheiden palveluista ja niiden parissa toimivista tahoista. Vanhempien rooli oli keskiössä, koska heidän osallistamisestaan lähdettiin liikkeelle.

”Hauskaa tehdä porukalla”

”Hyödyllisiä keskusteluja oman työn kehittämiseen”

Osallistajat olivat ehdottomasti sen kannalla, että lisää toteuttajia eli jalkautujia halutaan ja tarvitaan mukaan seuraaviin toteutuksiin. Kommenteissa toivottiin monialaista osallistumista lapsiperheiden parissa toimivista tahoista. Esiin tuli myös, että suunnittelun täytyy käynnistyä ajoissa, jotta osallistuminen mahdollistuisi.

”Enemmän kyselyn toteuttajia kentälle (sote ja varhaiskasvatuksen tyypit)”

9.3 Toisen työpajan työskentelyn tulokset

Tulospuu -menetelmää hyödyntäen toisessa työpajassa tehtävänantona oli arvioiva ja kehittävä pohdinta kehitteillä olevan toimintamallin keskeisistä osa-alueista ja järjestötoimijoiden roolista. Osallistujat pohtivat myös vanhempien osallisuuden näkymistä ja huomioimista prosessin aikana. Työpajan työskentelyn tulos jakautui kahteen päälinjaan, toimijoihin ja yhteistyötahoihin sekä toimintamallin koko prosessin vaiheisiin. Molempien kohdalla keskustelut pitivät sisällään arvioivaa ja kehittävää otetta sekä toimintamallin toteutuksen että vanhempien osallisuuden kannalta.

Järjestöt ja yhteistyöverkostot

Järjestötoimijoiden osaaminen ja vahvuudet toimijoina lapsiperheiden palvelujen kentällä pohjautuvat osallistujien mukaan asenteisiin, ajattelutapaan ja ideologiaan. He listasivat useita järjestöjen toiminnalle ominaisia piirteitä: toiminta lähtee asiakkaista ja heidän tarpeistaan, asiakastyötä tehdään joustavasti ja toimintoja pystytään mukauttamaan, toisinaan hyvinkin niukoilla resursseilla mahdollistuu moni asia sekä työskentelytavat mahdollistavat nopean reagoinnin ja järjestötyössä kehitetään kokeillen. Ominaisuuksia listatessaan osallistujat pohtivat toimijoiden eroavaisuuksiakin. Moninaisia järjestötoimijoita on kentällä paljon. Yhteistyön tekeminen järjestöjen kesken on osallistujien mukaan koko ajan lisääntynyt ja asiakkaista kilpaileminen on jäänyt taka-alalle. Positiivisena koettiin, että yhdessä toimien järjestöt saavat aikaan joukkovoimaa edustamiensa asiakasryhmien ja asioiden taakse. Tämän tunnistaa osallistujien mukaan siitä, että asiakkaiden on helppo lähestyä ja hakeutua järjestöjen tarjoamien matalan kynnyksen palvelujen piiriin. Niissä työskentelee tavallisia ihmisiä ja toiminnoissa panostetaan kohtaamiseen. Tuen ja avun saannin lisäksi tarjolla on moninaisia mahdollisuuksia osallistua toimintaan. Osallistujat ottivat esiin vielä vertaistuen ja vapaaehtoistoiminnan mahdollistamisen ja organisoinnin, mitkä ovat järjestötoimijoille hyvin keskeisiä työskentelytapoja.

”Pienillä resursseilla saadaan paljon aikaan, uskalletaan kokeilla”

”Järjestöön hakeutuu työntekijöitä, jotka on ”nopeita” lähtemään kokeilemaan uutta”

Työpajassa osallistujat listasivat Tulospuuhun paljon lapsiperheiden parissa toimiville järjestöille merkityksellisiä yhteistyökumppaneita. Pohdinnassaan he tunnistivat laajan ja monitasoisen yhteistyöverkoston olemassaolon. Yhteistyökumppaneina voi olla ruohonjuuritason järjestöjä, viranomaistahoja ja palveluiden tuottajia, mutta yhteistyökumppaneita löytyy myös palveluiden päättäjistä, johtoportaista ja erityisasiantuntijoista.

Osallistajat toivat esiin, että järjestöjen moninaisiin tarpeisiin tarvitaan eri yhteistyötahoja ja yhteistyön tasoja. Yhteistyötä tarvitaan toimintojen mahdollistamiseen, asiakasohjaukseen ja palvelutarjonnan täydentämiseen. Silloin kumppaneita voivat olla osallistujien mukaan esimerkiksi avoin varhaiskasvatus, leikkipuistot, sivistystoimi, neuvolapalvelut, sosiaalipalvelut ja seurakunnat. Järjestöt tarvitsevat yhteistyökumppaneita myös tiedon levi-tykseen, järjestöjen toiminnan ja ideologian tueksi, tunnettavuuden ja yhteistyöverkostojen kartuttamiseen. Tähän toimintakenttään yhteistyötahot voivat löytyä johtotason toimijoista, yksittäisistä avainhenkilöistä esimerkiksi lautakuntien jäsenet, uskonnollisista yhteisöistä tai Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen ja Sosiaali- ja terveysministeriön erityisasiantuntijoista. Kehitteillä olevan toimintamallin näkökulmasta tärkeitä yhteistyötahoja ja -kumppaneita osallistujien mukaan ovat lapsiperhepalveluiden johto- ja avainhenkilöt, jotka mahdollistavat toimimisen perhekeskusten maaperällä. Menetelmän toteuttamisen kannalta yhteistyökumppaneiksi nähtiin perhekeskusten toimijat, muut järjestöt ja verkostot yksityisten toimijoiden kanssa sekä lapsiperheiden ”luonnolliset paikat” esimerkiksi kirjastot.

Prosessi ja sen vaiheet

Prosessi lähtee liikkeelle valmistautumisesta. Työpajassa nostettiin esiin selkeänä onnistumisena kevään prosessiin lähdetessä ”innostus ja hyvä meininki”, joka heijastui suunnittelussa ja toteutukseen valmistautumisessa. Osallistujilta tuli myös paljon huomioita tämän vaiheen keskeisiin sisältöihin sekä kehittämideoita. Koko prosessin valmistelu ja siitä tiedottaminen tulee huomioida jo alkutilanteessa. Syytä on pohtia myös osallisuusviikon näkyvyyttä ja miten jalkautuvat toimijat erottautuvat kyseisen viikon aikana. Jalkautujilta halutaan havaintoja ja osallistujien mukaan sitä varten olisi hyvä olla valmis lomake. Vanhemmille suunnatun kyselylomakkeen muotoilu tulee tehdä valmistautumisvaiheessa huolella ja pidettävä mielessä, että mitä halutaan tietää. Kysymyksiä olisi hyvä ehtiä testaamaan. Kyselyn monikielisyyteen realismin rajoissa on vastattava. Vanhempien osallisuus olisi mahdollista tässä vaiheessa kyselyyn tulevien kysymysten laatimisessa ja kyselylomakkeen testaamisessa.

”Realistisuus, muistettava mitä tietoa halutaan, mietitään jo valmistautumisessa”

”Rintamerkki tai muu sellainen kaikille”

Jalkautuminen ja kyselyn toteuttaminen on prosessin toinen vaihe. Tämän vaiheen onnistuminen oli kohtaaminen, jonka merkitystä jokainen osallistuja kommentoillaan toi esiin. Selkeä huomio kehittämisen kannalta oli, että jalkautua tulee jatkossa monenlaisiin paikkoihin myös maakunnan sisällä, jotta kyselyn vastaajiin saadaan moninainen joukko vanhempia. Vielä työpajan osallistajat toivat esiin kohtaamisen keskeistä asemaa tässä toimintamallissa kyselyn toteuttamisen rinnalla, kun he kyselyn kohdalla hieman miettivät

nettikyselyinkin mahdollisuutta. Toiseksi tärkeäksi tämän toimintamallin erityispiirteeksi osallistujien mukaan muodostui jalkautujien kirjaamat havainnot ja niiden kokoaminen. Vanhempien osallisuus huomioidaan osallistujien pohdintojen mukaan sillä, että pyritään mahdollistamaan mahdollisimman monen vanhemman vastaaminen ja siten saamaan heidän mietteensä mukaan perhekeskuspalvelujen kehitystyöhön. Jalkautuminen lapsiperheille luonnollisiin paikkoihin voisi tuottaa enemmän isien kohtaamista. Osallistujat pohtivat myös vanhempien osallistumista jalkautumiseen vertaisen roolista käsin ja mitä havaintoja se tuottaisi.

”Miksi ei voisi olla vapaaehtoisia vanhempiakin mukana?”

”Mentävä aika monenlaisiin paikkoihin, jos halutaan laajasti näkemyksiä”

Yhteenvedon tekemisen vaiheessa kyselyn tuloksista ja jalkautujien havainnoista tehdään yhteenvedot ja halutut analyysit. Tähän vaiheeseen todettiin tarvittavan erityisosaamista omaava henkilö tai henkilöt. Kyselyaineiston kasvattamista määrällisesti ei koettu tässä vaiheessa ongelmalliseksi, päinvastoin. Kyselylomakkeen kielivalikoima sen sijaan voi asettaa haasteita, joten realismi tässä asiassa viittasi juurikin aineiston analysointiin. Samoin tuli esiin, että valmistautumisvaiheen työ haluttujen kysymysten suunnittelussa ja valinnassa vaikutti siihen, mitä kyselylomakkeesta lopulta saatiin irti. Tähän vaiheeseen osallistujat löysivät myös onnistumisen ja se oli toukokuun kyselystä koostettu infograafi eli tulosten esitystuotos, joka koostettiin Perheet keskiöön! -hankkeessa.

Tulosten esittely on vuorossa prosessissa seuraavana. Tästä vaiheesta työpajan osallistujilla oli omakohtaista kokemusta, kun heistä kolme yhdessä työpajaa vetävien opiskelijoiden kanssa olivat esittelemässä keväällä toteutetun jalkautumisen ja kyselyn tulosten yhteenvedoa Helsingin perhekeskusten johtohenkilöille sekä edelleen Helsingin kaupungin viestintätiimille. Työpajassa nyt käytyä pohdintaa tehtiinkin hyvin pitkälti näiden kokemusten pohjalta, mutta toki taustalla oli muitakin tulosten esittelystä saatuja ja kuultuja kokemuksia kuten Valtakunnallisilta lastensuojelupäiviltä ja hankkeen muista maakunnista. Tärkeäksi osallistujat kokivat, että esimiesten ja toimijoiden tiedossa pitää olla tämän vaiheen sisältyminen toimintamalliin. Vanhemmille oli kyselyä tehtäessä kerrottu, että tulokset viedään tiedoksi toimijoille. Osallistujat totesivat onnistumiseksi sen, että tulosten avulla ovet aukesivat eli niistä oltiin kyllä perhekeskustoimijoiden keskuudessa kiinnostuneita. Työpajan osallistujilla oli kokemuksia siitä, miten positiivisesti ja kiinnostuneesti tuloksista ja toimintamallin toteutuksesta on otettu tietoa ja kokemuksia kentällä vastaan. Helsingin perhekeskusten kohdalla kaupungin viestintätiimi pohtii tulosten julkaisutapoja vanhemmille ainakin perhekeskusten infotauluilla, sähköisissä viestimissä ja some-

kanavissa. Selkein kehittämisen paikka jatkon suhteen osallistujien mukaan oli tulosten tiedottaminen vanhemmille eli mitä kanavia ja käytäntöjä siihen onkaan vielä hyödynnettävissä.

”Voidaan miettiä myös omaa tapaa, miten järjestöt vois palauttaa tuloksia vanhemmille”

”Osallisuusviikko herättää kiinnostusta, jossain on siis mennyt oikein”

Jatkotoimenpiteet on toimintamalliin sisältyvistä vaiheista viimeinen ja pitää sisällään myös koko prosessin arvioinnin ja kehittämisen. Tässä vaiheessa osallistujat näkivät keskeiseksi sen, että saadut tulokset hyödynnettäisiin lapsiperheille suunnattujen toimintojen ja palvelujen kehittämistyössä. Tulokset olivat heidän mielestään kiinnitettävissä myös pidemmän tähtäimen kehittämiseen, jos ne huomioitaisiin strategia- ja hyvinvointisuunnitelmissa. Saadut tulokset ovat hyödynnettävissä myös seuraavan toteutuksen ja kyselyn suunnittelussa. Osallistujat pohtivat järjestötoimijoiden keinoja tulosten tiedottamisessa ja hyödyntämisessä toiminnoissaan ja verkostoissaan yhdessä vanhempien kanssa. Toimintoihin on mahdollista tehdä muutoksia esiin nousseista tarpeista ja erilaisia kehittämisraateja on jo olemassa, jotka voivat työstää ja hyödyntää saatuja tuloksia. Vanhempien huomioiminen ja osallisuuden mahdollistuminen koettiin tässäkin vaiheessa sellaiseksi, jota on syytä edelleen kehittää. Järjestötoimijan rooli vanhempien näkemysten ja toiveiden tuojana ja välittäjänä perhekeskusten julkisille toimijoille herätti työpajan osallistujissa pohdintaa. Esiin tuli kysymys, kuunnellaanko toiveet ja ehdotukset avoimesti ja otetaanko ne vastaan vai onko ”sopivimmat” palvelut jo mietitty valmiiksi?

”Johdolle oltava selvänä koko prosessi ja oltava johdon lupa työntekijöille jalkautumiseen”

”On olemassa jo valmiita rakenteita, joissa vois tuloksia palauttaa”

Katkennut oksa tulospuussa edusti epäonnistumisia tai tavoitteita, joita ei saavutettu. Osallistujat pohtivat kahta asiaa, joita prosessin suunnittelussa oli lähdetty tavoittelemaan. Toinen liittyi kyselystä saatuihin tuloksiin, joissa näkyi paljon alueellista vaihtelua ja tästä syystä vertailukelpoisuus maakuntien välillä kärsi. Toinen huomio liittyi puolestaan yhteistyöhön, kun varsinaiseen toteutukseen ei saatu mukaan jalkautumaan muita toimijoita hankkeen oman väen lisäksi, vaikkakin jalkautumisen aikana muitakin toimijoita kohdattiin.

”Epäsuhta alueiden suhteen, Uudenmaan alueella oli vaan kolme Helsingissä sijainnutta paikkaa. Oli muuallakin maakunnissa vastaavaa”

”Ei saatu muita toimijoita mukaan, oivallettiin liian myöhään prosessin aikana”

10 JOHTOPÄÄTÖKSET JA TOIMINTASUOSITUS

10.1 Osallisuusviikko -toimintamallilla voidaan vahvistaa vanhempien osallisuutta

Tämä kehittämishanke lähti liikkeelle Perheet keskiöön! –hankkeen päätavoitteesta, jossa järjestöt toimivat osana maakunnallisten perhekeskusten rakenteita, osallistuen toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen, arviointiin ja kehittämiseen. Tarkoituksena oli olla mukana perhekeskustoiminnan kehittämisessä monitoimijaisen yhteistyömallin keinoin. Tässä kehittämishankkeessa tarkoituksena oli saada lapsiperheiden ääni ja kokemukset sekä osallisuuden mahdollisuus näkymään perhekeskustoiminnan kehittämisessä ja palvelutarjonnassa. Kehittämishankkeen tavoitteena oli kehittää Osallisuusviikko -toimintamalli, jonka avulla perhekeskuksissa pystytään osallistamaan ja kuulemaan alueen lapsiperheiden vanhempia.

Osallisuusviikko -toimintamallin kehittämistä varten seurattiin tiiviisti Perheet keskiöön! -hankkeen osallisuusviikon toteutusta ja tutkimuksellisia kehittämistehtäviä oli kaksi: selvittää miten vanhempien osallisuutta huomioidaan ja vahvistetaan Perheet keskiöön! -osallisuusviikkoon valituissa menetelmissä ja toteutustavassa sekä selvittää ja arvioida Perheet keskiöön! -osallisuusviikon toteutuksen onnistumisia ja kehittämiskohtia koko kehitteillä olevan prosessin näkökulmasta.

Aito ja arvostava kohtaaminen tunnistettiin ja nostettiin tämän toimintamallin kohdalla osallisuuden kokemuksen syntyminen keskeiseksi tekijäksi. Onnistuessaan kohtaamisen kokemus on merkityksellinen ja tuo vaikuttavuutta sekä vanhemmalle että kohtaajalle. Perälä kumppaneineen (2011b) uskoo ammattilaisten pystyvän omalla suhtautumisellaan rohkaisemaan vanhempia mukaan yhteistyöhön. Myönteinen kohtaaminen kannustaa vanhempia ottamaan puheeksi omia asioitaan. (Perälä, Salonen, Halme & Nykänen 2011b, 82.) Kohdatessa jokainen vanhempi yksilöllisesti hänen kanssaan on aikaa ja valmius keskustella asioista, jotka vanhemmalle ovat merkityksellisiä. Jalkautuvat toimijat saavat kohtaamisten aikana käytyjen keskusteluiden myötä kuulla alueen lapsiperheiden asioista ja tilanteista. Heille tarjoutuu myös mahdollisuus kohdata ehkä erilaisia vanhempia kuin omista työtehtävistään käsin. Nämä kohtaamiset mahdollistavat myös toimijoiden oman asiantuntemuksen hyödyntämisen neuvonnan, tiedon jakamisen ja ohjauksen muodossa vanhempien mahdollisesti kysellessä tarvitsemiaan asioita keskustelun lomassa.

Osallisuuden mahdollisuus tarjoutuu tässä toimintamallissa matalalla kynnyksellä perhekeskustoimijoiden jalkautuessa vanhempien maaperälle. Tällä toimintatavalla pystytään viestittämään vanhemmille aitoa kiinnostusta kuulla heidän kokemuksiaan ja näkemyksiään, kun sen eteen ollaan valmiita näkemään vaivaa. (Raitakari ym. 2019, 35.)

Palvelunkäyttäjille kokemus kuulluksi tulemisesta ja siitä, että oma tieto ja kokemus on huomioitu, on tärkeää, vaikka aina omat ehdotelmät eivät muuttaisikaan toimintaa (Muuri-nen 2019, 84). Jalkautumalla on mahdollista kohdata myös niitä vanhempia, jotka eivät ole välttämättä palveluiden piirissä. Jalkautuen monipuolisesti perheiden arkiympäristöihin kohdataan mahdollisimman moninaisia perheitä ja heidän äänensä pääsee kuuluviin. Vanhempien huomioimista on syytä ulottaa riskiryhmiä unohtamatta rohkeammin koske-maan kaikkia perheitä ja vanhempia. Näin toimien turvataan joustavuus ja toimintakyky koko yhteisöön ja yhteiskuntatasolle. (Eurochild 2015.) Jos halutaan tarjota vanhemmille osallisuuden mahdollisuuksia, ei kohtaaminen saa jäädä vain tiedon keräämisen tasolle, vaan tietojen käyttötarve on tärkeä kertoa vanhemmille ja pitää heidät ajan tasalla, miten heiltä saadut tiedot on otettu vastaan ja mahdollisesti vaikuttaneet. Perälän ja kumppanien (2011b) tutkimuksessa vanhempien enemmistö ei uskonut omiin vaikuttamismahdollisuuk-siinsa ja näkemystensä huomioimiseen lapsiperheitä koskevissa kuntatason päätöksente-ossa (Perälä ym. 2011b, 72, 83). Muutkin osallisuuden muodot ovat vanhempia kohda- tessa hyvä pitää mielessä ja tarttua hyvinkin matalalla kynnyksellä vanhempien osoitta- maan aktiivisuuteen. Perhekeskusten kohtaamispaikat tarjoavat luontevan toimintaympä- ristön esimerkiksi vanhempien omaehtoiselle toiminnalle.

Monitoimijaisuus ja yhdessä tekeminen ovat oleellisia asioita tämän toimintamallin toteu- tuksessa. Monitoimijaisuus on tärkeä ja tavoiteltava asia, joka tällä hetkellä toteutuu eri paikkakunnilla ja eri kohtaamispaikoissakin vaihtelevasti. Monitoimijaisuuden toteutumi- nen vaatii vielä kehittämistä. Monitoimijaista yhteistyötä tarvitaan toimintojen mahdollista- miseen ja palveluntarjonnan täydentämiseen. Kehitystyötä ja päätöksentekoa varten tarvi- taan keskustelua vanhempien kanssa sekä kumppanuuteen perustuvaa yhteistyötä, jos halutaan tähdätä vanhemmuutta ja perhettä tukeviin palveluihin (Eurochild 2015). Jär- jestö- ja kuntayhteistyössä järjestötoimijoiden palveluiden ja asiantuntijuuden sekä vapaa- ehtoistoiminnan hyödyntämisessä on tehostamisen varaa (Aalto-Kallio & Mäkipää 2010, 99). Eri tason yhteistyötahoja, niin ruohonjuuritason kuin johtotason toimijoita, tarvitaan myös tiedon levityksen ja yhteistyöverkoston kartuttamisen vuoksi. Yhteistyön vahvista- misella lisätään tietämystä eri toimijoista, jolloin myös vanhempien ohjaaminen oikeisiin palveluihin helpottuu (Vuorenmaa 2016, 84). Monitoimijaisuuden kautta saadaan lisää tie- toa lapsiperheiden palveluista ja eri tahojen toiminnoista.

Yhteisöllisyyden kokemus lisääntyy yhdessä tekemisen kautta. Jalkautumisen aikana yh- distyy sekä vanhempien kohtaaminen että yhteistyökumppaneiden kanssa yhdessä teke- minen. Jalkautuminen tulisi toteutua jatkossa monitoimijaisemmin, sen toteutumiseksi tar- vitaan enemmän toimijoita mukaan monialaisesti lapsiperheiden eri palveluista. Jalkautu- misen toteuttaminen tulee suunnitella ajoissa, jotta eri toimijoiden osallistuminen

mahdollistuu aikataulullisesti. Jotta monitoimijaisuus aidosti toteutuu, tulee vanhemmat muistaa pitää keskiössä ja ottaa heidät mukaan toimintaan. Toikko (2012) tuo esille, että tämän hetkinen palveluiden kehityssuunta on asiakasta huomioiva, asiakas nähdään toimijana, joka voi vaikuttaa tarjolla oleviin palveluihin. Palvelunkäyttäjien mukaan ottaminen palveluiden kehittämiseen ja toteuttamiseen varmistaa sen, että he eivät ole pelkästään ammattilaisten suunnitteleminen toimenpiteiden kohteita, vaan mukana vaikuttamassa. (Toikko 2012, 58, 70.) Vanhempia voitaisiin jatkossa ottaa mukaan toimintamallin toteutuksen eri vaiheisiin. Samalla heidän osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksiaan tuettaisiin. Perälä ym. (2011b, 86) totesivat johtopäätöksensä omassa tutkimuksessaan, että kuntatasolla ja lapsiperheiden palvelujärjestelmässä tulee pyrkiä vahvistamaan vanhempien osallisuuden kokemuksia.

Lapsiperheiden palveluiden ja perhekeskustoiminnan kehittämisessä mukana oleminen on ollut selkeä tavoite Osallisuusviikko -toimintamallin kehittämistyön taustalla. On tiedotettu, että kehitystyötä varten vanhempien ajatuksia tarvitaan ja heitä täytyy kuulla. Perälä kumppaneineen (2011b) näkee asiakkailta saadun palautteen keskeisenä elementtinä asiakaslähtöisten palveluiden kehittämisen tukena. Pelkkä palautteen kerääminen ei riitä, vaan saatu tieto tulee huomioida kehittämisessä. (Perälä ym. 2011b, 38.) Vanhemmille on kerrottu, että nyt ollaan liikkeellä sillä ajatuksella, että heidän näkemyksensä viedään eteenpäin, ne halutaan kuulla ja niillä on tärkeä merkitys perhekeskusten lapsiperheiden palvelujen ja toimintojen kehittämisessä. Vanhempien osalliseksi saaminen tähän prosessiin on keskeinen tavoite ja siihen tulee myös perhekeskusten toiminnoissa pyrkiä (Kaukonen ym. 2018, 3; Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos 2019g). Asiakkaiden osallistuminen palveluiden kehittämiseen tavoittelee osallisuuden edistämistä (Toikko 2012, 128).

Tämän toimintamallin kautta vanhempien ääni saadaan kuuluviin. Syytä on kuitenkin huolella valmistautua ja tarkkaan miettiä tässä toimintamallissa käytössä olevan kyselylomakkeen kohdalla mitä halutaan ja on tärkeää tietää. Kyselylomake antaa mahdollisuudet paikallisten ja maakunnallisten tietojen keräämiseen, mutta myös niiden välisen vertailukelpoisen tiedon keräämiseen ja todentamiseen. Kysymysten huolellinen suunnittelu vaikuttaa siihen, mitä tuloksia lopulta saadaan esiin. Kainulainen ym. (2016b) mukaan kerätyn tiedon tulee pyrkiä ajankohtaisuuteen, laaja-alaisuuteen, mutta tarpeen mukaisesti myös paikallisuuteen ja tukea kehitettävää asiaa ja päätöksentekoa. Laatua, vaikuttavuutta ja tarvetta kuvaavat kysymykset ovat kehitystyössä toimivia. Vasta analysoinnin kautta saatu todellinen tieto vaikuttaa päätöksentekoon ja sille on tarvetta nopeassakin kehittämisessä. (Kainulainen, Paananen & Surakka 2016b, 107-108.) Jalkautuvien toimijoiden tekemät havainnot rikastuttavat kokonaiskuvaa alueen lapsiperheiden tilanteesta.

Havaintojen tekemistä on myös mahdollista keskeisemmin ohjata ja sopia, siten niiden koaminen ja käsittely tehostuu ja saadaan tukemaan kyselylomakkeen informaatiota.

Kaikki saatu informaatio toimitetaan perhekeskusten johtohenkilöille, perhekeskusten työntekijöille ja muille toimijoille sekä vanhemmille. Jos tavoitellaan asiakkaiden tarpeita vastaavia palveluja, on asiakkailta saadun tiedon tavoitettava palveluista päättävät tahot (Kainulainen ym. 2016b, 101). Tämä on keskeinen vaihe ja kuuluu olennaisesti tämän toimintamallin kokonaisuuteen. Tämän vaiheen on oltava kaikille tiedossa, kun toimintamallin toteutukseen lähdetään. Kuten jo aiemmin on todettu, että vanhempien osallisuuteen tähdätään, ei voi jäädä vain tiedon keruun tasolle. Vanhempien antamilla tiedoilla ja näkemyksillä on oltava käyttöarvoa ja merkitystä. Asiakkailta saatu tieto on palveluiden kehittämistyössä kaikkein merkittävintä (Kainulainen ym. 2016b, 101). Muurisen (2019, 1, 66) väitöskirjassa yhtenä aiheena tarkasteltiin kokeilevan kehittämisen mahdollisuuksia ja esteitä. Tulosten mukaan kehittämisessä mukana olleille asiakkaille oli muodostunut kokemuksia vaikuttamisesta, kun he huomasivat kokeilujen kautta tulleen muutoksia palveluihin. Saman suuntaisia vaikutuksia raportoivat Goossen ja Austin (2017, 37-38) Isosta Britanniaasta sosiaalipalveluiden kentältä, jossa palveluiden käyttäjien osallisuuteen oli panostettu. Heidän mukaansa vaikuttaminen ja mukanaolo omien asioiden tai palvelujen tasolla saa aikaan voimauttavaa osallisuuden kokemusta.

Tämän toimintamallin kohdalla isoin kehittämisen paikka on siinä, miten löydetään toimivat käytännöt saatujen tietojen levitykseen ja hyödyntämiseen, jotta ne tulevaisuudessa näkyvät perhekeskusten palveluissa ja toiminnoissa. Kainulainen ja kumppanit (2016b, 102) kokevat, että kehittämistyön olisi hyvä olla osa toimijoiden normaalia arjen työtä, jonka kautta hyvät innovaatiot sulautuvat kuin itsestään osaksi perustoimintoja. He uskovat myös työntekijöiden uudistushalukkuuden, asiakaskeskeisyyden ja työn mielekkyyden lisääntyvän, jos he ovat mukana kehittämässä ja vaikuttamassa asiakkaidensa asioihin. Muurisen (2019) tutkimuksen mukaan silloin, kun kehittämiskokeilu liittyy omaan työhön, eikä ole liian laaja ja paljon aikaa vievä, on kehittämisen toteutus mahdollista tehdä osana omaa työtä (Muurinen 2019, 61). On myös syytä tarkastella perhekeskusten vastaanotto-kykyä asiakkailta nouseviin tarpeisiin ja toiveisiin. Kysymys on, että löytyykö sieltä valmiutta vastata niihin vai pohjaako kehitystyö kuitenkin vielä muihin intresseihin. Tämän kehittämishankkeen aikana on huomattu, että perhekeskustoimijoiden keskuudessa on oltu kiinnostuneita saaduista tuloksista ja kentällä on myös ollut positiivinen vastaanotto ja tietoa ja kokemuksia toimintamalliin liittyen on otettu kiinnostuneina vastaan.

Kehittämistyön aikana iso oivallus on ollut järjestötoimijoiden omien mahdollisuuksien hyödyntäminen omissa toiminnoissaan isojen perhekeskuskokonaisuuksien rinnalla.

Kehittämistyössä kolmas sektori on näyttäytynyt innovatiivisena tahona erilaisten työtapojen kehittämisessä (Toikko 2012, 144). Järjestöissä toiminnot perustuvat asiakaslähtöisyyteen, ne joustavat ja pystyvät muuntautumaan nopeammin tarpeiden mukaan (Hastrup ym. 2019a, 6; Lindqvist & Muuronen 2018b). Vanhempien mukaan ottaminen tulosten käsittelyyn, toimintojen suunnitteluun ja toteutukseen olisi todellista osallisuuden mahdollistamista. Tämänkaltainen toiminta voisi hyvin tuottaa ainakin perhekeskusten kohtaamispaikkoihin vanhempien näköistä toimintaa.

Jo olemassa olevien palvelujen ja toimintojen kehittämistyössä viestinnän ja tiedottamisen merkitystä ei voi liikaa korostaa. Vanhemmilta sekä jalkautuneilta toimijoilta saadut näkemykset kehittämishankkeen aikana vahvistavat tämän. Perhekeskuksen käsite on usealle vanhemmalle vieras. Lapsiperheille suunnattuja palveluja ja toimintoja on varsin kattavasti, mutta ne tulee saada kohderyhmän tietoon. Paljon tietoa liikkuu ”puskaradion” välityksellä vanhemmalta toiselle, mutta sen kaltaisen tiedonvälityksen varaan ei voi jäädä. Tiedotuksen on oltava ajantasaista, nopeaa ja monikanavaista. Perälä ym. (2011b, 81) ovat havainneet vanhempien tiedonsaannin keskeiseksi tekijäksi, kun tutkivat vanhempien osallisuutta palvelujärjestelmässä. Tiedonsaanti on yhteydessä palveluiden käyttöön ja tyytyväisyyteen niitä kohtaan. Samoin tiedon on todettu voimauttavan vanhempia itsenäisempään ongelmanratkaisuun. (Goossen & Austin 2017, 37-38.) Tieto tarjolla olevista palveluiden vaihtoehdoista mahdollistaa valinnan ja vaikuttamisen (Heinström 2018, 81). Myös Vuorenmaa (2016, 85) toteaa tutkimuksensa tuloksiin perustuen, että tiedottamisella on iso merkitys, sillä kiinnittämällä huomiota parempaan tiedottamiseen alueen eri palveluista voidaan samalla vahvistaa vanhempien osallisuutta. Tietoa tulisi olla kootusti ja helposti saatavilla kaikkien eri toimijoiden palveluista.

Lapsiperheille suunnatut palvelut ovat kohderyhmälle tärkeitä ja matalaan kynnykseen ja varhaiseen tukeen on syytä panostaa. Perhekeskustoiminnan ideologian mukaisesti niiden tulee olla kaikkien saatavilla, avoimia, pyrkiä maksuttomuuteen, aikataulullisesti joustavia ja monipuolisia huomioiden erilaisia tarpeita ja kohderyhmän moninaisuutta (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019b; Terveystieteiden tutkimuskeskus 2019b). Sosiaalisen osallisuuden kokemusten kannalta keskeisessä asemassa ovat palveluiden saatavuus, saavutettavuus ja niihin pääsy. Matalan kynnyksen palveluilla tavoitetaan myös julkisen palvelurakenteen ulkopuolelle jääviä perheitä. (Leemann & Hämäläinen 2015, 1-2.) Pikku- lapsiperheissä aikuiskontaktien tärkeys on monelle vanhemmalle erityisen merkittävää. Riittävän tiedottamisen ja aikuiskontaktien tärkeyttä tukee myös Pokelan (2018) kehittämistyön tulokset, jossa tarkoituksena oli kehittää perhekeskustoimintaa luomalla perhepalveluiden ja kohtaamispaikan yhdistävä toimintamalli. Kehittämistyön aikana Pokela selvitti niin työntekijöiden kuin asiakkaiden ajatuksia ja toiveita perheiden palveluihin liittyen.

Tulosten mukaan palveluista tiedottamiseen tulee panostaa ja tiedottamista tulee toteuttaa monin eri tavoin, sen nähtiin olevan selvästi kytköksissä palveluiden saavutettavuuteen. Vahvana tuloksena Pokela nosti esille vertaistuen tärkeyden, sen mahdollistaminen nähtiin tärkeänä ennaltaehkäisevänä toimintana. (Pokela 2018, 58, 61.) Tulos vahvistaa aiempia tutkimustuloksia vertaistuen tärkeydestä (Heinström 2018; Vuorenmaa 2016; Rautio 2016).

Kehittämishankkeen keskeisimmät johtopäätökset tämän toimintamallin kohdalla voi vetää yhteen seuraavasti. Toimintamalli perustuu vanhempien kohtaamiseen ja heidän osallisuutensa mahdollistamiseen hyvin matalalla kynnyksellä. Toimintamalli vastaa perhekeskustoiminnalle asetettuihin kriteereihin, joissa asiakkaat otetaan mukaan palvelujen ja toimintojen arviointiin ja kehittämiseen. Lisäksi toimintamalli mahdollistaa perhekeskustoimijoiden monitoimijaisen yhteistyön, jossa asiakkaan rooli keskeisesti huomioidaan. Näiden lisäksi toimintamalli muotoutuu selkeästi viiden vaiheen kokonaisuudeksi, jotka ovat valmistautuminen, jalkautuminen ja kysely, yhteenvedon tekeminen, tulosten esittely sekä jatkotoimenpiteet. Jokaisella vaiheella on omat selkeät tehtävänsä ja koko prosessin läpiviemisen voi ajoittaa vuoden kestävään sykliin.

10.2 Toimintasuositus

Vanhempien ääni kuuluviin perhekeskuksissa!

Perhekeskustoiminta on osa lapsi- ja perhepalveluiden (LAPE) muutosohjelmaa, se yhdistää perheiden palvelut ja edistää perheiden tarpeiden kohtaamista (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2019). Perhekeskustoiminnalle asetetuissa kriteereissä mainitaan sellaisten toimintatapojen ja mallien käyttöönotosta, joiden avulla asiakkaat ovat mukana kehittämässä ja arvioimassa perhekeskusten toimintaa (Kaukonen ym. 2018, 3). Kun palveluja kehitetään, täytyy olla tietoa siitä, miten olemassa olevat palvelut vastaavat tarpeita. Tämän tiedon saamiseksi asiakkaiden ääntä on kuultava. (Raitakari ym. 2019, 103.) Perhekeskusten palveluita kehitettäessä on tärkeää pohtia, miten vanhemmat huomioidaan, saavatko he äänensä kuuluviin ja miten heidät kohdataan palveluissa (Halme ym. 2012, 17). Osallisuuden kokemus syntyy kuulluksi tulemisesta, oman elämän sekä yhteisten asioiden vaikutusmahdollisuuksista sekä olemalla merkityksellinen osa kokonaisuutta (Kainulainen ym. 2016b, 104-105). Osallisuuden kokemukset edistävät hyvinvointia ja terveyttä, vahvistavat identiteettiä, ehkäisevät eriarvoisuuden kokemuksia ja rakentavat luottamusta suhteessa ympäristöön ja ihmisen omaan toimijuuteen (Kittilä ym. 2018, 7). Lähtökohtana on aito, arvostava kohtaaminen, kuuleminen ja näkemysten sekä tarpeiden selvittäminen (Heinström 2018, 88).

Lastensuojelun Keskusliiton koordinoimassa Perheet keskiöön! -hankkeessa (2018-2020) tavoitteena on integroida järjestöjen tarjoama tuki ja palvelut valtakunnallisesti osaksi perhekeskustoimintaa. Hankkeessa halutaan tarjota perheille osallistumisen mahdollisuuksia ja saada heidän äänensä kuuluviin perhekeskustoiminnassa ja sen kehittämisessä. Hankkeessa on koettu tärkeänä tavoittaa sekä palveluita käyttävät että niiden ulkopuolella olevat perheet ja saada heiltä tietoa lapsiperheiden palveluista. (Perheet keskiöön! 2019.)

Tavoitteet - Toimintamallin tavoitteena on tukea vanhempien osallisuutta ja kuulemista perhekeskustoiminnassa. Tavoitteena on toimintamallin avulla kehittää perhekeskustoimintaa. Tavoitteena on yhdessä toimiminen perhekeskustoimijoiden rintamana ja myös eri toimijoiden yhteistyön parantaminen. Toimintamallin on tarkoitus olla työkalu perhekeskustoimijoiden käyttöön, jonka avulla lapsiperheiden vanhemmilta saadaan palautetta, uutta tietoa ja kehittämisajatuksia perhekeskusten toiminnan tueksi ja kehittämiseksi.

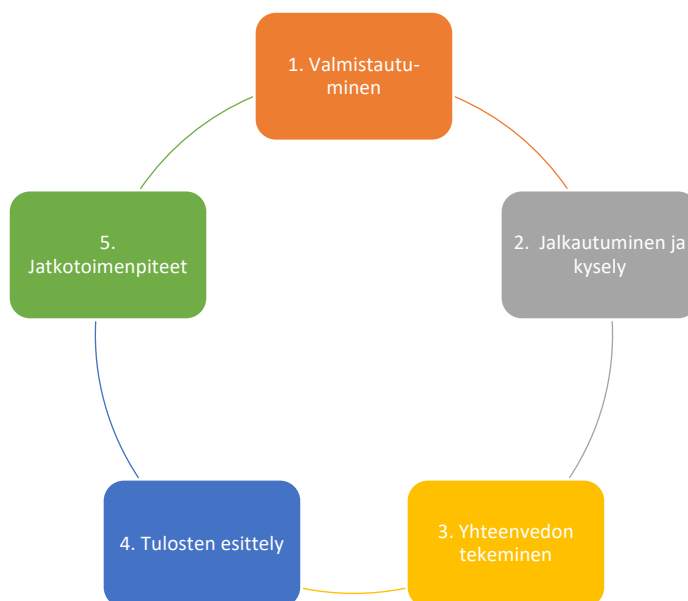
Toteutusympäristö - Tätä toimintamallia voidaan toteuttaa perhekeskustoiminnoissa ympäri Suomen huomioiden maakunnalliset eroavaisuudet. Osallisuusviikon jalkautumisen ja kyselyn tekemisen voi toteuttaa perhekeskusten aulatiloiissa, eri kohtaamispaikoissa tai esimerkiksi ostoskeskuksissa eli siellä, missä vanhempia tavoitetaan heidän omissa toimintaympäristöissään. Toimintamalli on toteutettavissa jo olemassa olevilla resursseilla ilman lisäkustannuksia.

Yhteistyökumppanit - Toimintamalli toteutuu monitoimijaisesti eli siinä yhdistyy eri ammattilaisten joukko toimimaan yhdessä asiakasta unohtamatta. Tavoite on, että mukana olisi niin kunnan kuin eri järjestöjen ja seurakuntien työntekijöitä. Palveluiden käyttäjien eli tässä toimintamallissa vanhempien osallistumisella on myös suuri merkitys. Heidän kohtaamisten ja kyselyn vastausten kautta saaduilla tiedoilla on vaikutusta palveluja kehitettäessä eli vanhemmat ovat oleellinen osa tätä toimintamallia toteutettaessa.

Osallisuusviikko -toimintamalli mahdollistaa toimijoiden ja vanhempien kohtaamisen

Vanhempia kohdataan viikon aikana jalkautumalla perhekeskuksiin, kohtaamispaikkoihin ja lähialueille. Samalla vanhemmilla on mahdollisuus vastata kyselyyn, jolla kerätään tietoa perheiden tarpeista ja toiveista. Jalkautajat voivat olla järjestötoimijoita, perhekeskusten sekä seurakunnan työntekijöitä. Kyselyn ohella keskusteluilla vanhempien kanssa on toimintamallissa keskeinen osa. Aidolla kiinnostuksella ja kohtaamisella osallisuuden kokemuksen pystyy välittämään vanhemmille. Samalla kohtaamiset antavat tietoa jalkautuville työntekijöille alueen lapsiperheiden arjesta. Sekä kyselystä että jalkautujien havainnoista tehdään yhteenvedot ja ne viedään tiedoksi ja kehittämistyön tueksi perhekeskukseen niin työntekijöille, asiakkaille kuin muille perhekeskustoimijoille.

Osallisuusviikko -toimintamallin prosessi jakautuu viiteen eri vaiheeseen ja koko prosessi on kuvattu alla olevassa kuviossa (kuvio 6). Toimintamallissa eri vaiheet seuraavat toisiinsa ja koko prosessin läpiviemisen voi ajoittaa vuoden kestävään sykliin.

KUVIO 6. Osallisuusviikko-toimintamallin vaiheet

Valmistautuminen on koko prosessin ensimmäinen vaihe ja se on syytä käynnistää ajoissa. Tässä vaiheessa tehdään alustavat suunnitelmat koko prosessia ajatellen. Toimintamallin tavoite ja tarkoitus on hyvä kirkastaa kaikkien osallistujien mieleen. Ennen kaikkea on tärkeä sopia vastuuhenkilöistä, aikatauluista, jalkautumisen toteutuspaikoista ja osallistujien (jalkautujien) rekrytoinnista mahdollisimman monialaisesti. Koko osallisuusviikon näkyvyyttä on syytä suunnitella; mainonta ja jalkautujien erottuminen. Kyselylomakkeen muokkaus kannattaa tehdä huolellisesti, mitä halutaan tietää sekä pohtia kielivaihtoehtoja. Hyvin suunnitellut kysymykset mahdollistavat aikanaan kattavan analysoinnin. Jalkautujien havainnointia varten kannattaa myös suunnitella valmis lomake. Vanhempien osallisuutta voi hyödyntää tässä vaiheessa kyselylomakkeen kysymysten laadinnassa ja testaamisessa. Vanhemmilta voi myös pyytää vinkkejä sopivista jalkautumispaikoista.

Jalkautuminen ja kysely toteutetaan yhden viikon, osallisuusviikon aikana. Sopiva ajan kohta voi olla esimerkiksi toukokuussa, jolloin vietetään kansainvälistä perheiden päivää kuun puolivälin tienoilla. Jalkautumiseen soveltuvia paikkoja ovat perhekeskusten aulatilat, kohtaamispaikat, perhekeskusten lähialueet esimerkiksi puistot, ostoskeskukset, kirjastot ja lapsiperheiden tapahtumat. Kyselylomake laitetaan sähköiseen Webropol-muotoon, jonka pystyy täyttämään kätevästi iPadilla tai tietokoneella. Tärkeää on muistaa kohtaaminen, avoin mieli ja kiireettömyys vanhempia kohdatessa. Kyselyyn vastaaminen on vanhemmille vapaaehtoista. Keskusteluhetken tarjoaminen vanhemmille on keskeistä.

Jalkautajat tekevät havaintoja kokemuksistaan osallisuusviikon aikana sovitun ohjeistuksen mukaisesti. Vanhempien osallisuus mahdollistuu, kun pyritään tavoittamaan mahdollisimman moninainen joukko vanhempia ja heidän äänensä ja ajatuksensa kuullaan. Toimijat jalkautuvat heidän luokseen, joten osallistuminen mahdollistuu matalalla kynnyksellä. Vanhemmille kerrotaan, että heidän vastauksiaan ja näkemyksiään kuullaan perhekeskustoimintojen kehittämistyötä varten ja saadut tiedot viedään eteenpäin. Vapaaehtoisten vanhempien osallistumista mukaan jalkautumiseen on myös mahdollista miettiä.

Yhteenvedon tekeminen on vaihe, johon tarvitaan asiantuntemusta omaava henkilö koamaan saadut aineistot (kysely sekä jalkautujien havainnot). Aineistot analysoidaan ja saaduista tuloksista koostetaan keskeiset johtopäätökset. Tuloksista ja johtopäätöksistä voi tuottaa havainnollistavan painetun infograafin sekä sähköisen esitysmateriaalin jatkovaiheita varten. Tässä vaiheessa voidaan aineistosta etsiä valitun tavoitteen mukaisia paikallisia, maakunnallisia tai valtakunnallisia yhtäläisyyksiä tai eroja. Kyselylomakkeen kysymysten muotoilulla on keskeinen merkitys tähän vaiheeseen, mihin valmistautumisen vaiheessa jo viitattiin. Samoin vastaajien määrällä on vaikutusta löydösten ja johtopäätösten esittämiseen. Kyselyn kielivalikoimaa on hyvä huomioida myös analysointia ajatellen.

Tulosten esittely on olennainen vaihe osallisuuden toteutumisen näkökulmasta ja sen sisältäminen toimintamalliin on oltava kaikkien tiedossa. Osallisuusviikolta saadut tulokset ja keskeiset nostot esitellään perhekeskusten johdolle, työntekijöille ja muille mukana olleille perhekeskustoimijoille. Tulosten esittely ja tiedottaminen myös alueiden asukkaille ja lapsiperheille on tärkeää. Mukana olevat tahot ja toimijat sopivat mahdollisista käytännöistä ja toteutustavoista huomioiden maakunnalliset eroavuudet. Järjestötoimijoiden rooli ja toimintamahdollisuudet omien verkostojensa ja asiakasryhmiensä suhteen on hyvä hyödyntää tässä vaiheessa. Vanhempien osallisuus tulee näkyväksi, kun heidän näkemyksensä noteerataan ja niistä kerrotaan myös muille alueen asukkaille.

Jatkotoimenpiteet on tässä prosessissa viimeinen vaihe ja todentaa parhaimmillaan vanhempien osallisuutta. Toimintamallissa ei saa tyytyä vain tiedon keräämiseen, vaan saadulla tiedolla on oltava jotain merkitystä perhekeskustoiminnan kehittämistyössä. Perhekeskuksissa ja kohtaamispaikoissa voisi suunnitella mahdollisuuksien mukaan saadun tiedon pohjalta kehittämistoimenpiteitä palveluihin ja toimintoihin. Liikkeelle voi lähteä pienin askelin ja esimerkiksi mahdollistaa jokin toivottu toiminta alueella. Kaikista kehittämissuunnitelmista on tärkeää muistaa tiedottaa, jotta vanhemmille pystyy välittämään kokemuksen siitä, että heidän osallistumisellaan oli merkitystä. Vanhempien omaan aktiivisuuteen kannattaa tarttua herkästi ja mahdollistaa heidän omaehtoisen toimimisensa matalalla kynnyksellä esimerkiksi kohtaamispaikoissa. Järjestötoimijoiden tavat toimia ja

vastata asiakkailta esiin nouseviin tarpeisiin on erinomainen mahdollisuus kehittää toimintaa saadun tiedon pohjalta hyvinkin ketterin liikkein. Tässä vaiheessa on syytä myös arvioida läpivietyä prosessia kokonaisuutena ja vaihe vaiheelta sekä tehdä huomioita seuraavaa toteutusta ajatellen (esimerkiksi kysely -lomake, jalkautumisen toteuttamispaikat, jalkautujien määrä, tuloksista tiedottaminen).

Lopuksi - Osallisuusviikko -toimintamallin juurtumisen ja käyttöönoton eteen on tehtävä perustavanlaatuaista pohjatyötä yhdessä perhekeskustoimijoiden rintamana. Erityisen tärkeänä nähdään, että perhekeskusten johdolle ja henkilöstölle päästäisiin kertomaan pilottitoteutuksen toimintatavoista ja saaduista tuloksista.

Osallisuusviikko -toimintamallin kautta vaikuttavuutta tulee ensisijaisesti asiakkaiden näkökulmasta, mutta myös ammattilaisten ja muiden toimijoiden keskuudessa työn mielekkyyttä ja merkityksellisyyttä lisäämällä. Hyvän käytännön toimivuuden ja tuloksellisuuden todentaminen voi kestää vuosiakin (Arnkil, Spangar & Jokinen 2007, 25). Tämän toimintamallin toimivuus käytännössä on testattu vuonna 2019 kuudessa eri maakunnassa ympäri Suomen ja toimijoilta saadut kokemukset ovat olleet positiivisia. Monitoimijainen työskentely on lisännyt tietoisuutta lapsiperheiden näkemyksistä ja yhteistyötahojen toiminnasta sekä mahdollistanut yhteistyön tekemisen matalalla kynnyksellä asiakkaiden ja eri toimijoiden kanssa.

11 POHDINTA

11.1 Eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuseettinen neuvottelukunta määrittelee tieteelliselle tutkimukselle eettisiä lähtökoh-
tia, joiden noudattaminen lisää tutkimuksen luotettavuutta ja tulosten uskottavuutta. Tie-
teellistä tutkimusta tehtäessä tulee noudattaa huolellisuutta ja toimia avoimesti. (Tutkimus-
eettinen neuvottelukunta 2012, 6.) Myös tutkimuksellisen kehittämistyön kohdalla tutki-
muksen tekemiseen kuuluu hyvien tieteellisten käytäntöjen eli tutkimusetiikan noudattami-
nen. Laadullisessa tutkimuksessa tutkimuksen luotettavuus ja tutkimuksen toteuttaminen
nivoutuvat tiiviisti toisiinsa. (Vilka 2015, 31, 196.) Rehellisyys ja tutkimuksen raportointi
tieteelliselle tutkimukselle edellyttämällä tavalla ovat osa tutkimusetiikkaa, joita on nouda-
tettava läpi työskentelyn. Tutkimusluvan hankinta on osa hyvää tieteellistä käytäntöä,
josta tulee huolehtia. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6.) Tämän tutkimuksellisen
kehittämishankkeen aihe nousi työelämän tarpeista ja sitä suunniteltiin, toteutettiin ja arvi-
oitiin tiiviisti yhdessä Perheet keskiöön! -hankkeen edustajien kanssa koko kehittämistyön
ajan. Tässä kehittämishankkeessa huomioitiin valintoja tehdessä eettiset lähtökohdat, esi-
merkiksi tutkimuslupa haettiin Helsingin kaupungilta heti keväällä 2019 ja raportointia on
tehty tarkasti sekä totuudenmukaisesti koko kehittämishankkeen toteuttamisen ajan.

Kehittämishankkeen luotettavuutta ajatellen tulee huomioida reliabelius ja validius. Reli-
aabelius tarkoittaa toistettavuutta eli jos useampi tutkija tekisi saman tutkimuksen sa-
moissa olosuhteissa, päätyisivät he samaan lopputulokseen. Validiudella eli pätevyydellä
tarkoitetaan, onko tutkimusmenetelmällä saatu tutkittua niitä asioita, joita alun perin pitikin.
Validiteettia on mietittävä jo silloin, kun valitaan tutkimusmenetelmää. (Hirsjärvi ym. 2009,
231, 233.) Vilka (2015, 197-198) nostaa esiin toistettavuuden käsitteen, joka on laadullis-
en tutkimuksen kohdalla monitulkintainen. Täysin samanlaisena toteutuksena tutkimuk-
sen toistettavuus on hankalaa, koska laadullinen tutkimus on aina tutkijan ja valitun viite-
kehyksen aikaansaama kokonaisuus. Tätä kehittämishanketta ajatellen on myös muistet-
tava, että toimintatutkimuksessa ei pyritä tulosten yleistettävyyteen, tulokset pätevät vain
kyseessä olevassa tapauksessa (Kananen 2014a, 11-12).

Tätä opinnäytetyötä kirjoitettaessa tavoiteltiin johdonmukaisuutta, selkeyttä ja luotetta-
vuutta, jotta ulkopuolinen lukija saisi siitä totuudenmukaisen kokonaiskuvan. Avoimuuden
ja läpinäkyvyyden periaatteet ohjasivat työskentelyä alusta loppuun asti, joka näkyy tar-
kasti tehdyssä dokumentoinnissa. Kananen (2014a, 150) ohjeistaa päiväkirjan pitämiseen
koko opinnäytetyöprosessin ajan kaikista siihen liittyvistä asioista, joten koko kehittämis-
hankkeen työstämisen ajan tehtiin myös päiväkirjamerkintöjä tueksi myöhempää tekstin

kirjoittamista varten. Laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää avata tarkasti sen toteuttamista kaikissa eri vaiheissa (Hirsjärvi ym. 2009, 232). Tähän pyrittiin kirjoittamalla kaikki prosessin aikana toteutuneet ja esille nousseet asiat sekä vaiheet perustellen huolellisesti auki. Riittävä, selkeä ja avoin kirjoittaminen tukee samalla myös kehittämishankkeen luotettavuutta (Kananen 2014a, 153).

Useita tutkimusmenetelmiä käyttämällä voidaan tarkentaa tutkimuksen validiutta (Hirsjärvi ym. 2009, 233). Tässä tutkimuksellisessa kehittämishankkeessa käytettiin tutkimusmenetelminä osallistuvaa havainnointia ja teemoitettua ryhmähaastattelua, jota toteutettiin kahdessa työpajassa eri toiminnallisin menetelmin, sekä niiden tuottamia aineistoja. Voidaankin puhua triangulaatiosta, jolla tarkoitetaan, että eri tutkimusmenetelmiä käyttämällä tavoitellaan vastausten löytymistä tutkimusongelmaan. Tässä tutkimuksellisessa kehittämishankkeessa haluttiin triangulaation kautta varmistaa monipuolisen aineiston hankinta sekä vahvistaa tulosten luotettavuutta, koska eri tavoin saadut aineistot voivat vahvistaa tulosten oikeellisuutta. (Kananen 2015b, 327.) Valitut eri tutkimusmenetelmät voivat täydentää toisiaan, esimerkiksi ensimmäisen menetelmän kautta saatua aineistoa voidaan täydentää jollakin toisella menetelmällä (Kankkunen & Vehviläinen-Julkunen 2017, 75-76).

Tämän kehittämishankkeen suunnitteluvaiheessa perehdyttiin eri menetelmiin huolella ja pohdittiin niiden käytännön toteutusta, koska menetelmiä valitessa tulee arvioida niiden soveltuvuutta tutkittavaan asiaan (Kankkunen & Vehviläinen-Julkunen 2017, 199). Etukäteen tiedostettiin, että eri menetelmien käyttö voi myös tuoda mukanaan riskejä luotettavuutta ajatellen. Mahdollisuudet virheellisiin tulkintoihin lisääntyvät eri menetelmiä käyttämällä, jos aineistoa kerääntyy liikaa, jolloin tutkimusongelma saattaa jäädä varjoon liiallisen aineiston keskellä (Kananen 2015b, 360). Alusta asti pyrittiin pitämään mielessä rajaamisen tärkeys niin aineistonkeruussa kuin koko kehittämishankkeen prosessia ajatellen.

Raportoinnissa tulee arvioida tehtyjä valintoja suhteessa tutkimuksen tavoitetta ja tarkoitukseen kohtaan, myös puolueettomuusnäkökulma on huomioitava tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa. Oma arvomaailma saattaa vaikuttaa valintoihin tutkimusta toteutettaessa. (Vilka 2015, 197-198.) Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta ajatellen suositellaan, että joku aineiston tuottamiseen osallistunut henkilö vahvistaa tekstin paikkansapitävyyden (Kananen 2015a, 113). Tämän opinnäytetyön ollessa lähes valmis sen luki Perheet Keskiöön! -hankkeen toinen hankepäällikkö. Hän oli ollut osallisena kehittämissprosessin eri vaiheissa ja mukana tämän kehittämishankkeen aineiston tuottamisessa. Hän vahvisti sisällön oikeaksi ja totesi sen paikkansapitävyyden.

Sisällönanalyysia voidaan pitää laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmänä ja se tulee toteuttaa huolella. Sisällönanalyysilla aineisto muokataan ja käsitellään tiiviiseen ja selkeään muotoon ilman, että aineiston sisältämä informaatio kadotetaan. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103, 122.) Tässä kehittämishankkeessa aineistojen analyysiä tehtiin prosessin eri vaiheissa aina sen jälkeen, kun aineistoa oli saatu. Analyysit ohjasivat tiedonkeruuta. Aineiston keruu ja analyysi vuorottelivat, kuten laadullisen tutkimuksen toteuttamiseen kuuluu. (Kananen 2014a, 21.) Aineistosta nostettiin esille vastaajien suoria lainauksia perustelemaan sitä, mihin kirjatut tulokset perustuvat. Työssä esitellyt kuvat ja taulukot laitettiin nähtäville uskottavuuden lisäämiseksi. (Kankkunen & Vehviläinen-Julkunen 2017, 198.) Menetelmiksi valittiin osallistuva havainnointi ja teemoitettu ryhmähaastattelu työpaikatyöskentelyinä, joiden kautta saatuja aineistoja analysoitiin avoimuuden periaatetta noudattaen. Saadut aineistot käsiteltiin niin, ettei niistä voi tunnistaa yksittäisiä vastaajia ja ne säilytettiin salasanojen suojassa tietokoneella (Vilka 2015, 47).

Aineiston tuottamisessa mukana olleita osallistujia informoitiin saadun materiaalin käytöstä kehittämishanketta varten, joten heidän oli mahdollista kieltäytyä osallistumasta ja siten osallistuminen perustui vapaaehtoisuuteen (Kankkunen & Vehviläinen-Julkunen 2017, 219). Tulee kuitenkin huomata, että osallistujat olivat Perheet keskiöön! -hankkeessa mukana työnsä puolesta, joten näin ollen voidaan katsoa heillä olleen myös ehkä velvollisuus osallistua niin jalkautumiseen ja havaintojen tuottamiseen kuin työpajoihin. Edellä mainittua ristiriitaa tulee pohtia eettisyyden kannalta. Toisaalta voidaan pohtia, että toimintamallin kehittäminen oli osallistujien keskuudessa toivottu asia ja he tiesivät olevansa tärkeitä osallisia sen kehittämisessä, eikä vastentahtoisuutta tullut ainakaan kehittämishankkeen tekijöiden tietoon.

Jälkikäteen pohdintaan nousi, olisiko ensimmäisen työpajan keskustelut voitu nauhoittaa, olisiko se vahvistanut, että lapuille kirjoitetut asiat ymmärrettiin varmasti niiden oikeassa merkityksessä. Tosin keskustelu työpajassa oli vilkasta ja osittain päällekkäistä, joten nauhoitetun aineiston litterointi olisi saattanut olla haastavaa. Se, että nauhoitusta ei tehty, saattoi vaikuttaa 2-3 vastauksen ymmärtämiseen. Jos tutkija tekee virheitä ymmärtäessään väärin vastauksia heikentää se tutkimuksen luotettavuutta (Vilka 2015, 194). Kokonaistavoitetta ajatellen arvioitiin, että mahdollisesti 2-3 kommentin väärin ymmärrykset eivät horjuttaneet tämän kehittämishankkeen luotettavuutta. Toinen työpaja toteutettiin pienemmässä ryhmässä eri menetelmää käyttäen, joten sen hallittavuus oli helpompaa ja asioita voitiin tarkistaa paremmin, näin ollen sen suhteen ei nauhoitusta suunniteltu. Toisen työpajan aikana tehtiin muistiinpanoja, joista tarkistettiin jälkikäteen analysointivaiheessa, että työpajassa osallistujien kirjoittamat asiat varmasti ymmärrettiin oikeissa yhteyksissään.

Luotettavuutta ajatellen lähdemateriaalia käytettiin valikoiden, monipuolisesti ja lähdemateriaali oli ohjeistuksen mukaisesti enintään noin kymmenen vuotta vanhaa. Lähteet merkittiin asiaankuuluvalla tavalla, ja alkuperäislähteiden käyttämiseen pyrittiin työtä tehdessä. (Kananen 2015b, 112; Kankkunen & Vehviläinen-Julkunen 2017, 93.)

11.2 Prosessin arviointi

Tämä kehittämishanke oli aikaa vievä, laaja kokonaisuus, jonka työstämiseen sisältyi monta eri osiota vuoden 2019 aikana. Kirjallisen teoriaosuuden työstämisen lisäksi siihen kuului osallisuusviikon jalkautumiseen ja kyselyn toteuttamiseen osallistuminen toukuussa sekä kahden eri työpajan pitäminen syksyn aikana. Lokakuussa alustavaa Osallisuusviikko -toimintamallia esiteltiin Valtakunnallisilla lastensuojelupäivillä ja opinnäytetyön loppuun saattamisen ohella kirjoitettiin Osallisuusviikko -toimintamallin toimintasuositus valtakunnallista levitystä varten. Oleellisena osana tässä kehittämistyössä olivat Perheet keskiöön! -hankkeen koordinaatiotiimin kanssa pidetyt yhteiset palaverit, joissa suunniteltiin ja arvioitiin kehittämistoimintaa yhdessä koko prosessin ajan. Tämä oli tärkeää, koska monitoimijaisessa kehittämisessä tarvitaan yhteisesti määriteltyä ongelmaa ja osallistujilla tulisi olla samankaltainen ymmärrys tavoitteista (Muurinen 2019, 78). Tätä kehittämishanketta ajatellen yhteisten tavoitteiden määrittely ja niiden tarkentaminen prosessin eri vaiheissa oli välttämätöntä.

Kehittämistoimintaan kuuluu oleellisesti myös arviointi ja sen onnistumista tulee arvioida asetettuihin tavoitteisiin peilaten (Kananen 2014a, 137). Arviointia tulee tehdä kaiken aikaa kehittämistyön prosessin eri vaiheissa. Sen lisäksi arviointi eritellään kehittämistyössä myös omaksi vaiheeksi, jolloin erityisesti työskentelyn loppuksi keskitytään arviointiin: missä on onnistuttu ja missä epäonnistuttu. Arviointiin voi sisältyä esimerkiksi itsearviointia ja ulkoista arviointia. (Salonen ym. 2017, 64.) Ojasalo kumppaneineen (2014, 48) painottaa myös arvioinnin tärkeyttä kehittämistyössä, arvioida tulisi ainakin johdonmukaisuutta, kehittämismenetelmiä ja tavoitteiden saavuttamista.

Tämä kehittämishanke toteutettiin toimintatutkimuksena ja sitä pidettiin sopivana valintana. Jatkuvaa arviointia tehtiin prosessin eri vaiheissa ja myös toimintatutkimukselle ominainen syklinen kehitystyön eteneminen toteutui koko prosessin ajan (Kananen 2015a, 74). Jatkuvaa asioiden työstämistä ja kehittämistä tavoiteltiin syklisen prosessin kautta, jokaisen vaiheen jälkeen toimintaa arvioitiin ja seuraavaa toimintaa ja jatkoa suunniteltiin. Toimintatutkimuksessa kirjallinen raportointi on tärkeällä sijalla, kirjoittamista on tehtävä koko tutkimusprosessin ajan ja se tulee aloittaa heti aloitusvaiheessa huolimatta siitä, että teksti ei olisi lopullinen (Kananen 2014a, 143; Kananen 2014b, 12-13). Tätä ohjeistusta noudatettiin ja todettiin sen tukeneen työskentelyä. Kirjoittamista tehtiin yhä uudelleen ja

tekstiä muokkailtiin useita kertoja, jotta kaikki asiat saatiin esitettyä mahdollisimman johdonmukaisesti. Myös koko prosessin aikana aiempiin tutkimuksiin ja teoriaan perehtyminen selkeytti kokonaisuuden hahmottamista. Tätä pidetään oleellisena ja tärkeänä osana kehittämishankkeen työstämisessä sen alkuvaiheesta lähtien (Ojasalo ym. 2014, 24). Lapsiperhepalveluita ja työn kehittämistä koskevia aiempia tutkimuksia ja selvityksiä oli kohtuullisen hyvin saatavilla, niihin tutustuminen antoi taustaa aihepiiriin ja työskentelylle.

Toimintatutkimuksessa sen tekijän kuuluu olla toiminnassa mukana toteuttamassa muutosta, tämä toteutui tässä kehittämishankkeessa. Aineistonkeruumenetelmänä käytettiin osallistuvaa havainnointia. Sitä täydennettiin käyttämällä myös toista aineistonkeruumenetelmää, joka oli teemoitettu ryhmähaastattelu, joten myös sen suhteen toimittiin toimintatutkimukseen soveltuvalla tavalla. (Kananen 2014a, 29; Kananen 2015b, 77.) Toimintatutkimukselle tyypillinen toiminnallisuus toteutui jalkautumisen ja työpajojen kautta (Kananen 2014a, 13). Laadullisessa tutkimuksessa aineistoa tulisi kerätä henkilöiltä, jotka ovat tutkitavan asian kanssa tekemisissä (Vilkkä 2015, 135). Henkilöt, joilla on tutkittavasta asiasta parhaiten tietoa, ovat myös parhaita valintoja tutkittaviksi (Kananen 2014b, 97). Tutkittavat valikoituivat luontevasti Perheet keskiöön! -hankkeen työntekijöistä, jotka olivat olleet koko toimintamallin kehittämisen ajan mukana prosessissa. Valittujen aineistonkeruumenetelmien kautta saatiin riittävästi tarvittavaa aineistoa: ideoita, kokemuksia ja arviota koskien toimintamallia. Valinnat vastasivat siihen, että vastauksia saatiin asetettuihin kehittämiss tehtäviin. Vilkkä (2015, 144) toteaa, että osallistuva havainnointi sopii aineistonkeruumenetelmäksi silloin, jos tutkittavasta asiasta ei juurikaan ole ennestään tietoa. Näin ollen osallistuva havainnointi jalkautumisen ja kyselyn toteuttamiseen soveltui aineistonkeruumenetelmäksi hyvin, koska jalkautuminen toteutettiin ensimmäistä kertaa. Teemoitettuihin ryhmähaastatteluihin, jotka toteutettiin työpajojen muodossa, valittiin työstettävät teemat peilaten asetettuja kehittämiss tehtäviä, kuten Vilkkä (2015, 124) ohjeistaa.

Usein laadullisen aineiston yhteydessä puhutaan saturaation eli kylläntymisen käsitteestä. Se tarkoittaa, että aineisto alkaa toistaa tietoa, eikä ilmennä enää mitään uutta. Tällaisen tilanteen kohdalla voidaan katsoa aineiston olevan riittävä. (Hirsjärvi ym. 2018, 181-182.) Toisen työpajan aineiston analysoinnin jälkeen vastaukset alkoivat toistua, siinä vaiheessa huomattiin aineistoa saadun riittävästi ja aineiston vastanneen tutkimuksellisiin kehittämiss tehtäviin. Aineiston kylläntymisen todettiin tapahtuneen.

Ensimmäisen työpajan jälkeen osallistujilta jäi pyytämättä palautetta työpajan toteutuksesta. Tämän toteamisen jälkeen toisen työpajan kohdalla toimittiin toisin. Toisen työpajan jälkeen palautetta saatiin kahdelta työpajaan osallistuneelta henkilöltä. Palautteen perusteella toisen työpajan Tulospuu -menetelmä oli ollut kiva tapa pohtia asioita ja sen koettiin

soveltuvan hyvin havainnollistavuutensa vuoksi koko toimintamalliprosessin läpikäymiseen ja arvioimiseen. Ryhmän koko (4 hlöä) oli koettu sopivaksi, jotta kaikkien ajatukset ja mielipiteet tulivat kuulluiksi, lisäksi muiden ajatuksista oli saanut uusia näkökulmia itselleen.

Kehittämishankkeen tekeminen oli opettavainen prosessi, jossa vuorovaikutus- ja yhteistyötaidot olivat tärkeällä sijalla. Eri vaiheissa tarvittiin laajasti osaamista, ja tämän koulutuksen eri opintojaksoilta saadut opit olivat useissa kohdin hyödyllisiä. Ihmisten kohtaaminen ja työpajojen pitäminen oli entuudestaan tuttua, mutta silti jokaiseen uuteen tilanteeseen valmistauduttiin huolella. Jalkautumiseen osallistuminen antoi konkreettisesti tärkeän kokemuksen siitä, mitä oltiin kehittämässä. Työpajat ja niistä sekä jalkautumisesta saadut aineistot olivat sopivia valintoja kehittämistehtävien selvittämiseksi. Yhteinen kehittämistyö Perheet keskiöön! -hankkeen työntekijöiden kanssa oli antoisaa, koska työpajojen ja keskusteluiden kautta myös heille pystyttiin mahdollistamaan oppimisen kokemuksia ja tilaisuuksia prosessoida yhdessä kehitettävää asiaa. Osallisuusviikko -toimintamallia kehitettiin heille työkaluksi käytännön työhön.

Tämän tutkimuksellisen kehittämishankkeen aihe oli erittäin sopiva ajatellen Lapsi- ja perhepalveluiden kehittäminen koulutuslinjaa. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (LAPE) tämän hetkisenä painopisteenä on perhekeskustoiminnan kehittäminen, johon myös tällä kehittämishankkeella haluttiin vastata (Valtioneuvosto 2019). LAPE -muutos-työssä perhekeskustoimintaa ohjaavissa kriteereissä korostetaan toimintamallien kehittämistä, joiden avulla perheet ovat osallisia perhekeskustoiminnan kehittämistyössä (Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos 2019g). Kehittämishanke oli myös työelämälähtöinen ja sille oli jo todettu tarve sekä ideoitu alustavaa hahmotelmaa työskentelyyn lähdeittäessä. Arvioinnin mukaan tavoitteisiin päästiin ja vastauksia saatiin asetettuihin kehittämistehtäviin. Tulosten ja johtopäätösten pohjalta muodostettiin Osallisuusviikko -toimintamalli, joka oli tämän kehittämishankkeen tavoitteena.

Kehittämistoiminnalla tavoitellaan asioiden parantamista ja olettamuksena on, että onnistuessaan se voi laajentua muiden työyhteisöjen käyttöön (Toikko 2012, 150-151). Tärkeää on arvioida, onko tuotos hyödynnettävissä muuallakin (Ojasalo ym. 2014, 48). Tämän kehittämishankkeen tuotoksena tullut toimintamalli suunniteltiin siten, että se on mahdollista ottaa käyttöön maanlaajuisesti huomioiden maakunnallisia eroavaisuuksia. Toimintamallin vaiheet ja niiden sisällöt mahdollistavat alueellisten erojen ja tarpeiden huomioon ottamisen esimerkiksi kyselylomakkeen sisällöissä tai jalkautumispaikkojen valinnassa. Toimintamalli ei vaadi lisäresursseja, vaan on toteutettavissa nykyisillä resursseilla monitoimijaisesti.

11.3 Näkökulmia jatkokehittämiseen

Yleisesti ajatellen niin työntekijöiden kuin asiakkaiden mukaan ottaminen kehittämistyöhön on tärkeää. Ilman yhteyttä asiakaskuntaan kehittäminen voi olla heidän kannaltaan hyödyttöntä (Tuominen ym. 2015, 24). Palvelunkäyttäjien tulisi olla enemmän mukana kaikissa eri vaiheissa, niin palveluiden suunnittelussa, kehittämisessä kuin arvioinnissa. Tätä kautta myös palvelunkäyttäjien osallisuutta tuetaan. (Beresford, Fleming, Glynn, Bewley, Croft, Branfield & Postle 2011, 315.) Viranomaisten tulee varmistaa, että vanhempien ääni tulee huomioituksi, kun palvelurakenteen kehitystyötä tehdään (Eurochild 2015).

Osallisuusviikko -toimintamallissa keskeistä on monitoimijainen yhteistyö, jossa perhekeskustoimijat yhdistävät voimavaransa ja vanhemmat kohdataan matalalla kynnyksellä heidän arkiympäristössään. Selkeä kehittämisen kohde jatkoa ajatellen on tämän monitoimijaisen yhteistyön luonteva kehittyminen yli sektorirajojen, jotta asiakaslähtöisyys on toiminnan keskiössä. Kehittämishankkeen aikana ei päästy todentamaan kuinka vanhemmilta saatuja näkemyksiä perhekeskustoimintojen kehitystyössä tullaan hyödyntämään. Niillä on osallisuuden toteutumisen näkökulmasta merkittävää painoarvoa ja vaikuttavuutta asiakaslähtöisen toiminnan kehittämiseen. Toimintaa kehitettäessä on syytä huomioida asiakkaiden osallisuuden toteutumisen seurannasta saatuja tuloksia (Kaukonen ym. 2018, 3). Jatkokehittämisen aiheena voisi seurata kuinka vanhemmilta tässä kehittämishankkeessa saadut näkemykset on huomioitu perhekeskusten toiminnassa.

Jatkokehittämistä ajatellen myös vanhempien osallisuutta on mahdollista vahvistaa rohkeammin tämän toimintamallin eri vaiheissa. Osa kohdatuista vanhemmista oli valmiita antamaan yhteystietonsa ja innokkaita lähtemään mukaan eri toimintojen järjestämiseen asuinalueellaan. Heidän aktiivisuuttaan voisi hyvin hyödyntää ainakin Osallisuusviikko -toimintamalliin sisältyvän kyselylomakkeen sisällöissä sekä saatujen tulosten tiedottamisessa ja jatkokäsittelyssä. Jatkossa perhekeskustoimijoiden taholta voitaisiin tukea vapaaehtoisia vanhempia järjestämään esimerkiksi vertaisryhmiä tai -kahviloita tarjoamalla niihin tilat ja ammattilaisten tuen niiden käynnistymiseksi. Lapsiperhepalveluiden äitikeskeisyydestä on puhuttu (Perälä ym. 2011b, 84). Vanhemmista myös isien osallistumismahdollisuudet nähtiin tämän kehittämishankkeen aikana tärkeinä ja jalkautumisen paikkoja on hyvä miettiä mahdollisimman moninaisten vanhempien tavoitettavuuden kannalta.

Myös lasten osallisuutta perhekeskustoiminnan kehittämisessä ja palveluihin vaikuttamisessa on hyvä tarkastella jatkossa. Lapsiperheiden palveluja kehitettäessä tulee kiinnittää huomiota lapsivaikutusten arviointiin. On tärkeää muistaa arvioida, miten tehdyillä palveluiden kehittämistoimilla on vaikutusta lasten hyvinvointiin ja heidän etujen toteutumiseen. Lasten kuuleminen on keskeisessä asemassa edellä mainittuja asioita arvioitaessa.

(Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2019.) Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (LAPE) yksi tavoite on, että vuonna 2025 vallitsee “Lapsiystävällinen Suomi”, jolloin tarjolla on lapsi- ja perhelähtöisiä palveluita (Aula 2019). Tähän pääsemiseksi asiakkaiden ja palvelunkäyttäjien tärkeää roolia hyvinvointipalveluiden kehittämisessä ei tule unohtaa (Toikko 2012, 148). Perheiden ja vanhempien huomioiminen ja vanhemmuudessa tukeminen tuo vaikuttavuutta lasten hyvinvointiin. Vanhempien osallisuuden kokemukset saavat aikaan voimaantumista ja lisäävät omatoimista ratkaisukykyä perheen haastavista tilanteista selviytymiseen, jolla on suorat vaikutukset lasten hyvinvointiin. Lapsiperheiden kohdalla eriarvoistumisen lisääntymisen katkaisun eteen tulee tehdä töitä sekä panostaa lapsiperheiden varhaisen tuen palveluihin. (Eurochild 2015; Heinström 2018, 80-81, 87-88.)

LÄHTEET

Aalto-Kallio, M. & Mäkipää, E. 2010. Käytäntöjä terveyden edistämiseksi. Katsaus terveyden edistämisen rakenteiden kehittämistyöhön. Julkaisu 2/2010. Terveyden edistämisen keskus ry [viitattu 7.12.2019]. Saatavissa: <https://docplayer.fi/3679562-Kaytantoja-terveyden-edistamiseksi.html>

Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.

Arnkil, R., Spangar, T. & Jokinen, E. 2007. Hyvä vertaisoppiminen kuntatyön arjessa. Kuntaliiton verkkojulkaisu [viitattu 25.10.2019]. Saatavissa: http://shop.kuntaliitto.fi/product_details.php?p=287

Aseman Lapset ry. 2013. Jalkautuva nuorisotyö [viitattu 8.12.2019]. Saatavissa: <https://www.asemanlapset.fi/fi/ajankohtaista/videoesittelyt/jalkautuva-nuorisotyö>

Aula, M. K. 2019. LAPE 2019 askelmerkit. Lapsi keskiöön - tuki arkeen. Sosiaali- ja terveysministeriö [viitattu 10.12.2019]. Saatavissa: https://stm.fi/documents/1271139/1953486/LAPE+2019+toimintasuunnitelma+mka+14012019_.pdf/8fcbfa2-1ee8-8c07-925c-7ab2380c8c20/LAPE+2019+toimintasuunnitelma+mka+14012019_.pdf.pdf

Beresford, P., Fleming, J., Glynn, M., Bewley, C., Croft, S., Branfield & Postle, K. 2011. Supporting People. Towards a person-centred approach. Bristol: The Policy Press.

Bergbacka, K. & Kalmari, H. 2019. Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Lapsiin, nuoriin ja perheisiin liittyviä nostoja hallitusohjelmasta. LAPE akatemia [viitattu 18.12.2019]. Saatavissa: https://thl.fi/documents/605877/4862045/Lapset+nuoret+perheet+ja+LAPE_nakokulma++hallitusohjelmaan+2019_.pdf/6053eed8-c0b4-4e15-9cb6-acdedc6f8ae4

Bing, V. 2012. Historical development of family centres in Sweden and Nordic countries. Teoksessa Kekkonen, M., Montonen, M. & Viitala, R. (ed.) Family centre in Nordic countries – a meeting point for children and families, 15-20 [viitattu 7.11.2019]. Saatavissa: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:700870/FULLTEXT01.pdf>

Espoon kaupunki. 2019. Lapsiperheiden palvelut. Tukea lapsiperheen arkeen [viitattu 12.4.2019]. Saatavissa: https://www.espoo.fi/fi-FI/Sosiaali_ja_terveyspalvelut/Lapsiperheiden_palvelut/Tukea_lapsiperheen_arkeen

Eurochild 2015. Eurochild Policy Position on Evidence and Evaluation Methodologies for Family and Parenting Support Policies and Practice. Policy position [viitattu 10.12.2019].

Saatavissa: https://www.eurochild.org/fileadmin/public/05_Library/Thematic_priorities/03_Family_Parenting_Support/Eurochild_policy_position_on_evidence_base_FINAL.pdf

Föreningen för familjecentralers främjande. 2019. Vad är en familjecentral? [viitattu 17.10.2019]. Saatavissa: <http://familjecentraler.se/vad-ar-en-familjecentral/>

Goossen, C. & Austin, M. J. 2017. Service User Involvement in UK Social Service Agencies and Social Work Education. *Journal of Social Work Education*. Vol. 53 (1), 37-51 [viitattu 10.12.2019]. Saatavissa: https://mackcenter.berkeley.edu/sites/default/files/service_user_involvement_in_uk_social_service_agencies_and_social_work_education.pdf

Gothóni, R., Hyväri, S., Kolkka, M. & Vuokila-Oikkonen, P. 2016. Inklusio ja yhteisöllisyys yhteisen hyvän toteutumisenä. Teoksessa Gothóni, R., Hyväri, S., Kolkka, M. & Vuokila-Oikkonen, P. (toim.) *Osallisuus yhteiskunnallisena haasteena – Diakonia-ammattikorkeakoulun TKI-Toiminnan vuosikirja 2*. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 13-23.

Hallituksen esitys, HE 15/20172 [viitattu 15.11.2019]. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2017/20170015#idp455577952>

Halme, N., Kekkonen, M. & Perälä, M-L. 2012. Perhekeskukset Suomessa. *Palvelut, yhteistoiminta ja johtaminen*. Raportti 62/2012. Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos [viitattu 13.10.2019]. Saatavissa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90890/URN_ISBN_978-952-245-747-9.pdf?sequence=1

Halme, N., Vuorisalmi, M. & Perälä, M-L. 2014. Tuki, osallisuus ja yhteistoiminta lasten ja perheiden palveluissa. *Työntekijöiden näkökulma*. Raportti 4/2014. Tampere: Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos.

Hastrup, A., Hakkarainen, P., Heinonen, H., Hyytinen, R., Ihanus, M., Kerppola, J., Kokkonen, J., Lampinen, P., Martikainen, A., Paju, P., Rapeli, T., Saaristo, A-M., Sairisalo, H., Satuli-Kukkonen, T., Suomu, K., Särkelä, R., Tuominen, M. & Willman, A. 2019a. Lasten ja perheiden palvelujen tuottaminen yhteistyössä järjestöjen ja seurakuntien kanssa - toimivat rakenteet ja sopimuskäytännöt. *Työpaperi 5/2019*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos [viitattu 12.11.2019]. Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137497/URN_ISBN_978-952-343-284-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Hastrup, A., Pelkonen, M., Normia-Ahlsten, L. & Perhekeskusverkosto. 2019b. Kohti alueellista perhekeskustoimintamallia – Näin sen teemme. *Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma*. Perhekeskus mukana elämässä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos [viitattu

Jyväskylän yliopisto 2015b. Koppa-info. Haastattelut [viitattu 22.10.2019]. Saatavissa: <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineistonhankintamenetelmat/haastattelut>

Kainulainen, S., Paananen, R. & Surakka, A. 2016b. Maakunnan ihmisten elämänlaatu sote-palveluiden tavoitteeksi. Teoksessa Niemelä, J. (toim.) Sote sosiaalisen kestävyuden vahvistajana. Diak Puheenvuoro 2. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 97-113 [viitattu 7.12.2019]. Saatavissa: <https://docplayer.fi/23575816-Jorma-niemela-toim-sote-sosiaalisen-kestavyuden-vahvistajana.html>

Kainulainen, S., Paananen, R., Surakka, A. & Saari, J. 2016a. Nuorten huono-osaisuus - pysyvää vai ehkäistävissä? Teoksessa Gothóni, R., Hyväri, S., Kolkka, M. & Vuokila-Oikonen, P. (toim.) Osallisuus yhteiskunnallisena haasteena – Diakonia-ammattikorkeakoulun TKI-Toiminnan vuosikirja 2. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 67-84.

Kananen, J. 2014a. Toimintatutkimus kehittämistutkimuksen muotona. Miten kirjoitan toimintatutkimuksen opinnäytetyönä? Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja. Jyväskylä: Suomen yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Kananen, J. 2014b. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja. Jyväskylä: Suomen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Kananen, J. 2015a. Kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas. Miten kirjoitan kehittämistutkimuksen vaihe vaiheelta. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja. Jyväskylä: Suomen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Kananen, J. 2015b. Opinnäytetyön kirjoittajan opas. Näin kirjoitan opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja. Jyväskylä: Suomen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Kankkunen P. & Vehviläinen-Julkunen, K. 2017. 3.-5. Tutkimus hoitotieteessä. 3.-5. painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Kantojärvi, P. 2012 Fasilitointi luo uutta. Menesty ryhmän vetäjänä. Liettua: Talentum Media Oy.

Kaukonen, P., Pelkonen, M., Hastrup, A., Bergbacka, K., Mäkelä, J., Santala, R. ja LAPE-toimijat. 2018. Lapsille ja nuorille hyvä sote. LAPE-teesit sote-palveluiden uudistamisen tueksi. Päätösten tueksi. 51/2018. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos [viitattu 27.8.2019]. Saatavissa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137190/THL_PT_051_2018%20web.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Kekkonen, M. 2019. Kohtaamispaikka perhekeskuksissa. Tutkimuksesta tiiviisti 2. Tammi-kuu 2019. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos [viitattu 22.10.2019]. Saatavissa: www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137395/TUTI%202019_2_15022019.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Kekkonen, M. & Huittinen, M. 2018. Perhekeskuksen kohtaamispaikan toimintaperiaatteet. Työpajatyöskentelyn tuotos. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos [viitattu 17.11.2019]. Saatavissa: <https://www.lapeuusimaa.fi/wp-content/uploads/sites/2/2018/04/Toimintaperiaatteet-26-01-2018-.pdf>

Kekoni, T., Mönkkönen, K., Hujala, A., Laulainen, S. & Hirvonen, J. 2019. Moniammatillisuus käsitteinä ja käytänteinä. Teoksessa Mönkkönen, K., Kekoni, T. & Pehkonen, A. (toim.) Moniammatillinen yhteistyö. Vaikuttava vuorovaikutus sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Gaudeamus, 15-46.

Keski-Suomi 2018. Keski-Suomen perhekeskustoimintamalli. Avoimet kohtaamispaikat [viitattu 31.3.2019]. Saatavissa: <http://www.ks2021.fi/uudistuksen-karkihankkeet/kslape/hankekokonaisuudet/perhekeskustoimintamalli/>

Kittilä, R., Kurikka, P., Männistö, L., Pajula, E., Pekkanen, M. & Uusitalo, K. 2018. Järjestöt maakunnan kumppaneina – Malleja järjestöystävällisen maakunnan rakentamiseen. Helsinki: Suomen Kuntaliitto. [viitattu 16.11.2019]. Saatavissa: http://shop.kuntaliitto.fi/product_details.php?p=3508

Kuntalaki 365/1995 [viitattu 15.11.2019]. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1995/19950365>

Kunteko 2020. 2016. Turun kaupunki. Jalkautuva sosiaalityö [viitattu 8.12.2019]. Saatavissa: <https://www.kunteko.fi/katso/457>

Kuorilehto, R. 2014. Moniasiantuntijuus sosiaali- ja terveydenhuollon perhetyössä. Monita-hoarviointi Q-metodologialla. Akateeminen väitöskirja. Lääketieteellinen tiedekunta. Oulun yliopisto.

Lastensuojelulaki. L417/2007 [viitattu 29.8.2019]. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Lastensuojelun Keskusliitto. 2019. Lastensuojelun Keskusliitto [viitattu 20.8.2019]. Saatavissa: <https://www.lskl.fi/keskusliitto/>

Leemann, L. & Hämäläinen, R-M. 2015. Matalan kynnyksen palvelut. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke (Sokra). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos [viitattu

7.12.2019]. Saatavissa: https://thl.fi/documents/966696/3775621/Tietopaketti_Matalan_Kynnyksen_Palvelut.pdf/97b1aef8-b8ca-4ec3-ac4c-b80d3e754cec

Leemann, L. & Hämäläinen, R-M. 2016. Asiakasosallisuus, sosiaalinen osallisuus ja matalan kynnyksen palvelut. Pohdintaa käsitteiden sisällöstä. Yhteiskuntapolitiikka 81(2016):5 [viitattu 15.9.2019]. Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131350/YP1605_Leemann&Hamalainen.pdf?sequence=2

Lightburn, A. & Warren-Adamson, C. 2015. An Integrated Practice Model for Community Family Centers. Teoksessa Corcoran, K. & Roberts, A. (ed.) Social workers` desk Reference, 879. Oxford: Oxford University Press.

Lindh, J., Linnakangas, R. & Laitinen, M. 2017. Kuvalliset menetelmät nuorten osallisuuden tukemisessa. Teoksessa Pohjola, A., Kairala, M., Lyly, H. & Niskala, A. (toim.) Asiakkaasta kehittäjäksi ja vaikuttajaksi. Asiakkaiden osallisuuden muutos sosiaali- ja terveyspalveluissa. Tampere: Vastapaino Oy, 110-128.

Lindqvist, U.(toim.) 2008. Varhainen tuki – kohti hyviä käytäntöjä. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, oppaita ja työkirjoja 2008:7 [viitattu 8.9.2019]. Saatavissa: <http://docplayer.fi/415424-Varhainen-tuki-varhainen-tuki-o-p-a-s-kohti-hyvia-kaytantoja-kohti-hyvia-kaytantoja-opas.html>

Lindqvist, U. 2018. Järjestöt ja seurakunnat Perhekeskustoimintaa kehittämässä. Yhteen-
veto toiminnasta ja kehittämistyöstä 2012-2018. Lastensuojelun Keskusliitto [viitattu 16.11.2019]. Saatavissa: https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Jarjestot_ja_seurakunnat_perhekeskustoimintaa_kehittamassa_2018.pdf

Lindqvist, U. 2019a. Perheet keskiöön! -hanke 2018-2020. Yleisesitys_3.

Lindqvist, U. 2019b. Perheet keskiöön! -osallisuusviikko. Suunnittelumuistio.

Lindqvist, U. & Muuronen, K. 2018a. Perhekeskus kokoaa perheen palvelut yhteen. Verkkojulkaisu. Lastensuojelun Keskusliitto [viitattu 31.3.2019]. Saatavissa: <https://www.lskl.fi/verkkouutiset/perhekeskus-kokoaa-perheen-palvelut-yhteen/>

Lindqvist, U. & Muuronen, K. 2018b. Lapsiperheiden tarpeet ja järjestöjen sekä seurakuntien tarjonta – kohtaavatko ne perhekeskuksissa? [viitattu 8.11.2019]. Saatavissa: <https://www.lskl.fi/blogi/lapsiperheiden-tarpeet-ja-jarjestojen-seka-seurakuntien-tarjonta-kohtaavatko-ne-perhekeskuksissa/>

Mantela, J. 2018. Monitoimijainen osallisuus. Luento Lahden ammattikorkeakoulussa 31.10.2018.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto. 2019. Lapset ensin. Lapsivaikutusten arviointi [viitattu 10.12.2019]. Saatavissa: <https://www.mll.fi/kumppaneille/kuntayhteistyo/lapsivaikutusten-arviointi/>

Muurinen, H. 2019. Pragmatismi ja kokeileva lähestymistapa sosiaalityön tiedonmuodotuksessa. Yliopistollinen väitöskirja. Valtiotieteellinen tiedekunta. Helsingin yliopisto.

Niemelä, J. & Turpeinen, T. 2016. Järjestöjen valmistautuminen sote-uudistukseen. Teoksessa Niemelä, J. (toim.) Sote sosiaalisen kestävyuden vahvistajana. Diak Puheenvuoro 2. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 117-148 [viitattu 7.12.2019]. Saatavissa: <https://docplayer.fi/23575816-Jorma-niemela-toim-sote-sosiaalisen-kestavyden-vahvistajana.html>

Nikander, J. & Tuominen-Thuesen, M. 2016. Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämissuunnitelma (KASTE 2010-2015). Ulkoinen arviointi – Loppuraportti [viitattu 7.11.2019]. Saatavissa: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74895/Rap%20ja%20mui_2016_16_PDF.pdf

Nivala, E. & Rynänen, S. 2013. Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja, vuosikirja 2013, vol. 14 [viitattu 15.10.2019]. Saatavissa: https://www.uef.fi/documents/364780/1847612/Nivala_%26_Rynänen_Kohti_sosiaalipedagogista_osallisuuden_ideaalia.pdf/82a018a3-5f0a-4c44-8937-7fd4ac2a3879

Nyysönen, L. 2018. Monitoimijaisuus ja perhekeskustoimintamalli. Perhekeskustoimintamalli tutuksi työntekijöille. Luentomateriaali 6.10.2018 [viitattu 8.10.2019]. Saatavissa: <https://www.lapepohjoissavo.fi/media/tapahtumat-ja-tallenteet/monitoimijainen-esityspeke-koulutukset-tyontekijoille.pdf>

Ojasalo, K., Moilanen, T. & Ritalahti, J. 2014. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. 3. uudistettu painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Pajulammi, H. 2014. Lapsi, oikeus ja osallisuus. Yliopistollinen väitöskirja. Oikeustieteellinen tiedekunta. Lapin yliopisto. Helsinki: Talentum.

Pehkonen, A., Martikainen, K., Kinni, R-L. & Mönkkönen, K. 2019. Asiakas moniammatillisessa kohtaamisessa. Teoksessa Mönkkönen, K., Kekoni, T. & Pehkonen, A. (toim.) Moniammatillinen yhteistyö. Vaikuttava vuorovaikutus sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Gaudeamus, 89-111.

Perheet keskiöön! 2019. Lastensuojelun Keskusliitto [viitattu 20.8.2019]. Saatavissa: <https://www.lskl.fi/keskusliitto/hankkeet/perheet-keskioon/>

Perälä, M-L., Halme, N., Hammar, T. & Nykänen, S. 2011a. Hajanaisia palveluja vai toimiva kokonaisuus? Lasten ja perheiden palvelut toimialajohtajien näkökulmasta. Raportti 29/2011. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Perälä, M-L., Salonen, A., Halme, N. & Nykänen, S. 2011b. Miten lasten ja perheiden palvelut vastaavat tarpeita? Vanhempien näkökulma. Raportti 36/2011. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos [viitattu 4.12.2019]. Saatavissa: <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80090/27f8cf8b-8fa8-402a-b3a0-e26dd8a7ba6d.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Perälä, M-L., Halme, N. & Kanste, O. 2013. Johtaminen, palvelut ja lapsiperheiden hyvinvointi. Teoksessa Reivinen, J. & Vähäkylä, L. (toim.) 2013. Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Helsinki: Gaudeamus, 127.

Petreljus, P. 2017. Lastensuojelua kehitetään monella osa-alueella samanaikaisesti [viitattu 13.11.2019]. Saatavissa: https://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/lastensuojelua-kehitetaan-monella-osa-alueella-samanaikaisesti?_101_IN-STANCE_YZfcyWxQB2Me_groupId=1271139

Petreljus, P., Tulensalo, H., Jaakkola, A-M., & Hietämäki, J. 2016 (toim.) Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi. Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. Työpöytä 33/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2019 [viitattu 20.4.2019]. Saatavissa: https://julkari.fi/bitstream/handle/10024/131363/URN_ISBN_978-952-302-749-7.pdf?sequence=1

Pokela, S. 2018. Perheteri. Perhekeskustoiminnan kehittäminen osana KP LAPE –muutosohjelmaa. Opinnäytetyö. Sosiaali- ja terveysalan ylempi AMK. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Pärnä, K. 2012. Kehittävä moniammatillinen yhteistyö prosessina. Lapsiperheiden varhaisen tukemisen mahdollisuudet. Yliopistollinen väitöskirja. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Turun yliopisto.

Pääministeri Antti Rinteen hallituksen ohjelma 6.6.2019. Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Valtioneuvoston julkaisuja 2019: 23. Helsinki 2019 [viitattu 23.8.2019]. Saatavissa: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161662/Osallistava_ja_osaava_Suomi_2019_WEB.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Raitakari, S., Räsänen, J-M., Kostiaainen, T. & Juhila, K. 2019. Integroiva työtapamuutos perhekeskuskontekstissa. Kriittisten tekijöiden tarkastelua [viitattu 6.11.2019].

Saatavissa: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/105437/978-952-03-1020-2.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Rautio, S. 2016. Neuvolan perhetyö vanhemmuuden varhaisena tukena ja yhteistyönä. Akateeminen väitöskirja. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Jyväskylän yliopisto.

Routio, P. 2019a. Virtuaaliyliopisto. Tutkimusmenetelmät. Toimintatutkimus. Taideteollinen korkeakoulu [viitattu 5.11.2019]. Saatavissa: http://www2.uiah.fi/virtu/materiaalit/tuotetiede/html_files/153_ohjaava.html#toimtutk

Routio, P. 2019b. Virtuaaliyliopisto. Tutkimusmenetelmät. Teemahaastattelu. Taideteollinen korkeakoulu [viitattu 21.10.2019]. Saatavissa: http://www2.uiah.fi/virtu/materiaalit/tuotetiede/html_files/1364_empiir.html#teemahaas

Ruuskanen, P., Körkkö, H. & Karumaa, N. 2015. World cafe. Opas deliberatiivisen world cafen järjestämiseen. Suomen Settlementiliitto. Settlementijulkaisuja 38 [viitattu 20.10.2019]. Saatavissa: <https://www.innokyla.fi/documents/2384891/5355b62a-47d6-452d-a7e4-244fcef125f4>

Salonen, K., Eloranta, S., Hautala, T. & Kinos, S. 2017. Kehittämistoiminta ja kehittämisen menetelmiä ammatillisessa korkeakoulussa. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja [viitattu 14.4.2019]. Saatavissa: <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522166494.pdf>

Sirola-Korhonen, K. 2017. Osallistavat menetelmät. Vinkkejä ja virikkeitä kouluttajalle. KSL-opintokeskus [viitattu 5.11.2019]. Saatavissa: <https://www.ksl.fi/wp-content/uploads/2017/10/Osallistavat-menetelmät-KSL-verkko.pdf>

Sosiaalihuoltolaki. L 1301/2014 [viitattu 12.4.2019]. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301#L4P42>

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2019a. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE) [viitattu 12.8.2019]. Saatavissa: <https://stm.fi/hankkeet/lapsi-ja-perhepalvelut>

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2019b. Perhekeskukset [viitattu 9.8.2019]. Saatavissa: <https://stm.fi/lape/perhekeskukset>

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2019c. Osallisuuden edistäminen [viitattu 22.10.2019]. Saatavissa: <https://stm.fi/osallisuuden-edistaminen>

SotePeda 24/7. 2019. Sanoitetaan monitoimijuutta – moniammatillisuus, monialaisuus ja monitoimijuus toimialojen diskurssien pyörteessä [viitattu 10.11.2019]. Saatavissa: <http://sotepeda247.fi/2019/04/17/sanoitetaan-monitoimijuutta-moniammatillisuus-monialaisuus-ja-monitoimijuus-toimialojen-diskurssien-pyorteessa/>

Summa, T. & Tuominen, K. 2009. Fasilitaattorin käsikirja. Menetelmiä sujuvaan ryhmätyöskentelyyn. Kehitysyhteistyön palvelukeskus Kepa ry [viitattu 21.10.2019]. Saatavissa: <https://www.globaalikasvatus.fi/sites/default/files/attachments/fasilitaattorin-tyokirja-menetelmia-sujuvaan-ryhmatyoskentelyyn.pdf>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2018. Lapset, nuoret ja perheet. Kohtaamispaikka mahdollistaa vertaistuen ja vahvistaa yhteisöllisyyttä [viitattu 14.4.2019]. Saatavissa: https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/perhekeskus/mita_perhekeskus_tekee/mahdollistaa-vertaistuen-ja-vahvistaa-yhteisollisyytta

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2019a. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE) [viitattu 12.8.2019]. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/lapsi-ja-perhepalveluiden-muutosohjelma-lape->

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2019b. Perhekeskus [viitattu 9.8.2019]. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/perhekeskus>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2019c. Kohtaamispaikka [viitattu 9.8.2019]. Saatavissa: https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/perhekeskus/mita_perhekeskus_tekee/kohtaamispaikka

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2019d. Hyvinvointi- ja terveyserot. Osallisuus [viitattu 22.10.2019]. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2019e. Lapset, nuoret ja perheet. Lapsiperheiden kotipalvelu [viitattu 8.10.2019]. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/sosiaalipalvelut/kotipalvelu>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2019f. Mitä perhekeskus tekee? [viitattu 18.10.2019]. Saatavissa: https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/perhekeskus/mita_perhekeskus_tekee

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2019g. Kansalliset linjaukset perhekeskustoiminnalle [viitattu 18.10.2019]. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/perhekeskus/kansalliset-linjaukset-perhekeskustoiminnalle>

Thyrhaug, A., Vedeler, G., Martinussen, M. & Adolfsen, F. 2012. Collaboration in the Family's House. Teoksessa Kekkonen, M., Montonen, M. & Viitala, R. (ed.) Family centre in Nordic countries – a meeting point for children and families, 102-104 [viitattu 7.11.2019]. Saatavissa: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:700870/FULLTEXT01.pdf>

Tirkkonen, T. 2018. Lapset, nuoret ja perheet. Perhetyö. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos [viitattu 29.8.2019]. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/sosiaalipalvelut/perhetyo>

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampere University Press.

Toikko, T. 2012. Sosiaalipalveluiden kehityssuunnat. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Tuominen, T., Järvi, K., Lehtonen M. H., Valtanen, J. & Martinsuo, M. 2015. Palvelujen tuotteistamisen käsikirja. Osallistavia menetelmiä palvelujen kehittämiseen. Aalto-yliopistojen julkaisusarja Tiede + Teknologia [viitattu 14.10.2019]. Saatavissa: <https://aalto-doc.aalto.fi/bitstream/handle/123456789/16523/isbn9789526062181.pdf>

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa [viitattu 9.10.2019]. Saatavissa: https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Valtioneuvosto. 2019. Lapsi- ja perhepalveluiden kehittäminen jatkuu. Sosiaali- ja terveysministeriö. Tiedote [viitattu 28.12.2019]. Saatavissa: https://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-aset_publisher/1271139/lapsi-ja-perhepalvelujen-kehittaminen-jatkuu

Vilkkä, H. 2015. Tutki ja kehitä. 4. uudistettu painos. Juva: PS-kustannus.

Vuorenmaa, M. 2016. Äitien ja isien osallisuus perheessä ja lasten palveluissa sekä osallisuuden yhteydessä olevat tekijät. Akateeminen väitöskirja. Terveystieteiden yksikkö. Tampereen yliopisto.